

สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ISSN 2730-4124 (Online)

SSKRU Research and Development Journal

วารสารงานวิจัยและพัฒนา • มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Vol. 12 No.1 January – June 2025 • ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2568

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2568

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ISSN 2730-4124 (Online)

SSKRU Research and Development Journal

ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI เป็นวารสารกลุ่มที่ 2 พ.ศ. 2568 – 2572

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2568

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2568

ISSN 2730-4124 (Online)

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการวิจัย กิจกรรมผลงานวิจัย ที่อยู่ในรูปบทความวิจัยและบทความวิชาการของนักวิชาการหรือนักวิจัยจากหน่วยงานภายในและภายนอก

เจ้าของ

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

319 ถนนไทยพันทนา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 33000

โทรศัพท์ 045-643-600 ต่อ 9409 – 9410

โทรสาร 045-643-607

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประกาศิต อานุภาพแสนยากร อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

รองศาสตราจารย์ ดร.เอมอร แสนภูวา

รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารฯ มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความคุณภาพสูง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือคณาจารย์ นักศึกษา และนักวิจัยทั้งในและนอกสถาบัน ในสาขาต่าง ๆ ดังนี้

1. การบริหารจัดการ
2. การศึกษา
3. บริหารธุรกิจ
4. สังคมวิทยา
5. จิตวิทยาการบริหาร
6. เศรษฐศาสตร์
7. การบริหารทรัพยากรมนุษย์
8. ปรัชญา
9. นิติศาสตร์
10. รัฐประศาสนศาสตร์
11. รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ

กำหนดการตีพิมพ์วารสาร

วารสารฯ ตีพิมพ์ 2 ฉบับต่อปี ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

SSKRU Research and Development Journal

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ จันทร์หมื่น

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

รองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัฒน์ ศรีสุวรรณ

รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีปใจ สิกขา

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ดร.ศุภชัย วรรณเลิศสกุล

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ดร.นงลักษณ์ สูงสุมาลย์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นาแพงหมื่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ศักดิ์ พวงอก

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวจันจิรา ขาติมนตรี

ผู้พิจารณาตรวจสอบภาษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อินทิรา ศักดิ์เมียนแก้ว

นางลำพึง บัวจันอัฐ

ฝ่ายประสานงาน

อาจารย์พนิตา นันทะกาล

อาจารย์ชลิดา ภูรินินนาท

อาจารย์พรชนก แสนทวีสุข สีดามบุตร

อาจารย์จันทกานต์ พันเลียว

นางอริศพาพัชร จักรบุตร

นางสาวนราภรณ์ ไตรมร

นายณัฏฐาติ ศรีมะณี

ออกแบบรูปเล่ม

นายสุรพงศ์ เป้าทอง

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2568

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ปัญญะพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลงกต แผนสนธิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงกลด พลพวง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณ หวังเจริญเดช	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษภา ผาทอง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันทนา กุลรัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา โพนแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุพันธ์ สุวรรณพันธ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยนุช วรบุตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทบรรณาธิการ

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ฉบับนี้ ได้เผยแพร่มาเป็นปีที่ 12 ฉบับที่ 1 ในช่วงเดือน มกราคม – มิถุนายน 2568 โดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ โดยมีเป้าหมายการทำหน้าที่เผยแพร่ผลงานวิจัยและองค์ความรู้ในยุคการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อันจะส่งผลต่อทุกมิติของการดำรงชีวิต การศึกษาวิจัย และบทความวิชาการ จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งสำหรับใช้เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและสังคม

กองบรรณาธิการได้พิจารณาคัดสรรบทความที่มีคุณภาพ จำนวน 7 บทความ ซึ่งประกอบด้วย บทความวิจัย 4 เรื่อง และบทความวิชาการ 3 เรื่อง ที่สะท้อนถึงประเด็นสำคัญทางสังคมร่วมสมัย ความหลากหลายทางพื้นที่และวัฒนธรรม ตลอดจนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนผ่านองค์ความรู้ที่สร้างจากฐานรากของสังคม

บทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในฉบับนี้ได้เน้นถึงพลังของชุมชนและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น การสื่อสารคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อสร้างตลาดใหม่ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนโดยเน้นการมีส่วนร่วม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการ อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ตลอดจนการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุที่สะท้อนการบูรณาการระหว่างสุขภาวะและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในขณะเดียวกัน บทความวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์ในฉบับนี้ได้นำเสนอประเด็นที่ลึกซึ้งและร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอเพื่อสร้างหลักประกันที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองโดยอิงกับบริบทจริงของเครือข่ายบ้านมั่นคงในเทศบาลนครอุดรธานี การศึกษาบทบาทของกาแฟในฐานะพื้นที่นันทนาการ ที่ก่อให้เกิดคุณค่าเชิงสังคมอย่างยั่งยืน และการทบทวนพัฒนาการของเทคโนโลยีตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงยุคดิจิทัลในปัจจุบัน

บทความทั้งหมดในวารสารฉบับนี้มีใช้เพียงสะท้อนความรู้ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเวทีในการสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสถาบันการศึกษา นักวิจัย ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน คณะกรรมการวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ร่วมกันตรวจสอบและพิจารณาคุณภาพของบทความ ตลอดจนผู้อ่านทุกท่านที่เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้วารสารฉบับนี้ยังคงเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้เพื่อสังคมอย่างแท้จริง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ จันทรหมื่น)

บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทความวิจัย	
การสื่อสารอัตลักษณ์และคุณค่าข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน นิยม วงศ์พงษ์คำ.....	34
แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ เสถียร สีชื่น.....	52
กระบวนการจัดการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิริวุฒิ วรรณทอง.....	68
แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลคลองไก่อเลื้อย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดสระแก้ว ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ พิมพ์พร จรัสแสงสุขศรี.....	85
บทความวิชาการ	
การสร้างหลักประกันที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับการดำรงชีพของคนจนเมืองของเครือข่าย บ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี ธนศักดิ์ โพธิ์ศรีคุณ.....	1
บทบาทของกาแฟในมิติการนันทนาการ: จากธุรกิจเอกชนสู่การสร้างคุณค่าเชิงสังคม อย่างยั่งยืน เตชภณ ทองเต็ม.....	14
เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก: การเดินทางจากจุดเริ่มต้นสู่ยุคดิจิทัล อมลวรรณ อยู่แก้ว.....	96

การสร้างหลักประกันที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับการดำรงชีพของคนจนเมือง ของเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี

Establishment of the Habitat Security Program in the context of the Livelihoods of
Urban Poor of Baan Mankong Network in Udon Thani Municipality

ธนศักดิ์ โพธิ์ศรีคุณ^{1*}, นันทวัฒน์ พินิจพรหม², เกรียงไกร ธุระพันธ์³ และสุวัฒน์ ดวงแสนพุด⁴

Tanasak Phosrikun^{1*}, Nantawat Phinitprom², Kriangkrai Thurapan³ and Suwat Duangsaenphut⁴

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี^{1 2 3 4}

Udon Thani Rajabhat University^{1 2 3 4}

*Corresponding Author: tanasak.ph@udru.ac.th

Received: August 23, 2024

Revised: May 24, 2025

Accepted: May 28, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลลัพธ์ของกระบวนการในการจัดตั้ง “กองทุนรักษาดินรักษากัน” โดยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการดำรงชีพของคนจนเมืองอุดรธานี ก่อนการมีกองทุนรักษาดินรักษากัน 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของกองทุนฯ ต่อความมั่นคงของที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองฯ และ 3) เพื่อวิเคราะห์บทเรียนจากการดำเนินงานของกองทุนฯ และนำไปพัฒนาต่อยอดในพื้นที่อื่น ๆ

ข้อมูลในบทความนี้ ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจากการจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มจำนวน 8 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 3 คน จากเวทีจัดการความรู้กองทุนรักษาดินรักษากัน เครือข่ายชุมชนเมืองในเขตเทศบาลนครอุดรธานี โดยใช้กรอบในการดำรงชีพวิเคราะห์จะพบว่า การดำรงชีพของคนจนที่มีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองอุดรธานี มีความเปราะบางทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนการเงิน ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ การสร้างบ้านมั่นคงให้กับคนจนเมืองถึงแม้จะเสริมทุนกายภาพ คือ ที่อยู่อาศัย แต่ความเสี่ยงจากความเจ็บป่วย หรืออุบัติเหตุในการทำงานประจำวันก็ยังทำให้ “บ้านมั่นคง” ยังมีความเปราะบางที่บ้านจะหลุดมือจากคนจนเมืองไป ดังนั้น ประสพการณ์จากเครือข่ายจึงเปรียบเสมือนบทเรียนทำให้เครือข่ายบ้านมั่นคงทั้งในระดับประเทศและระดับเมืองในการก่อตั้งกองทุนรักษาดินรักษากัน นั่นคือ การสร้างทุนการเงิน พร้อม ๆ กับการสร้างทุนสังคม โดยใช้กองทุนเป็นเครื่องมือพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายตั้งแต่ระดับเมืองจนถึงระดับชาติ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับบ้านของคนจนเมือง โดยปรับหลักเกณฑ์การดำเนินงานกองทุนให้เข้ากับบริบทของการดำรงชีพของแต่ละชุมชนฯ หลักประกันในที่นี้จึงหมายถึงความเป็นไปได้และผลลัพธ์แห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนจนเมืองให้เป็นทุนมนุษย์ที่ชัดเจน และเป็นผลลัพธ์ของกองทุนรักษาดินรักษากัน

คำสำคัญ: บ้านมั่นคง, คนจนเมือง, การดำรงชีพ, ทุนทางสังคม, หลักประกัน

Abstract

This article is intended to demonstrate the outcomes of the establishment of a “land and house security fund.” 1) To investigate the context of the urban poor's livelihoods prior to the fund's establishment. 2) to identify the fund's impact on the security of urban impoverished households; and 3) to analyze the lessons learned in order to implement them in other contexts.

This article is a compilation of the findings of a focus group with eight participants and an in-depth interview with three key informants who are the members and executors of the land and house security fund under the “Secure Housing” or “Baan Makong” in Udon Thani Municipality. The results indicated that the urban poor's livelihoods were vulnerable in five key areas: human capital, physical capital, financial capital, social capital, and natural capital. Nevertheless, the Baan Mankong Program enhanced the physical capital of their livelihoods, which is referred to as “habitat.” However, the urban poor continue to be vulnerable to losing their “house” because of the risk of illness or accident that is inherent in everyday life, as evidenced by the Baan Mankong Program. Consequently, the Baan Mankong Network Members' experiences served as a valuable lesson for its members at the national and city levels, who subsequently established the “Raksa Din Raksa Ban” Fund or land and house security fund. The purpose of this fund was to increase the financial capital of the network and to strengthen it from the city level to the national level. The funding execution principle is adjusted and adapted to the specific context of each community in the Udon Thani Municipality, thereby ensuring the security of the urban poor's homes. The insurance in this context refers to the potential and results of the development of urban poor well-being, which are the human capital and the outcome of Raksa Din Rasa Baan.

Keywords: Baan Mankong, Urban Poor, Livelihoods, Social Capital, Insurance

บทนำ

ในยุคสงครามเย็นแล้ว เมืองอุดรธานี เป็นเมืองที่มียุทธศาสตร์ที่เป็นแหล่งหากินของต่างชาติได้เข้ามาแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ เนื่องจากอุดรธานีได้เชื่อมต่อกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (ปัจจุบันเรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) ชาวอุดรมีรายได้จากเศรษฐกิจหลายแบบ ได้แก่ การปลูกอ้อย ยางพารา การอพยพไปเป็นแรงงานที่ซาอุดีอาระเบีย อิสราเอล เกาหลี การแต่งงานกับสามีชาวตะวันตก และจังหวัดอุดรธานียังมีสนามบินนานาชาติ จนทำให้การขยายตัวของเมืองขยายขึ้นอย่างรวดเร็ว (urbanization) นอกจากทางด้านเศรษฐกิจแล้ว เมืองอุดรธานียังเป็นแหล่งของสถานศึกษาที่เก่าแก่ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ทำให้ ประชากรแฝงที่เป็นทั้งแรงงานอพยพจากต่างจังหวัดและนักเรียน นักศึกษามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งของผู้คนเหล่านี้ก็ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองอุดรธานีและกลายเป็นประชากรของเมืองอุดรธานีจวบจนปัจจุบัน

ชุมชนเมืองอุดรธานี หรืออดีตมักจะเรียกกันติดปากกันว่า “ชุมชนแออัด” ซึ่งก็เหมือนกับชุมชนเมืองทั่ว ๆ ไปที่มีคุณภาพชีวิตไม่ดีนักเพราะต้องอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ใช่ของตนเอง และบ้านที่ไม่แข็งแรงและระบบสาธารณสุขที่ไม่ได้มาตรฐานเหมือนบ้านทั่วไปที่อยู่ในเมือง นอกจากนั้น สังคมทั่วไปยังตีตราภาพลักษณ์ (stigmatization) ของชุมชนในแง่ลบ คือ เป็นสัญลักษณ์ของแหล่งรวมอาชญากรรมและยาเสพติด เพราะคนในชุมชนเพียงอยู่รวมตัวกันเป็นชุมชนแบบหลวม ๆ ไม่ได้มีการจัดกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งแต่อย่างใด เพราะแต่ละครัวเรือนที่มาอาศัยอยู่ก็มาจากต่างที่ และมาอาศัยอยู่ในเมืองอุดรธานีเพื่อที่จะหาโอกาสจากการขยายตัวของเมืองที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ยุคสงครามเย็นที่มาพร้อมกับการพัฒนาที่เน้นการไปสู่ความทันสมัย (modernization) การดูดซับแรงงานต่าง ถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเจริญเติบโตดังกล่าว

อาจจะกล่าวได้ว่า จากยุคสงครามเย็น (Cold War) ที่เศรษฐกิจได้เติบโตอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมืองจึงเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการแรงงานเข้ามาทำงานในด้านการบริการ โดยเฉพาะผู้คนที่เข้ามาทำงานที่เนื่องด้วยทหารสหรัฐอเมริกา หรือ จีไอ ที่เข้ามารบในสงครามเย็นช่วงต้น จึงทำให้ผู้คนจากทั่วสารทิศเดินทางเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ ด้วยความที่เป็นคนต่างถิ่นมาอยู่รวมกันทำให้ความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ ดังกล่าว ชุมชนเมืองอุดรธานีก็มีปริมาณทั้งจำนวนชุมชนและจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น และกลายเป็นคนที่บุกรุกพื้นที่ว่างเปล่าที่อยู่ตามชอกเมือง หรือนอกพื้นที่เมืองในสมัยนั้น จนกลายเป็นสิ่งที่มักเรียกกันว่า “ชุมชนแออัด” หรือ “แหล่งเสื่อมโทรม” ตามการนำเสนอของคณะกรรมการชุมชนเมืองอุดรธานี ว่า

“ผู้คนจากต่างที่ต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากิน บางคนหาเช้ากินค่ำรายได้น้อย ยากจน ไม่มีทุนจึงบุกรุกที่ว่างเปล่าปลูกสร้างบ้านอาศัย จากไม่กี่หลังจนแน่นเต็มพื้นที่ จากเริ่มต้นไม่กี่พื้นที่เริ่มกระจายขยายจนเต็มเมืองอุดรธานี จนกล่าวได้ว่าอุดรธานีเป็นแหล่งชุมชนแออัดแหล่งใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” (สำรวย จำยกระโทก, สัมภาษณ์ส่วนตัว, 26 กรกฎาคม 2567)

หลังจากนั้น การผลักดันการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดในอดีต โดยเริ่มตั้งแต่การเกิดขึ้นของการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในเมือง คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (ชพม.) ในปีพุทธศักราช 2538 และการมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ขึ้นในปี 2543 เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดในหลายพื้นที่ ชุมชนแออัดเมืองอุดรธานีเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายที่ได้มีการทำงานด้านการพัฒนาเมือง โดยชุมชนเมืองอุดรธานีได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเข้ามาแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2547 ได้มีความร่วมมือกันระหว่าง พอช. เทศบาลนครอุดรธานี ได้ริเริ่มเข้าไปทำงานกับคนในชุมชนแออัด ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ใน 10 ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี จนเกิดเป็นโครงการบ้านมั่นคงขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 9 โครงการที่ได้มีการสร้างบ้านให้กับ “คนจนเมือง” ได้แก่ ชุมชนโพธิ์ธาราม ชุมชนโพธิ์ทอง ชุมชนหนองเหล็ก ชุมชนหนองเตาเหล็ก ชุมชนพรเจริญ ชุมชนเก่าจาน ชุมชนทุ่งสว่าง ชุมชนหนองบัว 2 สหกรณ์เพชรธนา และสหกรณ์เรศวร รวมมูลค่ากว่า 165,506,413 บาท (เครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี, 2563)

จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาชุมชนเมืองอุดรธานี ให้มีบ้านมั่นคงนั้น ประสบความสำเร็จพอสมควร ซึ่งปัจจุบันมีประชาชนที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะและเอกชนโดยการเข้าไปอยู่อาศัยโดยการบุกรุกอยู่ กอปรกับทัศนคติของคนภายนอกที่มองว่าชุมชนแออัดหรือสลัมเป็น “แหล่งเสื่อมโทรม” ที่สร้างปัญหาให้เมือง แต่หลังจากการปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยโครงการ “บ้านมั่นคง” ที่เน้นให้ “คนจนเมือง” ลูกขึ้นมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง จึงทำให้ภาพของ “แหล่งเสื่อมโทรม” ค่อย ๆ ถูกปรับปรุงให้ดีขึ้น เกิดอาสาสมัครของคนในชุมชนขึ้น โดยอาสาสมัครเหล่านั้นได้เป็นตัวแทนของชุมชนในการที่จะดำเนินการบริหารโครงการในลักษณะของสหกรณ์ และทำงานในการขยายแนวคิดไปยังชุมชนอื่น ๆ ทั้งอยู่ในตัวนครอุดรธานี และพื้นที่อื่นๆ ทั้งอยู่นอกเขตนครอุดรธานี และจังหวัดต่าง ๆ จึงได้รวมตัวกันเป็นอาสาสมัครมาสร้างเครือข่ายแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง

ภาพที่ 1 แสดงภาพก่อนและหลังโครงการบ้านมั่นคงชุมชนวัดโพธิ์

เนื้อเรื่อง

1. ปัญหาของการมี “บ้าน” แต่ยังไม่ “มั่นคง”

หลังจากปี 2547 โครงการบ้านมั่นคงได้ขยายพื้นที่ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลานั้น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ส่งเสริมให้คนจนเมืองจัดตั้งระบบการออม เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่สมาชิกเครือข่ายบ้านมั่นคง อย่างไรก็ตาม สมาชิกส่วนใหญ่ในโครงการซึ่งมีอาชีพหาเช้ากินค่ำ และมีรายได้น้อย ยังไม่เห็นความสำคัญของการออมเพื่อดูแลรักษากิจการบ้านที่ตนได้รับ เพราะยังไม่มีแนวคิดเรื่องการวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ในปีเดียวกันนั้น ได้เกิดเหตุการณ์สะเทือนใจขึ้น เมื่อสมาชิกบ้านมั่นคงคู่หนึ่งจากภาคใต้ ซึ่งเดินทางมาประชุมที่กรุงเทพฯ ประสบอุบัติเหตุและเสียชีวิตทั้งคู่ เหลือลูกที่ยังเล็กอยู่ตามลำพัง พร้อมภาระหนี้ค่าบ้านที่กู้จากโครงการบ้านมั่นคงและยังผ่อนไม่หมด (สำรวจ จ่ายกระโทก, สัมภาษณ์ส่วนตัว, 26 กรกฎาคม 2567) เหตุการณ์นี้ได้ทำให้สมาชิกบ้านมั่นคงจากทั่วประเทศที่มาร่วมประชุมต่างช่วยกันระดมเงินทำบุญเพื่อช่วยเหลือลูกของผู้เสียชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หากเกิดกรณีเช่นนี้ขึ้นอีก คนที่ยังมีชีวิตอยู่ในบ้าน โดยเฉพาะลูกหรือผู้ร่วมอยู่อาศัย อาจไม่มีเงินทุนพอจะผ่อนต่อ และต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว สมาชิกบ้านมั่นคงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาความมั่นคงของบ้านในกรณีที่เจ้าบ้านเสียชีวิต ทพพลภาพป่วยติดเตียง หรือไม่สามารถผ่อนบ้านต่อได้ ด้วยเหตุนี้จึงเริ่มมีการวางแผนเพื่อจัดตั้งระบบการออมและมาตรการรองรับ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถรักษากิจการบ้านไว้ได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (เครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี, 2563)

2. กรอบการวิเคราะห์ : แนวคิดทุนของการดำรงชีพ 5 ด้านกับคนจนเมือง

การเขียนแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งพัฒนาแนวคิดมาตั้งแต่ปี 1987 ซึ่งเห็นว่าการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เต็มไปด้วยการสูบเอาทรัพยากรธรรมชาติ ทำลายสิ่งแวดล้อม พร้อม ๆ ไปด้วยความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (World Commission on Environment and Development, 1987) ซึ่งแนวคิด การพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้เองได้เป็นกรอบให้กับนานาชาติกำหนดเป็นนโยบายในการที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมพร้อม ๆ กับการลดความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะประเทศที่มีการพัฒนาน้อย (Less Developed Countries: LCD) และประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) ที่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติอยู่ เป็นจำนวนมาก ขณะที่สังคมเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของการพัฒนาที่ประเทศด้วยพัฒนาพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาในด้านเทคโนโลยี เงินทุน และองค์ความรู้ตามทฤษฎีการพึ่งพิง (dependency theory) ประเทศด้อยพัฒนากลับเต็มไปด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากยิ่งขึ้น (Treacy, M., 2022) โดยเฉพาะเมืองในประเทศโลกที่สามที่ปรากฏภาพตึกกระจฟ้าที่รายล้อมไปด้วยแหล่งเสื่อมโทรมของคนจนเมืองจำนวนมากที่การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยไม่ได้เป็นไปเหมือนกับโลกตะวันตก (Chambers, R., & Conway, G. R., 1992)

ในด้านเครื่องมือการพัฒนาอย่างยั่งยืน นักวิชาการในด้านการพัฒนา Chambers & Conway (Lloyd-Evans, S., & Potter, R. B., 2009) สร้างแนวคิดเพื่อพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน โดยได้แบ่งองค์ประกอบในการดำรงชีพเป็นทุนหรือทรัพย์สินทั้งที่จับต้องได้ (tangible assets) และจับต้องไม่ได้ (intangible assets) อันได้แก่ ทรัพย์สิน องค์ความรู้ ทักษะ และเครือข่ายทางสังคม อันเป็นทุนที่จะทำให้ผู้คนโดยเฉพาะในชนบทใช้ในการหารายได้ อาหาร และความต้องการจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ หลังจากนั้นได้นักวิชาการรุ่นหลัง พัฒนารอบในการช่วยทำงานด้านการพัฒนาได้ละเอียดมากขึ้น เรียกว่า กรอบการดำรงชีพชนบทอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นกรอบที่ให้รายละเอียดของทุนในการดำรงชีพออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ (human capital) ทุนกายภาพ (physical capital) ทุนการเงิน (financial capital) ทุนธรรมชาติ (natural capital) และทุนสังคม (social capital) ซึ่งทุนต่าง ๆ เหล่านี้จะสามารถทำให้การดำรงชีพของคนได้อย่างยั่งยืนหรือไม่อยู่กับความสามารถในการรับมือกับสภาวะความเปราะบางที่มาจากภายนอก อันได้แก่ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง (trends) ภาวะฉับพลันต่างๆ (shocks) และวัฒนธรรมที่ไหลเวียน (culture) ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างของรัฐ เอกชน และโครงสร้างกฎหมายต่าง ๆ ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะรับมือกับบริบทต่างๆ ที่เข้าไปรบกวนการดำรงชีพของคนหรือไม่ อันจะนำไปสู่การปรับตัวเพื่อหารายได้และสิ่งเกื้อหนุนการดำรงชีพภายใน อันได้แก่ การปรับตัวเข้าสู่การดำรงชีพที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ (NR-Based) และไม่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ (Non-NR-Based) หรือหากไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพก็จะนำไปสู่การย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว (migration) ซึ่งผลจากการปรับตัวก็อาจจะนำไปสู่ความผาสุก (well-beings) หรืออาจจะมีความเปราะบาง (vulnerability) มากขึ้นนั่นเอง (Scoones, I., 1998)

อย่างไรก็ตาม กรอบวิเคราะห์ดังกล่าวไม่เป็นที่ยอมรับมาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเมือง และคนจนเมืองมากนัก หรือหากนำมาวิเคราะห์ก็จะพบว่า ในการวิเคราะห์คน 5 ด้านของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน คนจนเมืองไม่ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ (natural capital) มากนัก ในขณะที่ทุนอื่น ๆ อีก 4 ด้าน อันได้แก่ ระดับการศึกษาต่ำ โครงสร้างพื้นฐานที่แออัด ทุนการเงินที่น้อยนิด แคมเครือข่ายทางสังคม ยังไม่สามารถที่จะเชื่อมต่อไปยังเครือข่ายราชการ การค้า หรือธุรกิจที่จะทำให้ทุนในการดำรงชีพนำไปสู่ความยั่งยืนและยืดหยุ่น (resilience) ต่อความเปราะบางในการดำรงชีพจากภายนอก มีนักวิชาการด้านคนจนเมืองในเอธิโอเปียเสนอว่า การที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนจนเมืองดีขึ้น รัฐจะต้องมีนโยบายที่เป็นโครงข่ายความปลอดภัย (safety net) เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษา และความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม เพื่อที่จะมาร่วมกันแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างในการพัฒนาคุณภาพของการดำรงชีพให้ยั่งยืนมากขึ้น (Yirga, B., 2021)

หากพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดว่าด้วยเรื่อง ทุนของบูดีเยอร์ (Bourdieu, P., 1986) จะพบว่า แม้องค์ประกอบของทุนของการดำรงชีพอย่างยั่งยืนนั้นจะมีองค์ประกอบแตกต่างกัน แต่ลักษณะของการเปลี่ยนทุนเพื่อเลื่อนฐานะความเป็นอยู่ทางสังคมนั้น มีลักษณะที่เป็นการปฏิบัติการในการแปลงทุนต่าง ๆ ให้หมุนเวียนและเปลี่ยน (interchangeably) เพื่อสะสมทุนมากขึ้น (Bourdieu, P., 2020)

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทุนต่าง ๆ จากประสบการณ์ความรู้ อันถือว่าเป็นทุนมนุษย์ในกรอบทุนมนุษย์ (Human Capital) ของ Scoones หรือทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของบูดีเยอร์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถหยิบใช้ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อให้เกิดอำนาจและทุนอื่น ๆ เป็นผลดีต่อตัวเองมากขึ้น ดังกรณีของกองทุนรักษาดินรักษากำแพงบ้านของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี

3. วิธีและกระบวนการในการเก็บข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการสังเคราะห์เป็นบทความ เป็นกิจกรรมของโครงการถอดองค์ความรู้จากการดำเนินงานบ้านมั่นคงเมืองและงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยคณะกรรมการบ้านมั่นคงภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ยอมรับในความสำเร็จของการพัฒนาบ้านมั่นคง และการตั้งกองทุนที่ประสบความสำเร็จในแง่ของการบริหารกองทุนและรายได้จากการบริหารจัดการกองทุน จึงได้แต่งตั้งให้มีคณะทำงานถอดบทเรียนองค์ความรู้ด้านบ้านมั่นคงเมือง บ้านมั่นคงชนบท และบ้านพอเพียงชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีวิทยาในการวิจัย (methodology) มีประชากร (population) ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 105 ชุมชน โดยเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนเมืองหลากหลายรูปแบบ รวมถึงโครงการบ้านมั่นคงกลุ่มเป้าหมาย (target group) คือ ตัวแทนจากชุมชนเมือง ที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อเข้าร่วมการเสวนากลุ่ม (focus group discussion) จากโครงการบ้านมั่นคง จำนวน 9 โครงการ โดยใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกโดย คณะกรรมการจำนวน 20 คน โดยเลือกตัวแทนมา จำนวน 3 คน ซึ่งเพียงพอต่อการให้ข้อมูลเชิงบริหารจัดการ และเลือกตัวแทนกรรมการชุมชนจำนวน 5 คน จากกลุ่มทางภูมิศาสตร์ของเมืองที่อยู่หลายพื้นที่กระจายตัวในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี รวมกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการเสวนาทั้งสิ้น 8 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการดำเนินงานและสะท้อนประสบการณ์ตรงจากแต่ละชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการโดยมีวิธีในการเก็บข้อมูล 3 วิธีการ ดังนี้

1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการบ้านมั่นคง (secondary data review) อันได้แก่ เอกสารของการดำเนินโครงการของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และเอกสารของสำนักงานคณะกรรมการการเคหะชุมชนบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี อันได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของเครือข่าย จำนวนสมาชิก การบริหารจัดการเครือข่าย การขยายเครือข่าย เอกสารเกี่ยวกับบัญชีของเครือข่าย และหนังสือบันทึกการส่งเงินสมทบของสมาชิก และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นและพัฒนาการของโครงการบ้านมั่นคง สังกัดสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

2) การเสวนากลุ่ม (focus group discussion) โดยมีแกนนำเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี จำนวน 3 คน และสมาชิกเครือข่ายบ้านมั่นคงที่ไม่ใช่แกนนำ จำนวน 5 คน โดยคำถามหลัก คือ คุณภาพชีวิตของคนจนเมืองหลังโครงการบ้านมั่นคง และผลกระทบของกองทุนรักษาดินรักษากำแพงที่มีต่อความมั่นคงด้านที่ดินและที่อยู่อาศัยของสมาชิก

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ซึ่งได้มีการสัมภาษณ์ผู้นำเครือข่าย บ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี ได้แก่ ประธานเครือข่าย เลขานุการเครือข่าย สมาชิกเครือข่าย จำนวน 2 คน จากชุมชนหนองเตาเหล็ก และชุมชนเรศวร ซึ่งเป็นประชาชนที่ได้รับการสนับสนุนโครงการ บ้านมั่นคงเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 และได้สัมผัสกับกองทุนรักษาดินรักษากายของเครือข่ายบ้านมั่นคง เทศบาลนครอุดรธานี ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ก่อนเสวนากลุ่ม

ข้อมูลที่ได้จากทั้ง 3 กระบวนการในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ได้ถูกนำมาสังเคราะห์ตามกรอบ “การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (sustainable livelihoods framework) ไปพร้อมๆ กับวิเคราะห์ทุน 5 ด้าน เพื่อประเมิน การก่อรูปของกองทุนรักษาดินรักษากาย ว่ามีกระบวนการอย่างไรและมีผลอย่างไรต่อ คุณภาพชีวิตของคนจนเมือง เพื่อนำไปสู่การสร้างทางเลือกในงานพัฒนาชุมชนและสังคม หรือข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาต่อยอดกองทุนหรืองานพัฒนาชุมชนเมืองในพื้นที่อื่น ๆ อีกต่อไป

4. รู้จากความเสี่ยง : การก่อตั้งกองทุนรักษาดินรักษากาย

“บ้านที่มากกว่าคำว่าบ้าน”

จากกรณีของอุบัติเหตุจากการเดินทางของสมาชิกบ้านมั่นคง จึงมีแนวคิดที่จะสร้างทุนอื่น ๆ เพื่อหนุนเสริมบ้านมั่นคง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองให้เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งแรกเริ่ม แนวคิดกองทุน รักษาดินรักษากายเกิดจากนางสมสุข บุญญะบัญชา อดีตผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ได้ให้แนวคิดที่ว่า คนจนเมืองจะต้องทำ “ธนาคารของคนจน” ซึ่งจะมา ช่วยเหลือสมาชิกในยามเดือดร้อน และหลังจากกรณีของการเสียชีวิตของสองสามีภรรยาชาวภาคใต้ที่เป็น สมาชิกเครือข่ายของบ้านมั่นคงระดับชาติ เครือข่ายบ้านมั่นคงทั่วประเทศจึงได้พลิกวิกฤติเป็นโอกาส โดยทำการจัดตั้งกองทุนรักษาดินรักษากายขึ้น โดยการสนับสนุนและส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ พอช. มาช่วยในการวางโครงสร้างของกองทุน ซึ่งในการก่อตั้งกองทุน ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดตั้งกองทุน รักษาดินรักษากาย ที่สอดคล้องกับนโยบายในระดับชาติ และบริบทของเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนคร อุดรธานี ได้แก่

- 1) สมาชิกมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ความอยู่ดีกินดี และการมีคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน
- 2) สมาชิกมีความมั่นคงเรื่องบ้านและที่ดิน โดยบ้านและที่ดินจะไม่หลุดมืออันเกิดจาก เหตุฉุกเฉิน

3) เครือข่ายจะขยายแนวคิดนำไปสู่ความยั่งยืนที่ครอบคลุมชุมชนเมืองอุดรธานีให้ครบ 105 ชุมชน

เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานีจึงได้ทำการขยายแนวคิด กองทุนรักษาดินรักษากายให้กับ สมาชิกโดยวิธีการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์และบุคลากรที่ทำงาน เพื่อตั้งกองทุนขึ้น โดยมีลักษณะของการดำเนินงานที่ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยกองทุน รักษาดินรักษากาย ได้มีหลักเกณฑ์ในการทำงาน คือ การเก็บเงินกองทุนรักษาดินรักษากาย ปีละ 240 บาท ต่อบ้าน 1 หลัง โดยเกณฑ์จำนวนเงินดังกล่าว ไม่ได้กำหนดจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดสัมมนา เพื่อปรึกษาหารือและปรับเปลี่ยนเกณฑ์การช่วยเหลือ แล้วให้มาทำความเข้าใจกับสมาชิกเพื่อปรึกษาหารือถึงความเหมาะสมของจำนวนเงิน จึงได้เป็นตัวเลขที่หัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคงจะต้องจ่ายทุกปี ซึ่งหลักในการบริหารเงิน 240 บาท มีดังนี้

- จำนวน 20 บาท ส่งชุมชนบ้านมั่นคงที่สมาชิกสังกัดอยู่ เพื่อใช้จ่ายเป็นค่าบริหารจัดการ
- จำนวน 20 บาท ส่งให้กับเครือข่ายชุมชนบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี
- จำนวน 20 บาท ส่งให้กับเครือข่ายชุมชนบ้านมั่นคงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- จำนวน 120 บาท เป็นกองทุนรักษาดินรักษากำแพงของเครือข่ายชุมชนบ้านมั่นคงเทศบาล

นครอุดรธานี

- จำนวน 60 บาท ส่งไปที่กองทุนรักษาดินรักษากำแพงในระดับชาติ

ในปี 2563 กองทุนรักษาดินรักษากำแพงประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม คือ มีสมาชิกจากทั้ง 9 โครงการบ้านมั่นคง จาก 10 ชุมชน สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนรักษาดินรักษากำแพงจำนวน 976 ครอบครัว จากทั้งหมด 1,076 ครอบครัว ซึ่งยังเหลืออีกประมาณ 100 ครอบครัว

กองทุนรักษาดินรักษากำแพง มีเกณฑ์ในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบกับปัญหา (ดวงพร ปริษฐ์, สัมภาษณ์ส่วนตัว, วันที่ 26 กรกฎาคม 2567) ดังนี้

- 1) ค้ำครองเรื่องเสียชีวิต เจ็บป่วย (กรณีทำงานไม่ได้ในระยะเวลา 3 เดือนติดต่อกัน) โดยจ่ายค่าบ้านที่เหลือให้ในกรณีเสียชีวิต และจ่ายรายเดือนให้ระยะเวลา 3 เดือนที่เจ็บป่วย
 - 2) ภัยพิบัติจ่ายค่าเสียหายตามจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท
 - 3) กรณีเจ็บป่วย ทูพพลภาพ จ่าย 6 เดือน ถ้าทูพพลภาพถาวรก็จะจ่ายเหมือนกรณีเสียชีวิต
- ตั้งแต่เริ่มตั้งกองทุน ถึงปี พ.ศ.2563 มีการจ่ายเงินช่วยเหลือไปแล้ว หลายกรณี ได้แก่ เสียชีวิต 7 คน ทูพพลภาพ 3 คน ภัยพิบัติ 17 หลัง รวมงบประมาณที่จ่ายไปแล้ว จำนวน 700,000 บาทถ้วน

5. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกองทุนรักษาดินรักษากำแพง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี ได้ดำเนินการในการจัดตั้งกองทุนมาแล้วเป็นระยะเวลา 8 ปี แต่ที่ทำได้กันจริงๆ อาจกล่าวได้ว่านับได้เพียง 2 ปี เท่านั้น คือ ปี พ.ศ. 2561-62 เพราะช่วงเริ่มก่อตั้งมีกรณีที่ต้องจ่ายให้กับสมาชิกที่ประสบปัญหา แต่ก็สามารถยื่นขอความช่วยเหลือไปที่กองทุนรักษาดินรักษากำแพงระดับชาติ จำนวนเต็มวงเงิน 100,000 บาท ทำให้เป็นข้อดีทำให้ชุมชนขยันทำงานเพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำงานของชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินการไม่ได้ยึดเอานโยบายของการกำหนดเกณฑ์จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) อย่างเดียว เพราะกระบวนการของการดำเนินการของกองทุนรักษาดินรักษากำแพงนั้น เครือข่ายของชุมชนบ้านมั่นคงอุดรธานีไม่ได้ทำการกำหนดเกณฑ์หรือตัดสินใจในลักษณะบนลงล่าง (top-down) แต่สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกองทุน เช่น

1) ทำความเข้าใจบริบท (contextualization) ให้แต่ละชุมชนจัดการภายในชุมชนเอง การดำเนินการในการจัดเก็บเงินกองทุน จึงเกิดความล่าช้าล่าช้า สำรวย จ่ายกระโทก ประธานกองทุน รักษาดินรักษากัน จึงให้ความสำคัญกับปัญหาเชิงพื้นที่ โดยมีบทบาทในฐานะที่เป็นคนเอาปัญหาของคนในพื้นที่ไปสะท้อนข้อมูลย้อนกลับ และหลังจากนั้น จึงได้กำหนดให้มีการประชุมในพื้นที่ พบว่าแต่ละชุมชนมีความพร้อมในการจ่ายเงินไม่เท่ากัน จึงประชุมปรึกษาหารือจนได้มติ คือ การส่งเงินกองทุนบ้าน และติดตามบริบทของแต่ละชุมชน จึงทำให้ประสบผลสำเร็จในการจัดเก็บเงินเข้ากองทุน (สโรชา ไกรวรรณสุรณ, สัมภาษณ์ส่วนตัว, วันที่ 26 กรกฎาคม 2567)

2) ความยืดหยุ่นตามบริบท (flexibility) การดำเนินการจัดเก็บเงินเข้ากองทุนของแต่ละชุมชนที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานีก็มีลักษณะไม่เหมือนกัน เช่น ชุมชนบ้านมั่นคงนครสวรรค์ใช้วิธีเก็บครั้งเดียว โดยการแจ้งล่วงหน้า ชุมชนเพชรนา (เก่าจาน) แจ้งล่วงหน้า และให้ระยะเวลาในการจ่ายได้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนพฤษภาคม ชุมชนอื่น ๆ อาจจะใช้รูปแบบของการเก็บเดือนละ 20 บาท รวม 12 เดือนก็ได้ครบ 240 บาท ฯลฯ เป็นต้น

3) เครือข่าย (network) ในการบริหารจัดการมีการตรวจสอบและหนุนเสริมการทำงานของของแต่ละชุมชนสมาชิกเครือข่ายฯ เช่น การสอบถามหนุนเสริมเรื่องเอกสาร ดังกรณีเสียชีวิต จะให้สมาชิกที่เป็นตัวแทนของชุมชนแต่ละชุมชนแจ้งต่อที่ประชุมในกรณีที่จะรับการช่วยเหลือ หลังจากนั้นจะให้ตัวแทนของชุมชนที่ยื่นจะเตรียมเอกสารต่าง ๆ เช่น ใบมรณะบัตร สมุดสหกรณ์ แล้วนำไปสำนักเครือข่ายดำเนินการเบิกจ่าย

4) การปฏิบัติจริง (practice) ในการจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทน ซึ่งการเงินของกองทุนจะต้องทำหน้าที่ส่งเงินสวัสดิการให้ตรงกับชื่อทั้งสมาชิกและผู้รับผลประโยชน์

5) ความเอื้ออาทร (generosity) ตัวอย่างในพื้นที่ คือ เรื่องภัยพิบัติก็สามารถเชื่อมโยงชุมชนใกล้เคียง เช่น กรณีที่ไฟไหม้บ้าน 5 หลังที่หนองเตาเหล็ก ปี 2562 กองทุนรักษาดินรักษากัน จ่ายให้ได้เพียง 10,000 บาท แต่สิ่งที่ได้คือเชื่อมโยงเครือข่ายได้ คือ การระดมทุนของสมาชิกในเครือข่าย จนได้เงินจำนวนมากกว่าเงินชดเชยจากกองทุน ซึ่งสามารถสร้างบ้านฟรีให้สมาชิก จำนวน 5 หลัง โดยสมาชิกไม่ต้องจ่ายเงินเพิ่ม

6) การเชื่อมโยง (connectivity) กองทุนเองเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงการทำงาน เพราะเกิดความมั่นใจของสมาชิกต่อกองทุนรักษาดินรักษากัน จากการปฏิบัติงานที่ผ่านมา ทางกองทุนได้มีการช่วยเหลือจริงในกรณีที่พี่น้องเสียชีวิต ก็กลายเป็นที่พอใจของกองทุนที่สมาชิกทำการจ่ายค่าสมาชิกจำนวน 240 บาทต่อปี ซึ่งเครือข่ายฯ จะใช้งานกองทุนเป็นเครื่องมือในการขยายการทำงาน บ้านมั่นคงให้ครอบคลุมทั้ง 105 ชุมชน

6. ปัญหาและอุปสรรคของการทำงาน

ตามข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่า มีสมาชิกบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี จำนวน 100 ครัวเรือนที่ยังไม่สมัครเป็นสมาชิกของกองทุน ซึ่งอาจจะเกิดจากปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1) สมาชิกบางส่วนยังขาดความเข้าใจในความสำคัญของกองทุน อาจจะเป็นเพราะว่าปัญหาทางด้านเศรษฐกิจครัวเรือน หรือไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของกองทุนรักษาดินรักษาก่อน หรือหลายคนก็สับสนเพราะตอนนี้อยู่ในเครือข่ายบ้านมั่นคงในเขตเทศบาลนครอุดรธานีมีกองทุนที่เกี่ยวกับสวัสดิการและการออมรวมกว่า 8 กองทุนแล้ว จึงทำให้สมาชิกบางรายยังคงสับสนและไม่เข้าใจถึงความสำคัญของกองทุนรักษาดินรักษาก่อน ทางคณะทำงานมีความต้องการเห็นความสำคัญมากกว่านี้ คือ การนำไปสู่ชีวิตที่ยั่งยืน เช่น บ้านจะอยู่อย่างไรถ้าเราไม่เห็นความสำคัญของการออม และการกักตุนมีอยู่แต่ยังไม่เข้าใจ

2) ปัญหาเรื่องค่าตอบแทน อันเนื่องมาจากงานที่จะต้องทำงานเอกสารจำนวนมากจนนำไปสู่ปัญหาของส่งเอกสารช้า ปัจจุบันใช้สำนักงานบ้านมั่นคงชุมชนหนองเตาเหล็กเป็นที่ทำการกองทุนฯ เพื่อใช้ในการติดต่อประสานงาน แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ของการไม่ครอบคลุมทุกชุมชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี

3) ปัญหาระเบียบบางราชการของภาครัฐ คือ การมีผู้ตรวจบัญชีสหกรณ์เข้ามาสอบ แต่ก็พยายามอธิบายให้ผู้ตรวจบัญชีสหกรณ์ได้เข้าใจว่ากองทุนรักษาดินรักษาก่อนไม่ใช่สหกรณ์ แต่ปัญหาเกิดจากชาวบ้านมีความขัดแย้งกัน หรือเข้าใจผิดจึงเอากองทุนฯ และเงินสวัสดิการฯ ไปเข้าในระบบสหกรณ์ จึงทำให้ผู้ตรวจบัญชีสหกรณ์เข้ามาตรวจสอบเกิดปัญหายุ่งยาก แนะนำให้ชี้แจงในที่ประชุมสหกรณ์จังหวัดทราบว่าการรักษาดินรักษาก่อนไม่ใช่สหกรณ์

7. ก้าวไปสู่ความยั่งยืนของกองทุนในวันหน้า

ในอนาคตทางเครือข่ายชุมชนเมืองมีความต้องการที่จะสร้างให้กองทุนรักษาดินรักษาก่อนเติบโตไปพร้อม ๆ กับงานบ้านมั่นคงเมืองเทศบาลนครอุดรธานี (กลุ่มตัวแทนสมาชิกบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานี, การเสวนากลุ่ม, วันที่ 27 กรกฎาคม 2567) ดังนี้

1) เครือข่ายชุมชนบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี จะต้องทำบ้านมั่นคงให้ครบตามเป้าหมายที่วางไว้ คือ ในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี ทั้ง 105 ชุมชน ดังนั้น เครือข่ายจะต้องดำเนินการบ้านมั่นคงชุมชนเรศวรให้เสร็จทั้ง 452 ยูนิต ซึ่งปัจจุบันสามารถดำเนินการได้จำนวนเพียง 238 ยูนิต

2) เครือข่ายชุมชนมีแนวคิดที่จะ ขยายระบบการออมเพื่อเป็นหลักประกันที่อยู่อาศัยไปยังกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมที่อยู่นอกเหนือจากสมาชิกเดิมของชุมชนบ้านมั่นคง ตัวอย่างเช่น ชุมชนหนองเตาเหล็ก ซึ่งมีข้าราชการอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก พบว่า ข้าราชการบางรายได้มากู้ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อนำไปซ่อมแซมบ้านจำนวน 5 หลัง ด้วยเหตุนี้ ทางเครือข่ายจึงมีข้อเสนอในการเปิดหรือขยายสมาชิกภาพของกลุ่มออมทรัพย์ ให้ครอบคลุมไปถึงกลุ่มอื่น ๆ เช่น ผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ผู้ที่มีบ้านเก่าหรือชำรุดทรุดโทรม แต่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องมีการประชุมหารือเพื่อแก้ไขระเบียบของกองทุน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการขยายสมาชิกในอนาคต

3) เครือข่ายชุมชนเทศบาลนครอุดรธานี จำเป็นจะต้องสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีอยู่ในชุมชน มาเรียนรู้งานและพร้อมที่จะสานต่อภารกิจของชุมชนไปในอนาคต ซึ่งปัจจุบัน เริ่มมีการจัดตั้งเยาวชน มาเรียนรู้งาน โดยมีกลุ่มออมเงินเยาวชนชุมชนบ้านมั่นคง และมีการจัดกิจกรรมกีฬาเพื่อเชื่อมเยาวชน เหล่านี้มาเพื่อสานต่องานในอนาคต

สรุปผล

หากจากการวิเคราะห์โดยใช้กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน โดยวัดจากทุน 5 ด้าน โครงการ บ้านมั่นคงที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 นั้น บ้านมั่นคง เปรียบเสมือนโครงการของรัฐที่เสริมสร้าง ทุนทางกายภาพ (physical capital) ให้กับคนจนเมือง ซึ่งมีลักษณะเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลง ภายนอก แต่การสร้างบ้านมั่นคงเพียงอย่างเดียวก็ชี้ให้เห็นว่า คนจนเมือง ถึงแม้จะมีทุนทางกายภาพ เพิ่มขึ้น โครงการบ้านมั่นคงก็ยังสร้างเครือข่ายของชุมชนเมืองในพื้นที่ ระดับภาค ไปจนถึงระดับประเทศ พร้อมกับสร้างสถาบันทางการเงินให้กับคนจนเมืองได้บริหารจัดการเอง จึงเกิดเป็นทุนทางสังคม (social capital) ที่เข้มแข็ง ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาศักยภาพคนในเครือข่ายในการทำงาน (human capital) และปรับปรุงภูมิทัศน์ของชุมชนไปพร้อมกับโครงการจนเกิดภาพลักษณ์ของชุมชนเมืองที่มีสิ่งแวดล้อม ที่ดีขึ้น (natural capital) อย่างไรก็ตาม พบว่า รายได้และอาชีพของคนในชุมชนเมืองที่หาเข้ากินค่า ยังมีความเปราะบาง ซึ่งในกรณีของอุบัติเหตุจากการเดินทางของสมาชิกที่กล่าวถึง ซึ่งหากขาดรายได้หลัก ค่าประกันในการผ่อนบ้านมั่นคงแล้ว ผู้ที่เป็นสมาชิกในบ้านในฐานะทุนมนุษย์ อาจจะต้องเผชิญกับ ความเสี่ยงการสูญเสียที่อยู่อาศัยและจะกระทบไปยังมิติอื่นของการดำรงชีพ ดังนั้นแล้ว ความเสี่ยง ที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นบทเรียนที่ทำให้เครือข่ายบ้านมั่นคงได้สร้างหลักค่าประกันจนกลายเป็นกองทุน เพื่อที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์ฉับพลัน หรือภัยต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นกับครอบครัว ของสมาชิกบ้านมั่นคงในอนาคตได้ กองทุนรักษาดินรักษากายบ้าน จึงเป็นกรณีศึกษาที่รัฐควรนำไปปรับใช้ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งในเขตพื้นที่เมืองและชนบท ซึ่งพ่วงผ่านวิกฤติการแพร่ระบาดของ เชื้อโควิด 19 และปัญหาเศรษฐกิจโลกที่ซบเซาอยู่ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี. (2563). *สไลด์การนำเสนอเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี เวทีถอดบทเรียนกองทุนรักษาดินรักษากายบ้าน ณ ที่ทำการเครือข่ายบ้านมั่นคงเทศบาลนครอุดรธานี วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2563* [สไลด์นำเสนอ]. เวทีถอดบทเรียนกองทุนรักษาดินรักษากายบ้าน, 14 กุมภาพันธ์ 2563.
- เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานี. (2567). *บันทึกเสวนากลุ่มตัวแทนสมาชิกบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานี ณ สำนักงานเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานี วันที่ 27 กรกฎาคม 2567* [เอกสารภายใน]. สำนักงานเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองอุดรธานี, 27 กรกฎาคม 2567.

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- _____. (2020). Outline of a theory of practice. In A. Elliott (Ed.), *The new social theory reader*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003060963-11>
- Chambers, R., & Conway, G. R. (1992). *Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century* (IDS Discussion Paper No. 296). Institute of Development Studies. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/775/Dp296.pdf>
- Lloyd-Evans, S., & Potter, R. B. (2009). Third world cities. In *International encyclopedia of human geography* (12). <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.01081-6>
- Scoones, I. (1998). *Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis* (IDS Working Paper No. 72). Institute of Development Studies.
- Treacy, M. (2022). Dependency theory and the critique of neodevelopmentalism in Latin America. *Latin American Perspectives*, 49(1). <https://doi.org/10.1177/0094582X21106653>
- WCED. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.
- Yirga, B. (2021). The livelihood of urban poor households: A sustainable livelihood approach in urbanizing Ethiopia. The case of Gondar City, Amhara National State. *Poverty & Public Policy*, 13(2), 155–183. <https://doi.org/10.1002/pop4.306>

บทบาทของคาเฟ่ในมิตินันทนาการ: จากธุรกิจเอกชน

สู่การสร้างคุณค่าเชิงสังคมอย่างยั่งยืน

The Role of Cafés in Recreational Contexts: From Private Enterprises to Sustainable Social Value Creation

เดชภณ ทองเต็ม^{1*}

Tachapon Tongterm^{1*}

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ¹

Department of Sports Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University¹

*Corresponding Author: spsc_network@hotmail.com

Received: February 5, 2025

Revised: May 29, 2025

Accepted: June 10, 2025

บทคัดย่อ

บทบาทของคาเฟ่ในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสถานที่เพื่อการบริโภค มาเป็นพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยที่มีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างรวดเร็ว บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บทบาทของคาเฟ่ในฐานะแหล่งนันทนาการยุคใหม่ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 2) ประเมินผลกระทบของคาเฟ่ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น การสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมสร้างสรรค์ และการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาเชิงออกแบบและการจัดการที่มุ่งเน้นความยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของผู้ประกอบการและความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ บทความอาศัยการสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารวิชาการและกรณีศึกษาในบริบทไทย ผลการสังเคราะห์พบว่า คาเฟ่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่พักผ่อน ทำงาน และสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มผู้ใช้บริการที่หลากหลาย ขณะเดียวกันยังมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจผ่านการสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อย การจ้างงาน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งคาเฟ่ยังเป็นกลไกที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านการออกแบบพื้นที่ที่เข้าถึงได้ การใช้เทคโนโลยีเสริมประสบการณ์ และการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคาเฟ่ให้เป็นพื้นที่นันทนาการที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงยังต้องอาศัยระบบสนับสนุนที่เป็นธรรม ยืดหยุ่นและมีวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้คาเฟ่กลายเป็นกลไกเชิงพื้นที่ที่ช่วยส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คาเฟ่, นันทนาการ, พื้นที่สาธารณะ, ความยั่งยืน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

The role of cafés in Thailand has shifted from being food and beverage establishments to becoming contemporary recreational spaces that are increasingly significant to people's lifestyles, particularly in the context of rapidly changing Thai urban society. This article aims to 1) analyze the role of cafés as modern recreational venues linked to economic, social, and cultural dimensions; 2) assess the multifaceted impacts of cafés, including their contributions to local economic development, the creation of spaces for creative activities, and the promotion of social interaction; and 3) propose development approaches in spatial design and recreational management with an emphasis on the role of entrepreneurs and collaboration across various sectors. Based on a synthesis of academic documents, research studies, and case examples from the Thai context, the findings suggest that cafés hold potential as inclusive environments for relaxation, working, and social gathering among diverse groups. At the same time, they play an economic role by supporting small-scale entrepreneurs, generating employment, and promoting cultural tourism. Moreover, cafés can help improve quality of life through accessible design, the application of technology to enrich user experience, and the efficient management of resources, especially when aligned with local identity and sustainable development goals. However, the long-term success of cafés as recreational spaces requires fair, flexible, and visionary support systems built through cooperation among businesses, government agencies, and communities. Such collaboration will enable cafés to become an effective spatial mechanism for advancing sustainable social, economic, and cultural well-being.

Keywords: Cafés, Recreation, Public Spaces, Sustainability, Creative Economy

บทนำ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ธุรกิจคาเฟ่ได้เติบโตอย่างรวดเร็วทั้งในระดับโลกและในประเทศไทย โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่คาเฟ่ไม่ใช่เพียงพื้นที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มอีกต่อไป หากแต่กลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนวิถีชีวิต การบริโภค และวัฒนธรรมของผู้คนรุ่นใหม่ (จิธญา ตังค์คณินาถ และคณะ, 2565) โดยคาเฟ่ในปัจจุบันมีความหลากหลายด้านรูปแบบและหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่พบปะพูดคุย พื้นที่ทำงาน พื้นที่พักผ่อน หรือแม้แต่พื้นที่สำหรับแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม (Ahmad et al., 2022) ซึ่งปรากฏการณ์ “คาเฟ่เพื่อประสบการณ์” ได้เข้ามาแทนที่การบริโภคเพื่อวัตถุโดยเน้นบรรยากาศ

เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม การตกแต่งภายใน และความรู้สึกส่วนบุคคลของผู้บริโภค (Bradley, 2020) ขณะเดียวกัน แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนันทนาการในรูปแบบ “คาเฟ่ฮอปป์ (Café's Hopping)” ก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนรุ่นใหม่ (สุदारตัน เชื้อเมืองแสน และคณะ, 2565) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาของคาเฟ่ในฐานะพื้นที่นันทนาการยุคใหม่ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค ซึ่งต้องพยายามสร้างแรงดึงดูดกลุ่มลูกค้า โดยเฉพาะการสร้างเอกลักษณ์ (uniqueness) ของร้านให้โดดเด่นและน่าสนใจ ดังตัวอย่าง ดอยลังกา แคมป์ปิ้ง คาเฟ่ และ RASA คาเฟ่ ดังภาพที่ 1

(ก)

(ข)

ภาพที่ 1 (ก) ดอยลังกา แคมป์ปิ้ง คาเฟ่ ณ ภูลังกา อ.ปง จ.พะเยา

(ข) RASA คาเฟ่ อ.ขามเฒ่า จ.กำแพงเพชร

ที่มา : (เดชภณ ทองเติม, 2568 ผู้ถ่ายภาพ)

ในแง่เส้นทางนันทนาการ คาเฟ่ได้กลายเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบหลายด้านเข้าด้วยกัน ทั้งในด้านการสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมสุขภาวะ และการเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็น “คาเฟ่เชิงสร้างสรรค์” ที่สนับสนุนกิจกรรมศิลปะและปฏิสัมพันธ์ในชุมชน (Henriksen et al., 2013) หรือ “คาเฟ่เพื่อสุขภาพ” ที่มุ่งเน้นบรรยากาศที่เอื้อต่อการผ่อนคลายและการดูแลตนเอง ผ่านเมนูอาหารที่ใส่ใจสุขภาพ การออกแบบที่ใช้วัสดุธรรมชาติ และการจัดแสงที่เหมาะสม (Dadaeva & Kuznetsova, 2021) รวมถึงการประยุกต์ใช้แนวคิด “การออกแบบเชิงชีวภาพ (Biophilic Design)” ที่ส่งเสริมความผูกพันกับธรรมชาติในพื้นที่ปิด โดยใช้พืช พื้นผิวธรรมชาติ และการถ่ายเทอากาศเป็นองค์ประกอบหลัก (Waxman, 2022) ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้คาเฟ่เป็นมากกว่าธุรกิจบริการ หากแต่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

แม้ว่าคาเฟ่ในยุคปัจจุบันจะมีศักยภาพในหลายมิติ ทั้งในฐานะธุรกิจสร้างสรรค์และพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยตามที่กล่าวไปแล้วนั้น หากแต่ยังขาดการศึกษาที่ลุ่มลึกในเชิงวิชาการ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังมีข้อจำกัดด้านข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับศักยภาพของคาเฟ่ในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า และการทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงสังคมที่เอื้อต่อการสร้างสัมพันธ์ในชุมชนอย่างแท้จริง (สุदारตัน เชื้อเมืองแสน และคณะ, 2565; สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และวราวุฒิ เรือนคำ, 2567) ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บทบาทของคาเฟ่ในฐานะ

แหล่งนันทนาการยุคใหม่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้บริโภค และสะท้อนคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 2) ประเมินผลกระทบของคาเฟ่ในมิติต่าง ๆ อาทิ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น การสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมสร้างสรรค์ และการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาคาเฟ่ในมิติของการออกแบบและการจัดการเชิงนันทนาการที่ยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของผู้ประกอบการในการสร้างคุณค่าร่วม และความร่วมมือจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องในระยะยาว ทั้งนี้ ผู้เขียนมุ่งหวังให้บทความนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนองค์ความรู้ว่าด้วยคาเฟ่ในฐานะพื้นที่ทางสังคมที่มีศักยภาพเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาวะ พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติที่นำพาคาเฟ่ไทยให้เติบโตอย่างสมดุลและมีความหมายในบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทำความเข้าใจบทบาทของคาเฟ่ในฐานะแหล่งนันทนาการยุคใหม่ จำเป็นต้องพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยอธิบายทั้งมิติทางกายภาพ สังคม จิตวิทยา และประสบการณ์ของผู้บริโภค โดยแนวคิดเหล่านี้ไม่เพียงชี้ให้เห็นพัฒนาการของพื้นที่คาเฟ่ หากยังสะท้อนถึงพลวัตของวิถีชีวิตคนเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดพื้นที่นันทนาการ

แนวคิดเรื่องพื้นที่นันทนาการ (recreational space) เป็นกรอบสำคัญในการทำความเข้าใจการใช้พื้นที่เพื่อจุดประสงค์ที่มีใช้เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่รวมถึงการพักผ่อน เรียนรู้ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองซึ่งมีข้อจำกัดด้านเวลาและพื้นที่ส่วนตัว โดยแนวคิดนี้เน้นการใช้พื้นที่เพื่อสนับสนุนพฤติกรรมการใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ เช่น การพบปะพูดคุย การอ่านหนังสือ การทำงานในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรม (Clark, 2013) ลักษณะของพื้นที่นันทนาการจึงมิได้จำกัดอยู่ในสวนสาธารณะหรือสนามกีฬาเท่านั้น หากแต่ขยายสู่พื้นที่เชิงพาณิชย์บางประเภทที่ได้รับการออกแบบให้ตอบสนองความต้องการทางสังคม อารมณ์ และจิตใจควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคาเฟ่ซึ่งเริ่มถูกพัฒนาให้มีบทบาทในฐานะพื้นที่นันทนาการมากขึ้น ทั้งในแง่ของการออกแบบที่เอื้อต่อการใช้เวลาว่าง การจัดองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมความรู้สึกผ่อนคลาย และการเปิดโอกาสให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการ (Dibazar et al., 2021) อีกทั้ง การมองคาเฟ่ผ่านกรอบแนวคิดพื้นที่นันทนาการนี้จึงช่วยให้สามารถวิเคราะห์และประเมินบทบาทของคาเฟ่ได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบทางกายภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมพฤติกรรมที่เป็นบวกในสังคมเมือง

2. แนวคิดพื้นที่ที่สาม (Third Place)

แนวคิด “พื้นที่ที่สาม” (third place) ซึ่งเสนอโดย Oldenburg (1999) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกรอบทฤษฎีที่ช่วยอธิบายบทบาทของสถานที่นอกเหนือจากบ้าน (first place) และที่ทำงาน (second place) โดยพื้นที่ที่สาม หมายถึง สถานที่ที่ผู้คนสามารถพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน

ความคิด และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมโดยปราศจากข้อจำกัดของโครงสร้างอำนาจและหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ซึ่งแนวคิดนี้เน้นคุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ ได้แก่ ความเป็นกันเอง ความเท่าเทียม การเข้าถึงได้ง่าย และความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ (Henriksen et al., 2013) ซึ่งคาเฟ่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบของพื้นที่ที่สามารถร่วมสมัย เนื่องจากเอื้อต่อการสร้างสังคมขนาดเล็กที่ไม่เป็นทางการ เปิดโอกาสให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์แบบอิสระในบรรยากาศที่ไม่เคร่งครัด (Waxman, 2022) นอกจากนี้ การศึกษาที่ผ่านมายังชี้ให้เห็นว่าคาเฟ่ที่สามารถสร้างลักษณะของพื้นที่ที่สามได้อย่างสมบูรณ์ จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้แก่ผู้ใช้บริการ และมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมความภักดีของลูกค้าในระยะยาวอีกด้วย (Rosenbaum et al., 2007) ดังนั้น การเข้าใจคาเฟ่ในฐานะพื้นที่ที่สามจึงไม่เพียงแต่สะท้อนบทบาทด้านสังคมของสถานที่ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างทุนทางสังคม (social capital) และฟื้นฟูโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

3. แนวคิดประสบการณ์ของผู้บริโภค

แนวคิดประสบการณ์ของผู้บริโภค (consumer experience) เป็นกรอบสำคัญที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาคบริการที่คุณค่าไม่ได้เกิดจากตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจาก “ประสบการณ์ที่ได้รับ” ระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กับสถานที่ บริการ หรือบรรยากาศโดยรวม (Schmitt, 1999) แนวคิดนี้แบ่งประสบการณ์ออกเป็นองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sensory) อารมณ์ (affective) ความคิดสร้างสรรค์ (creative cognition) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ซึ่งทั้งหมดล้วนมีบทบาทในการสร้างความรู้สึกเชิงบวกที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้า (Pine & Joseph, 1998; Tynan & McKechnie, 2009) สำหรับธุรกิจคาเฟ่ แนวคิดประสบการณ์ของผู้บริโภคมีความสำคัญอย่างยิ่งในการออกแบบและจัดการพื้นที่ให้สามารถสร้างบรรยากาศที่จดจำได้ เช่น การใช้การตกแต่งภายในอย่างมีเอกลักษณ์ การเลือกเสียงเพลงที่เหมาะสม การจัดแสงที่ส่งเสริมอารมณ์ และกลิ่นที่สร้างความรู้สึกรอบอุนหรือผ่อนคลาย เป็นต้น (Huang, 2017) นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่ครอบคลุมหลายมิติ ทำให้คาเฟ่สามารถสร้างคุณค่าเกินกว่าการบริโภคทั่วไป และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยอธิบายว่าทำไมผู้บริโภคจึงเลือกใช้บริการคาเฟ่ซ้ำ แม้มีต้นทุนที่สูงกว่าการบริโภคในรูปแบบทั่วไป

4. แนวคิดพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการ

แนวคิดพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการ (recreational public space) มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ที่เอื้อต่อการใช้เวลาว่างของประชาชนในลักษณะที่เกิดประโยชน์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยไม่จำกัดเพียงพื้นที่ที่รัฐจัดให้ เช่น สวนสาธารณะหรือสนามกีฬาเท่านั้น หากแต่ขยายความหมายไปสู่พื้นที่ใด ๆ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ส่งเสริมการพักผ่อน การปฏิสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นธรรมชาติ (Gehl, 2011) โดยพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการในยุคใหม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่เปิด (open space) และพื้นที่เชิงพาณิชย์ที่มีลักษณะ “กึ่งสาธารณะ” (semi-public space) ซึ่งอนุญาตให้ผู้คนเข้ามาใช้บริการและมีปฏิสัมพันธ์

ทางสังคมได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งคาเฟ่ร่วมสมัยจำนวนมากได้รับการออกแบบให้ตอบสนองแนวคิดนี้โดยตรง เช่น การจัดพื้นที่กลางแจ้ง การเปิดโซนให้จัดเวิร์กช็อป หรือกิจกรรมทางศิลปะ การจัดนิทรรศการ รวมถึงการมีพื้นที่ส่วนรวมที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ซื้อสินค้า (Oldenburg, 1999; Henriksen et al., 2013) นอกจากนี้จากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ว่าคาเฟ่ในฐานะพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการสามารถช่วยฟื้นฟูชีวิตชีวาของชุมชนเมือง (urban vitality) กระตุ้นเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Talen, 2018) ดังนั้น การเข้าใจคาเฟ่ในฐานะพื้นที่เชิงนันทนาการที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น จึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการออกแบบนโยบายและพื้นที่ทางสังคมที่ตอบสนองวิถีชีวิตของประชาชนในศตวรรษที่ 21

5. การออกแบบเชิงชีวภาพ

การออกแบบเชิงชีวภาพ (biophilic design) เป็นแนวคิดที่มุ่งหมายให้พื้นที่ทางกายภาพเอื้อต่อความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจ ผ่านองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนความเป็นธรรมชาติ เช่น พืชพรรณ แสงธรรมชาติ วัสดุจากธรรมชาติ เสียงน้ำ หรือทิวทัศน์ที่เปิดโล่ง (Kellert, 2008) โดยแนวคิดนี้มีรากฐานจากศาสตร์ด้านจิตวิทยา สิ่งแวดล้อม และได้รับความสนใจเป็นพิเศษในงานออกแบบพื้นที่เมือง ซึ่งมักขาดความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ในคาเฟ่สมัยใหม่จึงไม่เพียงตอบสนองความต้องการด้านสุนทรียภาพเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกลไกที่ช่วยลดความเครียด เสริมสมาธิ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้บริโภคในระยะยาว ตัวอย่างของการออกแบบที่สะท้อนแนวคิดนี้ในบริบทคาเฟ่ เช่น การจัดพื้นที่สีเขียวภายในร้าน การใช้วัสดุไม้และพื้นผิวจากธรรมชาติ การจัดวางที่นั่งให้รับแสงธรรมชาติ และการเปิดโล่งให้เกิดการถ่ายเทอากาศ เป็นต้น (Ahmad et al., 2022) โดยจากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ว่า ลูกค้าจำนวนมากมีแนวโน้มเลือกใช้บริการคาเฟ่ที่ให้ความรู้สึก “ใกล้ชิดธรรมชาติ” และมีสภาพแวดล้อมที่ช่วยส่งเสริมความสงบในระดับจิตใจมากกว่าการตกแต่งเชิงหรูหราหรือการบริการเชิงวัตถุ การออกแบบในลักษณะนี้จึงสอดคล้องกับแนวโน้มการบริโภคเพื่อสุขภาพ และการสร้างพื้นที่ที่มีคุณค่าเชิงนันทนาการในเชิงองค์รวม (Ko & Jeon, 2024; Mahardika et al., 2025)

จากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสังเคราะห์ได้ว่าคาเฟ่ในบริบทปัจจุบันมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสถานที่สำหรับการบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ผสมผสานนันทนาการ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาวะเข้าด้วยกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยแนวคิด “พื้นที่นันทนาการ” ช่วยให้เข้าใจคาเฟ่ในฐานะสถานที่ที่สนับสนุนการใช้เวลาว่างอย่างมีคุณค่า ขณะที่แนวคิด “พื้นที่ที่สาม” ชี้ให้เห็นบทบาทของคาเฟ่ในการเป็นพื้นที่พบปะ พูดคุย และสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ ส่วนแนวคิด “ประสบการณ์ของผู้บริโภค” ที่อธิบายว่า ผู้บริโภคปัจจุบันเลือกใช้งานคาเฟ่เข้าด้วยคุณลักษณะด้านบรรยากาศ อารมณ์ และปฏิสัมพันธ์มากกว่าคุณภาพของผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว และนอกจากนี้ แนวคิด “พื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการ” และ “การออกแบบเชิงชีวภาพ” ยังช่วยขยายขอบเขตความเข้าใจว่าคาเฟ่สามารถมีส่วนในการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้เกิด

การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลากหลาย และการออกแบบพื้นที่ที่ส่งเสริมความผ่อนคลายและสุขภาพทางกายและใจ ดังนั้น บทความฉบับนี้จึงใช้กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการดังกล่าวในการวิเคราะห์บทบาทของคาเฟ่ในฐานะแหล่งนันทนาการยุคใหม่ โดยพิจารณาทั้งมิติทางกายภาพ การจัดการพื้นที่ บริบททางสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ ทั้งนี้เพื่อประเมินผลกระทบและเสนอแนวทางการพัฒนาคาเฟ่ในลักษณะที่ยั่งยืนและมีคุณค่าอย่างร่วมสมัยต่อไป

วิวัฒนาการของคาเฟ่: จากธุรกิจบริการสู่พื้นที่นันทนาการ

การเปลี่ยนแปลงของคาเฟ่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาไม่เพียงสะท้อนพัฒนาการด้านธุรกิจบริการเท่านั้น หากยังแสดงให้เห็นถึงการปรับบทบาทของคาเฟ่ให้สอดคล้องกับพลวัตของสังคมเมืองที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จากจุดเริ่มต้นในฐานะพื้นที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม คาเฟ่ยุคใหม่ได้พัฒนาไปสู่การเป็นพื้นที่ชีวิตที่รองรับกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของผู้บริโภคอย่างลุ่มลึก ดังนี้

1. การเปลี่ยนบทบาทของคาเฟ่ในสังคมดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล ได้ส่งผลให้บทบาทของคาเฟ่ขยายออกจากการเป็นธุรกิจบริการที่เน้นการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ไปสู่การเป็นพื้นที่ชีวิตที่ตอบสนองวิถีของผู้บริโภคยุคใหม่ ซึ่งแสวงหาสถานที่ที่สามารถพักผ่อน พบปะพูดคุย ทำงาน และแสดงออกทางอัตลักษณ์ได้ในเวลาเดียวกัน (Lukito & Xenia, 2017; Widyaningsih et al., 2021) โดยปรากฏการณ์นี้สะท้อนชัดในรูปแบบของ “คาเฟ่เฉพาะกลุ่ม” ที่ออกแบบให้มีบรรยากาศและบริการสอดคล้องกับค่านิยมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น คาเฟ่เชิงศิลปะ คาเฟ่สำหรับคนรักสัตว์ คาเฟ่สำหรับนักอ่าน หรือคาเฟ่ที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีส่วนร่วมในประสบการณ์ของลูกค้า นอกจากนี้ คาเฟ่ยังได้รับการยกระดับให้กลายเป็นพื้นที่ที่มีนัยทางสังคมมากขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมเสวนา นิทรรศการ หรือพื้นที่ทดลองสร้างสรรค์ของศิลปินท้องถิ่น (Read The Cloud, 2022) ขณะเดียวกัน สื่อสังคมออนไลน์ก็มีบทบาทในการผลักดันให้คาเฟ่กลายเป็น “พื้นที่แสดงตัวตน” ที่เชื่อมโยงความต้องการทางอารมณ์เข้ากับภาพลักษณ์ของสถานที่ ส่งผลให้การเลือกใช้บริการคาเฟ่ในยุคปัจจุบันไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อบริโภค แต่ยังสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องไลฟ์สไตล์ เครือข่ายทางสังคม และการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ในสังคมเมืองร่วมสมัย (สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และวราวุฒิ เรือนคำ, 2567)

2. แนวโน้มการใช้บริการคาเฟ่ในฐานะพื้นที่สร้างสรรค์

แนวโน้มการใช้บริการคาเฟ่ในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตจากการเป็นพื้นที่พักผ่อนทั่วไป ไปสู่การเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ (creative space) ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของผู้บริโภคในสังคมยุคใหม่ ที่มองหาสถานที่ที่สามารถกระตุ้นแรงบันดาลใจ ส่งเสริมจินตนาการ และเปิดโอกาสให้เกิดการแสดงออกทางความคิด โดยเฉพาะในกลุ่มคนทำงานสร้างสรรค์ นักศึกษา และผู้ที่ประกอบอาชีพอิสระ โดยคาเฟ่จำนวนมากเริ่มออกแบบพื้นที่ให้รองรับกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น พื้นที่ทำงานร่วม (co-working zone)

โซนอ่านหนังสือ เวิร์กช็อปทางศิลปะ งานประดิษฐ์ หรือเวทีย่านดอยมสำหรับแสดงดนตรีสด ซึ่งไม่เพียงตอบสนองความต้องการตามวัตถุประสงค์หลักเท่านั้น แต่ยังสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน (Dadaeva & Kuznetsova, 2021) นอกจากนี้ คาเฟ่บางแห่งยังได้พัฒนาพื้นที่สำหรับครอบครัว เช่น “Family-friendly cafés” ที่จัดสรรพื้นที่ให้เด็กมีกิจกรรมสร้างสรรค์คู่ขนานไปกับการพักผ่อนของผู้ปกครอง (Verso International School, 2024) ส่วนในกลุ่มผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพ มีแนวโน้มเลือกใช้บริการคาเฟ่ที่นำเสนอเมนูสุขภาพ บริการที่เน้นสมดุลของกายและใจ และการออกแบบพื้นที่ที่สะท้อนความสงบและความเป็นธรรมชาติ ซึ่งมีคาเฟ่แนวนี้เป็นจำนวนมากในประเทศไทย หรือ Wellness Cafés ที่ใช้หลักการ biophilic design เป็นหัวใจของการออกแบบ

3. ลักษณะของคาเฟ่เชิงนันทนาการในบริบทไทย

ลักษณะของคาเฟ่เชิงนันทนาการในบริบทไทยสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของธุรกิจบริการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยคาเฟ่หลายแห่งในประเทศไทยได้ผสมผสานความเป็นท้องถิ่นเข้ากับการออกแบบพื้นที่เพื่อการพักผ่อนและกิจกรรมทางสังคม เช่น การตกแต่งร้านด้วยวัสดุพื้นถิ่น การใช้วัตถุดิบจากเกษตรกรในชุมชน หรือการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ศิลปินท้องถิ่นมีพื้นที่แสดงออก เป็นต้น (สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และวราวุฒิ เรือนคำ, 2567) นอกจากนี้ คาเฟ่ยังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางสังคมร่วมสมัย เช่น ความหลากหลายทางอัตลักษณ์ การออกแบบด้วยหลักการอารยสถาปัตย์ (universal design) และการเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับกลุ่มผู้บริโภคที่มีความหลากหลายทางเพศและครอบครัวรูปแบบใหม่ อีกทั้ง คาเฟ่ไทยในบางพื้นที่ยังทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่นผ่านการนำเสนอผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน นิทรรศการวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่มีลักษณะเชิงเรียนรู้ (Read The Cloud, 2022) นอกจากนี้ แนวโน้มการออกแบบพื้นที่ให้เอื้อต่อการใช้เวลาร่วมกันของผู้คนต่างวัย การจัดพื้นที่สำหรับเด็ก การใช้พื้นที่กลางแจ้ง และการจัดวางโต๊ะที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาคาเฟ่ให้เป็นพื้นที่ที่ตอบสนองทั้งมิติทางกายภาพ จิตวิทยา และสังคมอย่างครอบคลุม

ผลกระทบของคาเฟ่ในมิตินันทนาการ

การเติบโตของคาเฟ่ในฐานะพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และโครงสร้างทางสังคมโดยรวม การพิจารณาผลกระทบในมิติต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจบทบาทของคาเฟ่อย่างรอบด้าน และนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีทิศทาง ดังนี้

1. ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ

การเติบโตของธุรกิจคาเฟ่ในยุคปัจจุบันส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจในหลายมิติ ตั้งแต่การสร้างโอกาสทางธุรกิจ การจ้างงาน ไปจนถึงการกระตุ้นเศรษฐกิจหมุนเวียนระดับชุมชน โดยคาเฟ่จำนวนมากได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน โดยเฉพาะเกษตรกรและช่างฝีมือ

ในท้องถิ่น ผ่านการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ เช่น เมล็ดกาแฟ ขนมหินบ่อน หรือภาชนะจากหัตถกรรมท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งไม่เพียงแต่ลดการพึ่งพาการนำเข้าสินค้า แต่ยังช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ได้อย่างสร้างสรรค์อีกด้วย (จิรญา ตรังคิณานถ และคณะ, 2565; Bradley, 2020) ขณะเดียวกันกาแฟที่มีความโดดเด่นด้านการออกแบบหรือสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรม ยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ ส่งผลให้เกิดการใช้จ่ายหมุนเวียนทั้งในร้านและภาคบริการโดยรอบ เช่น โรงแรม ร้านขายของที่ระลึก และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคม (Ahmad et al., 2022; Dadaeva & Kuznetsova, 2021) อีกทั้ง คาเฟ่สมัยใหม่เริ่มตอบสนองแนวคิด “เศรษฐกิจสีเขียว” ผ่านการลดการใช้พลาสติก การจัดการขยะอาหาร และการใช้พลังงานอย่างยั่งยืน ซึ่งช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน การขยายตัวของธุรกิจคาเฟ่ยังเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการลงทุนในเทคโนโลยีด้านการชงกาแฟ การออกแบบพื้นที่ และบริการรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคใหม่ (Cibro & Hudrasyah, 2017) ดังนั้น ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจของคาเฟ่จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่รายได้ของร้านค้าเท่านั้น หากแต่ขยายไปสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาทุนวัฒนธรรม และการส่งเสริมรูปแบบธุรกิจที่ยั่งยืนในระดับโครงสร้าง

2. ผลกระทบเชิงสังคม

คาเฟ่ในฐานะพื้นที่ที่สาธารณะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตเมืองในยุคใหม่ โดยเฉพาะในมิติของความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม โดยคาเฟ่จำนวนมากได้รับการออกแบบให้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ที่สาม” ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้คนหลากหลายกลุ่มได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนความคิด และสร้างเครือข่ายโดยไม่จำกัดสถานะหรือบทบาททางสังคม (Oldenburg, 1999; Henriksen et al., 2013) อีกทั้ง รูปแบบคาเฟ่ที่ตอบโจทย์การพบปะอย่างไม่เป็นทางการ เช่น คาเฟ่สำหรับนักอ่าน คาเฟ่ของกลุ่มคนทำงานอิสระ หรือคาเฟ่ที่สนับสนุนกลุ่ม LGBTQ+ ได้กลายเป็นต้นแบบใหม่ของพื้นที่ที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม (Dadaeva & Kuznetsova, 2021) นอกจากนี้ คาเฟ่บางแห่งยังส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชน เช่น การจัดพื้นที่สำหรับเด็กหรือกิจกรรมที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว (Wonder Woods Kids Cafe, 2024) รวมทั้งการใช้คาเฟ่เป็นพื้นที่จัดเวิร์กช็อป แสดงผลงานศิลปะ หรือนำเสนอแนวคิดใหม่ในระดับท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาทุนทางสังคม สนับสนุนการเรียนรู้ การยอมรับความแตกต่าง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชีวิตสาธารณะ

3. ผลกระทบต่อสุขภาวะ

นอกเหนือจากบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม คาเฟ่ยุคใหม่ยังมีอิทธิพลต่อสุขภาวะของผู้ใช้บริการอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะในมิติของสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ คาเฟ่ที่ได้รับการออกแบบภายใต้แนวคิด biophilic design เช่น การใช้แสงธรรมชาติ พื้นที่สีเขียว และวัสดุจากธรรมชาติ มีผลต่อการลดความเครียดและส่งเสริมสมาธิของผู้ใช้บริการ (Kellert, 2008; Grahn, 2023) อีกทั้งบรรยากาศที่เอื้อต่อการพักผ่อน เช่น เสียงเพลงเบา กลิ่นหอมของกาแฟ และพื้นที่ที่ไม่เร่งรีบ

ยังช่วยสร้างสภาวะทางอารมณ์ที่สงบ ลดความตึงเครียดจากชีวิตเมือง และกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ (Steigemann, 2017; Jeong, 2023) โดยในด้านสุขภาพกาย คาเฟ่จำนวนมากให้ความสำคัญกับการนำเสนอเมนูที่มีคุณค่าทางโภชนาการ เช่น กาแฟออร์แกนิก นมพืช หรือขนมที่มีน้ำตาลต่ำ ซึ่งตอบสนองกระแสสุขภาพและการบริโภคของผู้คนยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี (Hafizi et al., 2024) อีกทั้งยังมีการรณรงค์ให้ใช้ภาชนะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และลดบรรจุภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดขยะ นอกจากนี้ คาเฟ่บางแห่งยังเปิดพื้นที่ให้ลูกค้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ เช่น การปลูกต้นไม้ การออกกำลังกายเบา ๆ หรือการทำสมาธิสั้น ๆ ในพื้นที่สงบ ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่า คาเฟ่ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่บริโภคอาหาร หากแต่เป็น “พื้นที่เยียวยา” ทางกาย จิตใจ และพฤติกรรมบริโภค ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองอย่างแท้จริง

4. ผลกระทบเชิงวัฒนธรรม

คาเฟ่ร่วมสมัยได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสื่อสาร อนุรักษ์ และต่อยอดวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและสากล โดยเฉพาะในบริบทประเทศไทย กล่าวคือ คาเฟ่จำนวนมากได้นำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านการตกแต่งสถานที่ วัตถุดิบในการประกอบเมนู และสร้างบรรยากาศที่สะท้อนรากเหง้าทางวัฒนธรรม เช่น การใช้เฟอร์นิเจอร์ไม้สัก ผ้าทอพื้นเมือง และศิลปะจากชุมชนในการสร้างบรรยากาศเฉพาะตัว (Farash Khiabani & Shahabian, 2019) อีกทั้ง คาเฟ่บางแห่งยังพัฒนาเป็น “พื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรม” ที่เปิดให้จัดกิจกรรมทางศิลปะ การทำอาหารพื้นบ้าน หรือเวิร์กช็อปงานหัตถกรรม ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวและศูนย์กลางศิลปะร่วมสมัย เช่น คาเฟ่ GalileOasis ในกรุงเทพฯ ซึ่งผสานพื้นที่ศิลปะเข้ากับพื้นที่บริโภคได้อย่างกลมกลืน (Read The Cloud, 2022) นอกจากนี้ คาเฟ่ยังเป็นแรงขับเคลื่อนวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ใช้คาเฟ่เป็นเวทีแสดงตัวตน ไลฟ์สไตล์ และความเชื่อ ผ่านพฤติกรรม “café hopping” โดยการถ่ายภาพและแชร์ประสบการณ์บนโซเชียลมีเดีย ส่งผลให้คาเฟ่กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมร่วมสมัย สร้างค่านิยมใหม่ในการบริโภค การออกแบบ และการใช้พื้นที่ในเมือง (Nadizti et al., 2021)

5. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

แม้ว่าความนิยมของคาเฟ่จะสะท้อนถึงพฤติกรรมบริโภคของคนเมืองรุ่นใหม่ แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในด้านการใช้พลังงาน การสร้างของเสีย และการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง (Alfarizi et al., 2023; Chairany et al., 2024; Kekes et al., 2025) แต่อย่างไรก็ตาม คาเฟ่จำนวนมากในปัจจุบันได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืน โดยน่านโยบายลดขยะมาใช้ เช่น การส่งเสริมการนำแก้วมาเอง การใช้ภาชนะย่อยสลายได้ และการรีไซเคิลกากกาแฟเพื่อประโยชน์ทางการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ (Cibro & Hudrasyah, 2017; Huang, 2017) อีกทั้งคาเฟ่บางแห่งได้ใช้แนวทาง “Zero Waste café” ซึ่งควบคุมกระบวนการผลิตเพื่อไม่ให้เกิดของเสียโดยไม่จำเป็น และเลือกใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการขนส่ง (ญาณิศา เผื่อนพะพะ และสันติธร ภูริภักดี, 2563) นอกจากนี้ การใช้พลังงานทางเลือก เช่น

แผงโซลาร์เซลล์ หรือการออกแบบอาคารให้ถ่ายเทอากาศได้ดี ก็เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด “Low-carbon café” ที่ช่วยลดรอยเท้าคาร์บอนของธุรกิจคาเฟ่ (Steigemann, 2017) ขณะเดียวกัน คาเฟ่หลายแห่งยังกลายเป็นเวทีในการสร้างสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน ผ่านกิจกรรม เช่น เวิร์กช็อปการปลูกต้นไม้ การณรงค์ลดการใช้พลาสติก และการจัดนิทรรศการเรื่องการบริโภคอย่างรับผิดชอบ เป็นต้น (Tamisier, 2008)

6. ประเด็นวิพากษ์ร่วมสมัย: ความเหลื่อมล้ำ ความเป็นพื้นที่แสดง และศักดิ์ศรีของแรงงาน

แม้ว่าคาเฟ่จะถูกยกย่องว่าเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ของคนรุ่นใหม่ หากแต่ในอีกด้านหนึ่งกลับสะท้อนพลวัตของความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่ซ่อนอยู่ในสังคมเมืองยุคปัจจุบัน กล่าวคือ คาเฟ่ระดับพรีเมียมจำนวนมากมักออกแบบเพื่อดึงดูดกลุ่มผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อสูง ทั้งในแง่ของบรรยากาศ ราคา และการตกแต่ง ส่งผลให้เกิด “การแบ่งแยกโดยไม่รู้ตัว” ที่กีดกันกลุ่มเปราะบางหรือผู้มีรายได้น้อยจากพื้นที่นั้นหนา การออกแบบอย่างแยบยล (Bouw et al., 2014; Pozos-Brewer, 2015) ซึ่งขัดกับหลักการของ “พื้นที่ที่สาม” (third place) ที่ควรเป็นพื้นที่ที่ทุกคนเข้าถึงได้โดยเสมอภาค ขณะเดียวกันคาเฟ่จำนวนมากยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่แสดง” (staged space) ที่ผู้ใช้บริการใช้ในการสร้างอัตลักษณ์หรือภาพลักษณ์ผ่านการถ่ายภาพและการโพสต์บนสื่อสังคมออนไลน์ โดยเน้นวัตถุและรูปลักษณ์มากกว่าความหมายเชิงสังคมหรือความสัมพันธ์ที่แท้จริง (Nadizti et al., 2021) ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของคาเฟ่จากพื้นที่พักผ่อนสู่การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่อาจตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นในสังคมร่วมสมัยโดยไม่รู้ตัว

นอกจากนี้ กรณีศึกษา Yen.CNX (MGR Online, 2568) คาเฟ่ชื่อดังในจังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 2) ยังสะท้อนความละเอียดอ่อนของการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมภายในธุรกิจคาเฟ่ของไทย กล่าวคือ เมื่อภาพของแรงงานที่กำลังคัดไບยาสูบในฉากหลังของภาพถ่ายถูกค่ากลายเป็นประเด็นวิพากษ์ในสังคมออนไลน์ โดยมีบางความเห็นตั้งคำถามถึงความเหมาะสมในลักษณะที่คล้าย “สวนสัตว์มนุษย์” (human zoo) แม้ทางร้านจะออกมาชี้แจงอย่างเป็นทางการว่าเป็นกิจกรรมจริงตามฤดูกาล ไม่ได้จัดแสดงเพื่อความบันเทิง และมีเจตนาสื่อถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของครอบครัว แต่กรณีศึกษานี้ก็จุดประกายให้สังคมหันกลับมาตั้งคำถามถึงความหมายของการ “จัดวางแรงงาน” ในพื้นที่ธุรกิจ การเล่าเรื่องวัฒนธรรม และขอบเขตของจริยธรรมในการสร้างประสบการณ์ของผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาคาเฟ่ให้เป็นพื้นที่นั้นหนาการที่มีความหมายเชิงสังคมอย่างยั่งยืนในอนาคต จึงต้องตั้งอยู่บนฐานของการเคารพศักดิ์ศรีของแรงงาน การออกแบบพื้นที่อย่างไม่กีดกัน และการตระหนักถึงความซับซ้อนของบริบทวัฒนธรรมในโลกธุรกิจ ทั้งนี้เพื่อให้คาเฟ่ไม่เพียงเป็นพื้นที่พักผ่อน แต่เป็นพื้นที่ที่สร้างความเข้าใจ ความเท่าเทียม และการอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริงในสังคมร่วมสมัย

ภาพที่ 2 Yen.CNX คาเฟ่ และภาพตัวอย่างที่เป็นประเด็นถกเถียงในสังคมออนไลน์ของไทย

ที่มา: <https://mgronline.com/online/section/detail/9680000038837>

โดยสรุป คาเฟ่ในฐานะพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยมิได้ส่งผลกระทบเฉพาะในมิติของความพึงพอใจส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่มีอิทธิพลในระดับโครงสร้างทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงทุนสร้างสรรค์กับชีวิตเมือง ผ่านการออกแบบ บรรยากาศ และการมีส่วนร่วมของผู้คนหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่คาเฟ่สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความหลากหลายทางสังคมได้อย่างน่าชื่นชม ก็ยังมีเงื่อนไขเชิงโครงสร้างบางประการที่ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางของแรงงาน และการกีดกันเชิงวัฒนธรรมอย่างแยบยล ดังนั้น หากต้องการผลักดันให้คาเฟ่เป็นพื้นที่นันทนาการที่มีความหมายในเชิงสาธารณะอย่างแท้จริง การออกแบบนโยบาย การจัดการพื้นที่ และการกำหนดมาตรฐานจริยธรรมในธุรกิจบริการจึงควรตั้งอยู่บนฐานของความเสมอภาค การเข้าถึง และศักดิ์ศรีของทุกชีวิตที่อยู่ในระบบคาเฟ่ร่วมกัน

แนวทางการพัฒนาคาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน

จากบทวิเคราะห์ผลกระทบของคาเฟ่ในมิติต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าคาเฟ่ยุคใหม่ไม่เพียงเป็นพื้นที่บริโภค แต่ยังมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาวะอย่างรอบด้าน ดังนั้นการพัฒนาคาเฟ่ในฐานะพื้นที่นันทนาการสมัยใหม่จึงต้องคำนึงถึงความยั่งยืนเป็นหัวใจหลัก ไม่ว่าจะเป็นด้านการออกแบบพื้นที่ที่เข้าถึงได้ การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม หรือการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและบริบทท้องถิ่น ซึ่งสำหรับหัวข้อต่อไปนี้ผู้เขียนมีแนวทางการพัฒนาคาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. การออกแบบพื้นที่ที่เข้าถึงได้และตอบสนองกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย

การออกแบบพื้นที่คาเฟ่ที่เข้าถึงได้และตอบสนองผู้ใช้บริการที่หลากหลายไม่ควรถูกมองว่าเป็นทางเลือกเพิ่มเติม แต่ควรถือเป็นแนวทางหลักในการพัฒนา หากต้องการให้คาเฟ่เติบโตได้ในระยะยาว

ผู้ประกอบการจำเป็นต้องตระหนักว่า ผู้ใช้บริการในยุคปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งด้านวัย สภาพร่างกาย พฤติกรรมการใช้ชีวิต และความต้องการเฉพาะบุคคล ดังนั้น การนำหลักอารยสถาปัตย์มาปรับใช้ในการออกแบบ เช่น การมีทางลาดและพื้นที่ที่กว้างสำหรับรถเข็น โต๊ะที่ปรับระดับได้ หรือโซนที่เงียบสงบสำหรับผู้ต้องการสมาธิ ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยให้คาเฟ่สามารถเปิดกว้างและเป็นมิตรกับทุกคนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ การจัดสรรพื้นที่ให้รองรับกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น โซนทำงาน โซนสำหรับครอบครัว หรือพื้นที่กลางสำหรับกิจกรรมกิจกรรมเพื่อระดมความคิด ไม่เพียงช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการใช้งาน แต่ยังสร้างโอกาสในการดึงดูดกลุ่มลูกค้าที่หลากหลายได้มากขึ้น

2. การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในธุรกิจคาเฟ่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองที่ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ คาเฟ่สามารถมีบทบาทเชิงรุกในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ผ่านหลากหลายแนวทาง เช่น การเลือกใช้วัสดุที่ยั่งยืนในการตกแต่งร้าน การติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์เพื่อลดการใช้ไฟฟ้าจากแหล่งพลังงานหลัก หรือแม้แต่การออกแบบอาคารให้ใช้พลังงานน้อยลง เช่น การเปิดรับแสงธรรมชาติ การระบายอากาศที่ดี หรือการใช้ฉนวนกันความร้อนที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การลดการใช้บรรจุภัณฑ์พลาสติก การส่งเสริมให้ลูกค้านำแก้วมาเอง การแยกขยะอย่างเป็นระบบ และการใช้วัตถุดิบจากแหล่งผลิตในท้องถิ่น ยังเป็นแนวทางที่ช่วยลดรอยเท้าคาร์บอนในทุกขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ อีกทั้ง คาเฟ่บางแห่งได้นำของเสีย เช่น กากกาแฟ หรือเศษวัสดุอินทรีย์ มาใช้ใหม่เป็นผลิตภัณฑ์อื่น เช่น ปุ๋ยหมัก สบู่ หรือผลิตภัณฑ์ดูแลผิว ซึ่งไม่เพียงช่วยลดของเสีย แต่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มได้อีกด้วย ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่า ผู้ประกอบการควรเปลี่ยนมุมมองจากการ “ลดต้นทุน” ไปสู่การ “สร้างความคุ้มค่าระยะยาว” ผ่านการออกแบบระบบการจัดการที่สอดคล้องกับแนวคิดสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งไม่เพียงช่วยรักษาทรัพยากรของโลก แต่ยังสะท้อนจุดยืนของธุรกิจที่ใส่ใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมในระยะยาวอย่างแท้จริง

3. การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมประสบการณ์และประสิทธิภาพ

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในธุรกิจคาเฟ่ไม่เพียงช่วยยกระดับประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและสร้างความแตกต่างในตลาดที่มีการแข่งขันสูง ผู้ประกอบการสามารถนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้เพื่อปรับปรุงกระบวนการให้บริการ เช่น ระบบสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันที่ช่วยลดระยะเวลาการรอ ระบบการชำระเงินแบบไร้สัมผัสที่ปลอดภัย และสะดวก หรือการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence: AI) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมลูกค้าในการออกแบบโปรโมชั่นและเมนูให้ตรงกับความต้องการอย่างเฉพาะเจาะจง นอกจากนี้ เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (virtual reality: VR) และความเป็นจริงเสริม (augmented reality: AR) ยังสามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้ใช้ เช่น การจำลองบรรยากาศไร่กาแฟ หรือการแสดงศิลปะเสมือนที่เปลี่ยนทุกมุมของคาเฟ่ให้กลายเป็นพื้นที่มีชีวิต

4. การพัฒนาเพื่อกลุ่มลูกค้าเฉพาะ

การพัฒนาคาเฟ่ให้ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเฉพาะถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างพื้นที่นันทนาการที่มีความครอบคลุมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสังคมร่วมสมัยที่มีความหลากหลายของผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้ประกอบการสามารถออกแบบบริการและสภาพแวดล้อมที่ตอบโจทย์เฉพาะกลุ่ม เช่น การออกแบบพื้นที่ที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การใช้โชนสีที่ถนอมสายตา พื้นที่พักผ่อนที่สงบ และการนำเสนอเมนูสุขภาพที่เหมาะสมในขณะเดียวกัน คาเฟ่สำหรับกลุ่มเพศทางเลือก หรือ LGBTQ+ สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่สนับสนุนการแสดงออกทางอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมศิลปะ การเสวนา หรือการจัดนิทรรศการที่เปิดพื้นที่ให้เสียงของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ปรากฏอย่างมีศักดิ์ศรีได้ สำหรับกลุ่มเด็กและครอบครัว คาเฟ่ควรจัดพื้นที่ที่เสริมสร้างพัฒนาการ เช่น มุมสร้างสรรค์ มุมเรียนรู้ หรือโซนกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับบุตร แนวทางเหล่านี้ช่วยให้คาเฟ่ก้าวข้ามกรอบธุรกิจเชิงพาณิชย์ทั่วไปไปสู่การเป็นสถาบันทางสังคมที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ และส่งเสริมการใช้เวลาว่างอย่างมีความหมายได้ โดยประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าความใส่ใจในกลุ่มลูกค้าเฉพาะไม่ใช่เพียงการตลาดเชิงภาพลักษณ์ หากแต่เป็นการออกแบบที่ตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจในวิถีชีวิต ความต้องการ และศักดิ์ศรีของผู้ใช้บริการอย่างเท่าเทียม

5. การสร้างนวัตกรรมเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาคาเฟ่ให้มีบทบาทเชิงสร้างสรรค์และตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) จำเป็นต้องยึดนวัตกรรมที่ไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ทางธุรกิจ แต่ยังต้องเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน กล่าวคือ คาเฟ่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ผ่านเมนูอาหารจากวัตถุดิบพื้นถิ่น การใช้วัสดุจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปจนถึงการตกแต่งที่ส่งเสริมเรื่องเล่าเชิงวัฒนธรรมซึ่งสร้างความแตกต่างอย่างมีความหมาย ขณะเดียวกัน การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) และการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การลดของเสียในครัว การใช้พลังงานสะอาด หรือการสนับสนุนห่วงโซ่อุปทานจากเกษตรกรอินทรีย์ ล้วนเป็นกลไกที่สอดคล้องกับ SDGs

จากข้อเสนอแนวทางการพัฒนาคาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืนข้างต้น ผู้เขียนสามารถสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างลักษณะของคาเฟ่ทั่วไปกับคาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบแนวทางพัฒนาระหว่างคาเฟ่ทั่วไปกับคาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน

ลำดับ	ประเด็น	คาเฟ่ทั่วไป	คาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน
1	วิสัยทัศน์และแนวคิด	- เน้นการขายอาหารและเครื่องดื่มเป็นหลัก	- มุ่งสร้างพื้นที่เพื่อส่งเสริมสุขภาวะ สังคม วัฒนธรรม และความยั่งยืน
2	การออกแบบพื้นที่	- มุ่งเน้นความสวยงามและการจัดที่นั่งให้เต็มพื้นที่	- คำนึงถึงความยืดหยุ่น ความหลากหลายของผู้ใช้บริการ และการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมสร้างสรรค์
3	การเข้าถึงและครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย	- กลุ่มลูกค้าทั่วไปที่มีพฤติกรรมบริโภคคล้ายคลึงกัน	- รองรับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก ผู้พิการ และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ
4	เทคโนโลยีและประสบการณ์	- ใช้เพื่อความสะดวกพื้นฐาน ตัวอย่างเช่น การชำระเงินออนไลน์	- ประยุกต์เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ เช่น ความจริงเสริม ระบบวิเคราะห์ข้อมูลลูกค้า เป็นต้น
5	การจัดการทรัพยากร	- ไม่เน้นแนวทางเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม	- ใช้พลังงานสะอาด ลดขยะ ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และออกแบบระบบจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
6	ความสัมพันธ์กับชุมชน	- เน้นความเป็นเอกเทศทางธุรกิจ	- สนับสนุนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน และสร้างเครือข่ายทางสังคม
7	บทบาททางวัฒนธรรมและสังคม	- สะท้อนภาพลักษณ์ของเจ้าของหรือกระแสนิยม	- สร้างพื้นที่เรียนรู้ เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มทางสังคม และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น
8	เป้าหมายระยะยาว	- เน้นกำไรและการขยายสาขา	- เน้นความยั่งยืน การสร้างคุณค่าแก่ผู้ให้บริการ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

บทบาทของคาเฟ่ในฐานะแหล่งนันทนาการยุคใหม่ได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของวิถีชีวิตในสังคมเมืองและชุมชนร่วมสมัย โดยคาเฟ่ไม่เพียงเป็นสถานที่บริโภค แต่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ พักผ่อน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งบทความนี้ได้วิเคราะห์ทั้งมิติของบทบาท ผลกระทบ และแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุม ตั้งแต่การส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น การสร้างความหลากหลายทางสังคม การออกแบบพื้นที่ให้เข้าถึงได้ ไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คาเฟ่สามารถเป็นพื้นที่นันทนาการที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาวะในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ชุมชน และภาครัฐ ในการกำหนดทิศทางเชิงระบบที่เชื่อมโยงแนวคิดการบริโภคอย่างรับผิดชอบกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งหากคาเฟ่สามารถบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยี และจริยธรรมทางสังคมเข้าไปในกระบวนการออกแบบและการจัดการได้อย่างสมดุล คาเฟ่จะไม่เพียงเป็นธุรกิจที่ตอบโจทย์พฤติกรรมผู้บริโภคยุคใหม่ แต่จะกลายเป็นต้นแบบของพื้นที่ชีวิตที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาวะเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน พร้อมทั้งหล่อเลี้ยงความหวังของสังคมไทยในการสร้างรูปแบบการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน มีความหมาย และไม่ทอดทิ้งใครไว้เบื้องหลัง

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ได้เสนอแนวคิดเชิงบูรณาการที่มองคาเฟ่ในฐานะ “พื้นที่นันทนาการร่วมสมัยที่มีศักยภาพทางสังคมและวัฒนธรรม” โดยเน้นให้เห็นว่า การพัฒนาคาเฟ่สามารถเป็นเครื่องมือทางนโยบายเชิงพื้นที่ที่ส่งเสริมความเท่าเทียม ความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างเป็นระบบ โดยบทความยังได้ชูแนวคิด “คาเฟ่เชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน” (Sustainable Recreational Café) ซึ่งหลอมรวมมิติของอารยสถาปัตย์ เทคโนโลยีสร้างประสบการณ์เฉพาะกลุ่ม การใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ และการสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อยกระดับคาเฟ่จากธุรกิจเชิงพาณิชย์ทั่วไปไปสู่การเป็นพื้นที่สาธารณะ ทางวัฒนธรรม ที่ตอบสนองความต้องการหลากหลายของสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีคุณภาพ แนวคิดนี้ยังเปิดพื้นที่ให้ผู้ประกอบการ นักออกแบบ และภาคนโยบายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาสังคมที่ตั้งอยู่บนฐานของความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- จิธญา ตรังคิณีนาถ, นฤมล ลาภธนศิริไพบูลย์, ยลชนก ขวดพุทรา และปาณิสรา วิฑูพงษ์. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านกาแฟและการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค. *วารสารนวัตกรรมธุรกิจ การจัดการ และสังคมศาสตร์*, 3(1), 42–63.
- ญาณิสรา เผื่อนพะพะ และสันติธร ภูริภักดี. (2563). แนวทางการจัดการฟาร์มกาแฟ ตามรอยเกษตรทฤษฎีใหม่ของผู้ประกอบการ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 38(1), 7–20.
- สุภารัตน์ เชื้อเมืองแสน, จีราพรณ อินทรี, อาทิตยาพร ประสานพานิช และกันตภพ บัวทอง. (2565). การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวแบบคาเฟ่ฮอปปีง (Café Hopping) บริเวณถนนเลียบริมแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ*, 3(1), 40–56.
- สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และวรารุณี เรือนคำ. (2567). แนวทางการพัฒนาธุรกิจคาเฟ่ให้ประสบความสำเร็จ : กรณีศึกษาธุรกิจคาเฟ่ในพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 38(4), 139–163.
- MGR Online. (2568). คาเฟ่ดังเชียงใหม่แจงปมดราม่า “Human zoo” ยืนยันต้องการสานต่อบรรพบุรุษ. <https://mgronline.com/online/section/detail/9680000038837>
- Ahmad, H., Sumarti, E., & Sriwulandari, Y. A. (2022). Cafe as a representation of the lifestyle of the urban community. *Technium Social Sciences Journal*, 33, 569. <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/5434>
- Alfarizi, M., Samputra, P. L., & Arista, N. I. D. (2023). Role of entrepreneur's perspective of waste management for coffee shop sustainability. *Problems and Perspectives in Management*, 21(4), 502.
- Bouw, E., Knipping, A., Kuiper, N., & van der Veen, D. (2014). *Coffee shops and gentrification: A study on Pilsen, Chicago and Parkdale*, University of Groningen. https://www.researchgate.net/publication/286342312_Coffee_Shops_and_Gentrification__A_study_on_Pilsen_Chicago_and_Parkdale_Toronto
- Bradley, K. (2020). *Rational recreation in the age of affluence: The café and working-class youth in London, c. 1939–1965*. Consuming behaviours (pp. 71–86). Routledge.

- Chairany, N., Taufik, P. A., Nur, T., & Pawennari, A. (2024). Analysis of potential environmental impacts in the coffee supply chain using the life cycle impact assessment. *Sustinere: Journal of Environment and Sustainability*, 8(3), 298–311.
- Cibro, Y. E. B., & Hudrasyah, H. (2017). Factors that influence customer's intentions to revisit cafe: Case study of Siete Cafe in Bandung. *Journal of Business and Management*, 6(2).
- Clark, T. N. (2013). Café cultures: An analytical framework. *Cambio: Rivista sulle trasformazioni sociali*, 6(2), 221–236.
- Dadaeva, T. M., & Kuznetsova, T. A. (2021). The Phenomenon of Anti-Café or New Places for Leisure Time Activities of Young People in the Context of Virtualization of the Urban Space (The Case Study of Rubikov's Cube Smart Place in the City of Saransk). *РЕГИОНОЛОГИЯ REGIONOLOGY*, 29(3), 710.
- Dibazar, F., Toofan, S., Jamali, J., & Valizadeh, N. (2021). The effect of general characteristics of third places on social interactions (Case study: Cafes of Tabriz). *Motaleate Shahri*, 10(39), 29–40. <https://doi.org/10.34785/J011.2021.806.Jms>
- Farash Khiabani, M., & Shahabian, P. (2019). Learning from Cafés: Cafes as “other spaces”. *Motaleate Shahri*, 8(30), 109-121.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Island Press.
- Grahn, B. (2023). *Restorative built indoor environments: Cafés as informal learning spaces in Malmö, Sweden* [Unpublished manuscript].
- Hafizi, N. N. A., Zaki, M. Z. M., Yusof, A. F., Ismail, M. A. A., Muhamad, J., & Arman, M. F. (2024). Exploring the Third Place Theory in the Context of Existing Recreation Space in Malaysia. *International Journal of Business and Technology Management*, 6(S1), 205-221.
- Henriksen, I. M., Skjølsvold, T. M., & Grønning, I. (2013). *The café community*. In *Café society* (pp. 87-101). Palgrave Macmillan US.
- Huang, L. V. (2017). Malaysian café culture: The relationship between customer experience and customer satisfaction towards contemporary cafés. *Journal of Social Sciences*, 3(2), 1582-1602.
- Jeong, H. (2023). Does café culture drive artistic enclaves?. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 16(2), 196-220.

- Kekes, T., Koskinakis, S. E., Boukouvalas, C., & Krokida, M. (2025). Enhancing Environmental Sustainability in the Coffee Processing Industry via Energy Recovery and Optimization: A Life Cycle Assessment Case Study. *Sustainability*, 17(3), 1334.
- Kellert, S. R., Heerwagen, J., & Mador, M. (2008). *Biophilic design: the theory, science and practice of bringing buildings to life*. John Wiley & Sons.
- Ko, J. H., & Jeon, H. M. (2024). The Impact of Eco-Friendly Practices on Generation Z's Green Image, Brand Attachment, Brand Advocacy, and Brand Loyalty in Coffee Shop. *Sustainability*, 16(8), 3126.
- Lukito, Y. N., & Xenia, A. P. (2017). Café as third place and the creation of a unique space of interaction in UI Campus. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 99, No. 1, p. 012028). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/99/1/012028>
- Mahardika, R. P., Ismoyowati, D., & Ushada, M. (2025). Green marketing in the coffee shop: Gen Z repurchase intention through customer satisfaction. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 167, p. 07004). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/bioconf/202516707004>
- Nadizti, F., Hanan, H., & Syamwil, I. B. (2021, November). *Spatial experience for third places in the digital era*. In ARTEPOLIS 8 – The 8th Biannual International Conference (ARTEPOLIS 2020) (pp. 131–136). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211126.015>
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Da Capo Press.
- Pine, B. J., & Joseph, B. (1998). *Welcome to the experience economy*. Harvard Business Review.
- Pozos-Brewer, J. (2015). Coffee shops: Exploring urban sociability and social class in the United States [Master's thesis]. https://scholarship.tricolib.brynmawr.edu/bitstream/handle/10066/16539/Pozos-Brewer_thesis_2015.pdf
- Read The Cloud. (2022). *GalileOasis: A creative café and arts hub in Bangkok*. <https://readthecloud.co/galile-oasis/>

- Rosenbaum, M. S., Ward, J., Walker, B. A., & Ostrom, A. L. (2007). A cup of coffee with a dash of love: An investigation of commercial social support and third-place attachment. *Journal of Service research*, 10(1), 43-59.
- Schmitt, B. (1999). Experiential marketing. *Journal of marketing management*, 15(1-3), 53-67.
- Steigemann, A. M. (2017). Social practices in a café: community through consumption?. *Geographica Helvetica*, 72(1), 45-54.
- Talen, E. (2018). *Neighborhood*. Oxford University Press.
- Tamisier, K. (2008). Experience of the city—small urban sociology of the café. *에피스테메*, 2, 123–133.
- Tynan, C., & McKechnie, S. (2009). Experience marketing: a review and reassessment. *Journal of marketing management*, 25(5-6), 501-517.
- Verso International School. (2024). *Kid-Friendly Cafés and Play Spaces in Bangkok*. <https://www.verso.ac.th/news/kid-friendly-cafes-and-play-spaces-in-bangkok/>
- Waxman, L. (2022). *Designing coffee shops and cafés for community*. Routledge.
- Widyaningsih, A., Kusumawardhani, P., & Zerlina, D. (2021). Coffee culture and urban settings: Locating third place in the digital era. The cases of About Life Coffee Brewers in Tokyo and Kopi Tuku in Jakarta. In *ARTEPOLIS 8 – The 8th Biannual International Conference (ARTEPOLIS 2020)* (pp. 119–130). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211126.014>
- Wonder Woods Kids Cafe. (2024). *A family-friendly café and learning space for children*. <https://www.facebook.com/wonderwoodskidscafe/>

การสื่อสารอัตลักษณ์และคุณค่าข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

Communicating the identity and value of local rice to

Response Current Consumption

นิยม วงศ์พงษ์คำ¹ และ ชุตินา เมฆวัน^{2*}

Niyom Wongpongkham¹ and Chutima Makhakvun^{2*}

มหาวิทยาลัยขอนแก่น¹, มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ²

Khon Kaen University¹, Sisaket Rajabhat University²

*Corresponding Author: ccchutima.mak@gmail.com

Received: February 22, 2025

Revised: May 30, 2025

Accepted: June 10, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน และการเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้รู้ จำนวน 30 คน ผู้ปฏิบัติการ จำนวน 120 คน ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 210 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 2) แบบสนทนากลุ่ม 3) แบบสอบถาม

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

ด้านการสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภค ผู้วิจัยได้พัฒนาบทสารคดีโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้บริโภค ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน จนสามารถพัฒนาบทสารคดีได้จำนวน 2 ตอน และมีการถ่ายทำสารคดีหลังจากพัฒนาบทสารคดีแล้วเสร็จ ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอน

ด้านการเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน พบว่า หลังชมสารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านพบการรับรู้และแนวโน้มในการตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ และข้าวเหนียวดำลิ้มผั่วหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มผั่ว เพิ่มขึ้นร้อยละ 87

คำสำคัญ: สารคดี, อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้าน

Abstract

This research utilized both qualitative and quantitative methodologies, primarily focusing on participatory action research. The objective was to create a documentary that highlights the identity and value of local rice varieties for commercial purposes, addressing modern consumption patterns. Additionally, the study aimed to distribute this documentary to raise awareness and appreciation for the cultural and economic significance of local rice. The target groups for data collection include 30 knowledgeable people, 120 practitioners, and 210 stakeholders. The research instruments used were: (1) structured interview forms, (2) focus group discussion guides, and (3) questionnaires.

The research findings were as follows:

For the development of identity and value of local rice for training to serve the consumption, the researcher selected documentary by emphasizing on participation of community and consumers included 4 steps until 2 parts of documentary were developed. The documentary filming was conducted after documentary articles were finished. It was consisted of 7 steps.

For the publication of documentary and public relation in identity and value of local rice for trading to serve the present consumption, found that after viewing the documentary of public relation in both of identity and value of local rice and value of local rice, both of perception and trend in buying Kati sticky rice or product from Luem Pua. Kati Rice, or product from Luem Pua. Kati Rice were increased by 87 percent.

Keywords: Documentary, Identity and value of local rice

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดหนึ่งที่กำลังมีการผลิตและใช้ประโยชน์จากข้าวพันธุ์พื้นบ้าน ทั้งสายพันธุ์ที่เป็นข้าวเจ้า และสายพันธุ์ที่เป็นข้าวเหนียว โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอราษีไศล พบว่า มีการผลิตข้าวพันธุ์พื้นบ้านถึง 50 สายพันธุ์ (ชุดิมา เมฆวัน, 2562) โดยพื้นที่อำเภอราษีไศล ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันผลิตและใช้ประโยชน์จากข้าวพันธุ์พื้นบ้าน โดยข้อมูลจากงานวิจัย เรื่องการบูรณาการคุณลักษณะและประโยชน์ของข้าวพันธุ์พื้นบ้านสู่การแปรรูปข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในยุคปัจจุบัน ในพื้นที่เขตอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ (ชุดิมา เมฆวัน, 2562) พบว่า มีพื้นที่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้าน หรือข้าวพันธุ์พื้นบ้านใน 5 ตำบล โดยพื้นที่ที่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้านคุณภาพ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือเรียกว่า นาตาม ซึ่งพบพื้นที่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้านในบริเวณบ้านด่าน บ้านหนองแค

บ้านเหล่าโดน อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ และจากงานวิจัยยังพบว่าข้าวพันธุ์พื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอราชไศลมีสายพันธุ์ที่โดดเด่น มีอัตลักษณ์หลากหลายสายพันธุ์ แต่การผลิตข้าวพันธุ์พื้นบ้านในพื้นที่ เป็นการผลิตข้าวเพื่อการอนุรักษ์และกระบวนการผลิตยังเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก มีเพียงบางครอบครัวที่มีการผลิตจำนวนมากเพื่อขายในชุมชน โดยการปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้านบางพันธุ์ มีปริมาณน้อยและบางพันธุ์เป็นการปลูกเพื่อทดลองในกระถางหรืออ่างซีเมนต์เท่านั้น เนื่องด้วย กระบวนการผลิตและการนำข้าวพันธุ์พื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ยังอยู่ในวงแคบเพราะประชาชนส่วนใหญ่ ยังมองไม่เห็นทิศทางการที่จะนำข้าวพันธุ์พื้นบ้านมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริงในปัจจุบัน ถึงแม้ข้อค้นพบจากงานวิจัยจะพบว่าข้าวกลุ่มสายพันธุ์ที่มีสีดำในพื้นที่อำเภอราชไศลเป็นข้าวที่มีอัตลักษณ์ และความโดดเด่นในเรื่องสารพฤกษเคมี เช่นข้าวพันธุ์เหนียวดำลิ้มผิวที่พบว่า สารฟีนอลิก สารฟวานอยด์ สารแอนโทไซยานิน สารลูทีน รวมถึงฤทธิ์ต้าน(ยับยั้ง)อนุมูลอิสระ สูงที่สุด ส่วนข้าวมะลิดำพบสารไขมัน สูงที่สุด สำหรับข้าวกลุ่มสายพันธุ์ สีแดง คือข้าว พันธุ์เหนียวแดง พบโปรตีนในปริมาณสูงที่สุด ส่วนกลุ่ม ข้าวสีขาว คือพันธุ์ข้าวจำแดง จะพบสารคาร์โบไฮเดรตในปริมาณที่สูงมากกว่าสายพันธุ์สีแดงและสีดำ และนอกจากนี้ยังพบข้าวกลุ่มสีขาวคือข้าวเหนียวอุบล 2 และข้าวเหนียวกะทิ ที่มีคุณสมบัติโดดเด่น เหมาะกับการบริโภคที่สะดวกรวดเร็วในปัจจุบัน คือเป็นข้าวที่สามารถแช่น้ำขึ้นต่ำเพียง 30 นาทีและ นำมานึ่งบริโภคได้เลย

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบปัญหาในการผลิตข้าวพันธุ์พื้นบ้านในพื้นที่ คือการสื่อสารคุณค่า ของข้าวพันธุ์พื้นบ้านยังอยู่ในวงแคบทำให้ส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจและการตัดสินใจผลิต หรือตัดสินใจ ซื้อของผู้บริโภค จึงส่งผลต่อการผลิตข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่อยู่ในวงจำกัดบางกลุ่มจึงเป็นเพียงการผลิต เพื่อการอนุรักษ์แต่ไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งในเรื่องการบริโภคหรือสร้างรายได้

โดยการสื่อสารคือกระบวนการในการส่งผ่านหรือสื่อความหมายระหว่างบุคคล ซึ่งปัจจุบัน การสื่อสารเข้ามามีบทบาทในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านธุรกิจการค้า โดยการสื่อสาร ที่ดีส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจและเกิดแนวโน้มในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค โดยการสื่อสารเพื่อการค้า หรือทางธุรกิจจะต้องใช้ทักษะการสื่อสารทั้ง 4 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการพูด การฟัง การอ่าน และการเขียน มนุษย์ใช้ทักษะการพูด การเขียนในการสื่อสาร และใช้ทักษะการฟัง การอ่านในการรับสาร การสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ คือการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจความหมายร่วมกันภายใต้บริบทสังคมที่อาจเหมือนกัน หรือแตกต่างกัน การสื่อสารที่ดีจะต้องใช้ทักษะทั้ง 4 ทักษะอย่างสัมพันธ์กัน ทั้งนี้การสื่อสารทางธุรกิจ อาจมีปัจจัยของลักษณะธุรกิจประเภทสินค้าหรือธุรกิจประเภทบริการรวมถึงวัฒนธรรมองค์กรหรือบริษัท ที่เป็นตัวกำหนด ให้การสื่อสารมีรูปแบบหรือวิธีการที่แตกต่างไปจากการสื่อสารทั่ว ๆ ไป (ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ, 2564) สำหรับปัจจุบันรูปแบบการสื่อสารต้องทันสมัยเข้าถึงง่าย เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยม เช่นการสื่อสารผ่านสารคดี โดย“สารคดี” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า เรื่องที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง ไม่ใช่จากจินตนาการ เช่น สารคดี ทองเที้ยว สารคดีชีวประวัติ “สารคดี” เป็นงานเขียนรูปแบบร้อยแก้วที่เรียบเรียงขึ้นจากเรื่องจริง

ไม่ใช่จินตนาการ มุ่ง ให้ให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านและบันเทิงเล็กน้อย เนื้อหาแสดงถึงความรู้ ความคิด ความจริง ความ กระจำจั่ง และเหตุผลเป็นสำคัญ

ดังนั้นการสื่อสารผ่านสารคดีจึงถือเป็นช่องทางที่สามารถสร้างการรับรู้ทั้งประเด็นหลักด้านคุณค่า และความความเพลิดเพลินจากวิถีการปฏิบัติจริงของเกษตรกร และการสะท้อนคุณค่าจากตัวเกษตรกรเอง พร้อมสามารถสะท้อนมุมมอง ความคิด รวมถึงเทคนิคที่สำคัญ โดยเฉพาะสาระความรู้ในการผลิต ข้าวพื้นบ้านที่ปลูกในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ที่มีความหลากหลายหลายพันธุ์มีประโยชน์และคุณค่าโดดเด่น สอดคล้องกับวิถีบริโภคในยุคปัจจุบัน เช่นข้าวเหนียวดำลิ้มผิว ข้าวเหนียวกะทิ แก่ผู้รับสารได้อย่าง ครบถ้วนสมบูรณ์ตามเป้าหมาย

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยตระหนักและเห็นความสำคัญของคุณค่าข้าวพื้นบ้านที่มีประโยชน์และ สามารถเป็นทางออกของชาวนาในการผลิตข้าวได้ แต่ยังขาดการสื่อสารที่มีรูปแบบทันสมัย เหมาะกับ วิถีบริโภคในยุคปัจจุบัน และเข้าถึงได้ง่ายในวงกว้างจึงทำให้การรับรู้มีน้อยไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้บริโภค จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการวิจัย อัตลักษณ์และคุณค่าข้าวพื้นบ้านอำเภอราชไศล สู่การสื่อสาร เพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และคุณค่าของ ข้าวพื้นบ้านในพื้นที่อำเภอราชไศล และเพื่อสร้างสารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของ ข้าวพื้นบ้านและ เพื่อเผยแพร่ สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนอง การบริโภคในยุคปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน
2. เพื่อเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการ บริโภคในปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยชิ้นนี้มีการทบทวนวรรณกรรมการวิจัย ซึ่งมีแนวคิดหลักของงานวิจัยดังนี้

- 1) แนวคิดข้าวพื้นบ้าน ที่พบว่า ข้าวพันธุ์พื้นบ้าน เป็นพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกกันมาแต่ดั้งเดิม และนิยม บริโภคหรือใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นกันอย่างแพร่หลาย ข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีลักษณะเด่นหลายประการ เช่น คุณภาพในการหุงต้มและการรับประทาน กลิ่นหอมของเมล็ดข้าว รวมถึงความสามารถในการปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่เพาะปลูกได้ดี ในปัจจุบันข้าวพันธุ์พื้นบ้านกำลังได้รับความสนใจเป็น อย่างมาก ในมิติของการนำมาใช้เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ เภสัชกรรม เครื่องสำอาง และอุตสาหกรรมการ แปรรูป ซึ่งเป็นแนวทางที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าของข้าวและสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร (สมทรง โชติชื่น และคณะ, 2557) ข้าวพันธุ์พื้นบ้านในแต่ละพันธุ์มีความแตกต่างกัน ทั้งในลักษณะทางสัณฐานวิทยา ลักษณะทางการเกษตร และองค์ประกอบทางโภชนาการที่สำคัญต่อร่างกาย จากการศึกษาทางเคมีของ

เมล็ดข้าว พบว่า ข้าวพื้นบ้านประกอบด้วยสารอาหารที่มีประโยชน์ เช่น คาร์โบไฮเดรต ซึ่งเป็นส่วนประกอบหลัก โปรตีน วิตามิน และไขมัน รวมถึงแร่ธาตุต่าง ๆ ในเมล็ดข้าวที่สำคัญ ได้แก่ แคลเซียม แมกนีเซียม ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม เหล็ก สังกะสี แมงกานีส ซีลีเนียม และทองแดง เป็นต้น

โดยข้าวพื้นเมือง หรือ ข้าวพื้นบ้าน จึงเป็นพันธุ์ข้าวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือจากที่เกษตรกรในท้องถิ่นปรับปรุงและพัฒนาขึ้นเองจากการนำข้าวหลาย ๆ พันธุ์ มาปลูกในแปลงเดียวกัน จนได้ข้าวที่เกิดจากการผสมข้ามสายพันธุ์ ได้เป็นพันธุ์ข้าวที่เกิดขึ้นใหม่ เกษตรกรใช้วิธีการพัฒนาพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน โดยกระบวนการสังเกตสภาพแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ อากาศและพื้นที่ปลูก เมื่อเกษตรกรได้พันธุ์ข้าวที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี มีลำต้นที่แข็งแรง ต้านทานโรคได้ดี มีเมล็ดงามสมบูรณ์ให้ผลผลิตสูง มีกลิ่นและรสชาติที่ถูกปาก จึงจะเก็บไว้เป็นพันธุ์ข้าวไว้เพาะปลูกต่อไป พันธุ์ข้าวพื้นบ้านจึงสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านในการเพาะปลูกของเกษตรกรที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน ดังนั้น พันธุ์ข้าวพื้นบ้านจะถูกตั้งชื่อจากสีของเปลือกข้าวและตามด้วยชื่อของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของ เช่น พันธุ์เหลืองแม่รำพึง พันธุ์ขาวตาอุ หรือตามด้วยชื่อ เช่น พันธุ์เหลืองอ่อน พันธุ์ขาวภูตาด ตั้งชื่อตามลักษณะพิเศษ คุณภาพการผลิต เช่น พันธุ์เกวียนหัก ตั้งชื่อตามชื่อผลไม้หรือดอกไม้ เช่น พันธุ์จำปาซ้อน พันธุ์ขาวดอกมะลิ และยังมีการตั้งชื่อพันธุ์ข้าวตามแหล่งที่มาหรือชื่อที่เป็นมงคล เป็นต้น (อภิชาติ ศรีสะอาด และพัชรีย์ สำโรงเย็น, 2557)

2) แนวคิดการสื่อสารเพื่อการค้า ที่พบว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการในการส่งผ่านหรือสื่อความหมายระหว่างบุคคล โดยการจำแนกประเภทของการสื่อสารนั้นสามารถใช้เกณฑ์ต่าง ๆ จำแนกได้มากมาย เช่น จำนวนของผู้สื่อสาร ลักษณะของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เป็นต้น โดย บริบท (Contexts) คือ สิ่งแวดล้อมหรือปัจจัยต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร เช่น จำนวนผู้สื่อสาร ระยะห่างในการสื่อสาร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร สำหรับบริบทในด้านจำนวนผู้สื่อสารสามารถแบ่งได้ดังนี้ (ณัฐชุตา วิจิตรจามรี, 2566)

1. การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) คือ การสื่อสารของบุคคลคนเดียว หรือการสนทนากับตนเอง ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาแม้แต่การสนทนากับผู้อื่น
2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตากันระหว่างผู้สื่อสาร 2 คน
3. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small-group communication) คือ การสื่อสารที่มีผู้สื่อสารอย่างน้อยที่สุด 3 คน นักวิชาการบางคนเห็นว่าจำนวน สูงสุดของสมาชิกในกลุ่ม คือ 5 – 7 คน ในขณะที่บางคนไม่กำหนดจำนวนสูงสุดของสมาชิกกลุ่ม
4. การสื่อสารในองค์กร (Organization Communication) คือ การสื่อสารในองค์กร แตกต่างจากการสื่อสารกลุ่มย่อย โดยเป็นการสื่อสารในสิ่งแวดล้อมที่มีขนาดใหญ่และ ความหลากหลายมากขึ้น ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารกลุ่มย่อย

5. การสื่อสารสาธารณะ (Public communication) การสื่อสารสาธารณะ หมายถึง การสื่อสารจากบุคคลหนึ่งไปยังผู้รับสารกลุ่มใหญ่ การพูดในที่สาธารณะ (Public speaking) หรือการกล่าวสุนทรพจน์มีมาตั้งแต่ยุคกรีก

6. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) คือ เป็นการถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารขนาดใหญ่ผ่านช่องทางสื่อสารต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์วิทยุทัศน์ วิทยุ โทรทัศน์ รวมถึงการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ เช่น อินเทอร์เน็ต บล็อก (Blog) เว็บไซต์ เครือข่ายสังคม อาทิ เฟซบุ๊ก อิน스타그램 ยูทูบ เป็นต้น

7. การสื่อสารวัฒนธรรม (Cultural communication) การสื่อสารวัฒนธรรมจึงหมายถึง การสื่อสาร ระหว่างหรือในกลุ่มคนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้อาศัยอยู่คนละประเทศ เพราะคนใน ประเทศเดียวกันก็อาจมีวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป

การสื่อสารผ่านภาพยนตร์สารคดี ปัจจุบันการสื่อสารเข้ามามีบทบาทในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านธุรกิจการค้า ที่ปัจจุบันการสื่อสารที่ดีและเป็นความจริงส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค สารคดีจึงถือเป็นช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัยเข้าถึงง่าย และสามารถสื่อสารความจริงที่ตอบสนองวิถีการบริโภคของผู้คนในยุคปัจจุบัน สารคดีหมายถึงงานเขียนที่ผู้เขียนต้องใช้ศิลปะภาษา ถ่ายทอดเรื่องราวในการท่องเที่ยวที่ตนไปประสบมา ให้ผู้อ่านได้ความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับสถานที่ นั้น ๆ และมีความเพลิดเพลินในการอ่าน สารคดีคือวรรณกรรมร้อยแก้วที่ผู้เขียนบันทึกเรื่องราวที่ได้ประสบมาด้วยถ้อยคำที่เป็นศิลปะ เพื่อให้ผู้อ่านเพลิดเพลินและได้ความรู้เรื่องใหม่ ๆ ในดินแดนใหม่ที่ผู้เขียนได้ไปพบเห็นมา เป็นการเสนอประสบการณ์จำลองให้แก่ ผู้อ่าน โดยให้ความรู้ทางด้าน สภาพท้องถิ่น สภาพของคน ความเป็นอยู่ของคน ความรู้ทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์โบราณสถาน ประเพณีวัฒนธรรม การทำมาหากิน หรือที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นต้นสารคดี จึงประกอบไปด้วย สารคดีความเรียง บทความ สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวประวัติ อนุทิน จดหมาย บันทึกและความทรงจำ จดหมายเหตุ คติธรรม บทสัมภาษณ์ (ปรีชา มีแจ้ง, 2551)

ปัจจุบันรูปแบบการนำเสนอสารคดีไม่ได้มุ่งเน้นแค่การสื่อสารผ่านงานเขียนเพียงอย่างเดียว แต่รูปแบบการสื่อสารงานเขียนจากสารคดีจึงมีรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีบริโภคในยุคปัจจุบันซึ่งกำลังได้รับความนิยมและมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจจากผู้ชมมากกว่าในอดีต คือภาพยนตร์ สารคดีที่ดีคือข้อเท็จจริงและมีอิสระในการแสดงออก ไม่จำกัดเนื้อหาและเทคนิคในการนำเสนอ โดยภาพยนตร์สารคดีเป็นภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานของความจริงในสังคมที่มีหลากหลายแง่มุม เพื่อบันทึกเหตุการณ์ พฤติกรรม ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และบรรยากาศอื่น ๆ ผ่านมุมมองของผู้สร้าง แล้วถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นความบันเทิงตามหน้าที่ของภาพยนตร์ซึ่งภาพยนตร์สารคดีจำนวนมากได้สอดแทรกความบันเทิงร่วมด้วยนอกเหนือจากการบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น เสียงสัมภาษณ์ เสียงสนทนาอย่างสนุกสนาน เสียงเพลงที่สอดคล้องกับบรรยากาศและเรื่องราวที่กำลังพูดถึง หรือแม้แต่เสียงประกอบในธรรมชาติต่าง ๆ (Ambience) ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและชวนติดตาม (ชญาณัฐ วีรสาร, 2560)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษา เอกสารวิชาการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิด สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ได้ดังนี้

ตัวแปรต้น คือ อัตลักษณ์ข้าวพื้นบ้าน ประกอบด้วย วิธีการผลิตข้าวพื้นบ้าน ที่หมายรวมถึง การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน การเตรียมแปลง การปลูก การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยวจัดเก็บ ลักษณะทางกายภาพของข้าวพื้นบ้าน ที่หมายรวมถึง สี กลิ่น รส ลักษณะอื่น ๆ คุณค่าและประโยชน์ของ ข้าวพื้นบ้าน ที่หมายรวมถึง สารอาหารและสารพฤกษเคมี วิธีการบริโภคและแปรรูป ที่หมายรวมถึง การบริโภค และการแปรรูป

ตัวแปรตาม คือ การรับรู้ และแนวโน้มการตัดสินใจซื้อ ข้าวพื้นบ้าน หลังจากชมสารคดีอัตลักษณ์ และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้รู้ ประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ด้านการทำนาที่เลือกจากผู้ที่ได้รับการยอมรับจากเกษตรกรในพื้นที่อำเภอราษีไศล, เกษตรอำเภอราษีไศล, เกษตรตำบลหนองแค, กลุ่มเกษตรกรเชี่ยวชาญ โดยเลือกจากการยอมรับของสมาชิกในสมาคมคนทมนายกสมาคมคนทมน รวมจำนวน 30 คน

2. ผู้ปฏิบัติการ จำนวน รวม 120 คน ประกอบด้วย

2.1 เกษตรกรในพื้นที่อำเภอราษีไศลที่ประกอบอาชีพทำนาและมีการผลิตข้าวสายพันธุ์พื้นบ้าน และได้รับการยอมรับจากเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งหมดจำนวน 10 คน

2.2 ผู้ประกอบการ หรือผู้ค้า ที่มีการจำหน่ายข้าวสายพันธุ์พื้นบ้านหรือแปรรูปข้าวสายพันธุ์พื้นบ้านเพื่อการค้า รวมทั้งหมดจำนวน 10 คน

2.3 ผู้ร่วมพัฒนาบทสวดจำนวน 100 คน เลือกจากกลุ่ม ผู้มีความรู้เรื่องข้าวพื้นบ้านในพื้นที่เกษตรกรผู้ผลิตข้าวพื้นบ้านที่มีความเชี่ยวชาญและได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่ นายกสมาคมคนทมน และเกษตรกรในสมาคมคนทมน (สมาคมที่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรหลายจังหวัด และมีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้านหลากหลายสายพันธุ์ รวมถึงมีสมาชิกสมาคมผลิตข้าวพื้นบ้านแบบอินทรีย์ปราณีตเพื่อจำหน่ายในตลาดสีเขียวอำเภอราษีไศล) และผู้บริโภคทั่วไปที่มีแนวโน้มในการตัดสินใจบริโภคข้าวพื้นบ้านและผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวพื้นบ้าน

3. ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน รวม 210 คน ประกอบด้วย

3.1 ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่ม สมาชิกครัวเรือน จำนวน 10 คน

3.2 ผู้เผยแพร่สารคดี ประกอบด้วยประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้บริโภคที่เป็นเด็กเยาวชน และผู้สนใจ จำนวน 200 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม Participatory Action Research โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 4 กระบวนการ ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988) กระบวนการวิจัยประกอบไปด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยมีระยะการดำเนินการวิจัย 2 ระยะประกอบด้วยระยะเตรียมการ (Pre-Research Phase) และระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focused Group Discussion) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ปฏิบัติการ โดยใช้ประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับการสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้าน สู่การสร้างสารคดีที่สะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน และการประชุมระดมความคิดเห็นแบบออนไลน์ ในประเด็นบทสวดที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

และการประเมินการรับรู้อัตลักษณ์ข้าวพื้นบ้าน ในประเด็นการรับรู้และแนวโน้มการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ข้าวพื้นบ้านก่อนและหลังการเผยแพร่สารคดี

1. เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย แยกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1.1 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน คือแบบสนทนากลุ่ม (Focused Group Discussion) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ และผู้ปฏิบัติการ โดยใช้ประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้าน สู่การสร้างสารคดีที่สะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน และแบบประชุมระดมความคิดเห็นแบบออนไลน์ ในประเด็นบทสารคดีที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

1.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน ประกอบด้วย

1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวพื้นบ้านก่อนและหลังการเผยแพร่สารคดี โดยผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ก่อนและหลังการเผยแพร่สารคดี ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวก่อนและหลังการเผยแพร่สารคดี

2) แบบสอบถาม เพื่อประเมินการรับรู้อัตลักษณ์ข้าวพื้นบ้าน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวพื้นบ้านก่อนและหลังการเผยแพร่สารคดี)

2. การหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ

งานวิจัยชิ้นนี้มีการหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ โดยการให้ที่ปรึกษาโครงการวิจัย และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนและสอดคล้องของเนื้อหา แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีความใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย แต่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย ก่อนนำมาสรุปปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการตามแผน

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการตามแผน เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และรับรู้คุณค่าอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านสู่ การร่วมกันพัฒนาบทสารคดีและถ่ายทอดสารคดี ดังนี้

ขั้นที่ 1 สนทนากลุ่มเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านร่วมกัน

ขั้นที่ 2 ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกประเด็นที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่า ของข้าวพื้นบ้านร่วมกัน จากนั้นเชิญผู้เชี่ยวชาญร่วมพัฒนาบทสารคดี

ขั้นที่ 3 ส่งบทสารคดีให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อพิจารณาความเหมาะสมและครบถ้วนของบทสารคดี

ขั้นที่ 4 การวางแผนขั้นตอนการถ่ายทำสารคดี และถ่ายทำสารคดีโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมาร่วมวางแผนและถ่ายทำสารคดี โดยมีขั้นตอนของการถ่ายทำประกอบด้วย ขั้นตอนการเตรียมงาน ขั้นตอน การผลิต และขั้นตอนหลังการผลิต

ขั้นที่ 5 สรุปผลการถ่ายทำสารคดีร่วมกัน และผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทำสารคดี

ขั้นที่ 6 ดำเนินการเผยแพร่สารคดีกับผู้เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 7 ดำเนินประเมินผลสารคดีตามเครื่องมือที่ได้กำหนดและสรุปผลการประเมิน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาจากภาคสนามมาจัดกระทำดังต่อไปนี้

4.1 นำข้อมูลจากภาคสนามที่ มาจัดแยกแยกประเภท จัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสนทนากลุ่ม และการปฏิบัติการร่วมกัน นำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ร่วมกันกับทีมวิจัย รวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการตรวจสอบแหล่งของข้อมูลจากทั้งแหล่งเวลา, แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลตามแนวคิดของสกุรงค์ จันทวนิช (2556) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typologies) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป โดยใช้แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดข้าวพื้นบ้านเป็นหลัก เพื่อวิเคราะห์ รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่นในการวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นการนำเสนอข้อมูลความมุ่งหมายของการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมแสดงตาราง ภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย

4.3 ข้อมูลเชิงปริมาณ ในขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์มาตรวัดของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรทั้งหมดเพื่อกำหนด ค่าสถิติที่เหมาะสมสำหรับการประมวลผล การตีความ และการสรุปผลการศึกษางานวิจัย ซึ่งแบ่งเป็นข้อมูลมีดังนี้

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้ทำวิจัยได้กำหนดสถิติวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะข้อมูลเชิงปริมาณ (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2) โดยการกำหนดค่าสถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลอธิบายตัวแปรของการศึกษาคำนี้ไว้ดังนี้ คือ สถิติเชิงพรรณนา ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนาสำหรับการอธิบายผลการศึกษในตัวแปรด้านคุณสมบัติของตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับรายได้และ ระดับการศึกษา การรู้จักเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ การรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ การเคยซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ การเคยบริโภคข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ การการตัดสินใจบริโภคข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียว

กะทิในการบริโภคครั้งต่อไป การรู้จักข้าวลิ้มผั่วหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวลิ้มผั่ว การรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวลิ้มผั่ว การเคยซื้อข้าวลิ้มผั่วหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวลิ้มผั่ว การเคยบริโภคข้าวลิ้มผั่วหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวลิ้มผั่ว การการตัดสินใจบริโภคข้าวลิ้มผั่วหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวลิ้มผั่ว ใช้สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (จำนวน) และค่าร้อยละ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2554)

สรุปผลการวิจัย

1. ด้านการสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

กระบวนการสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันในครั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาบทสารคดีโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้บริโภค ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สันทนากลุ่มเพื่อเลือกพันธุ์ข้าวพื้นบ้านเพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านร่วมกัน โดยในกระบวนการนี้ผลการประชุมระดมความคิดเห็นคือ เลือกพันธุ์ข้าวเหนียวดำลิ้มผั่ว และข้าวเหนียวกะทิ เป็นข้าวพื้นบ้านหลักเนื่องจากเป็นข้าวพื้นบ้านที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งคุณค่าของสารอาหารและสารพฤกษเคมี รวมถึงการปลูกที่ปราณีต และมีปริมาณการผลิตที่สามารถจัดจำหน่ายได้ ไม่ใช่เพียงการปลูกเพื่ออนุรักษ์ และสอดคล้องกับวิถีการบริโภคในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการกินเพื่อสุขภาพ แต่มีความสะดวกรวดเร็วทันต่อวิถีการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบัน จำนวน 2 สายพันธุ์ ประกอบด้วยข้าวเหนียวกะทิ ซึ่งเป็นข้าวที่มี เมล็ดเล็ก เรียวยาว สีของข้าวเปลือกเมล็ดมีสีฟาง ส่วนสีของข้าวกล้อง มีสีขาวขุ่นออกน้ำตาล ส่วนสีของข้าวสารมีสีขาวขุ่นเมล็ดเรียวยาว เมื่อนึ่งสุกจะมีความเหนียวนุ่มแต่ไม่เลอะมีกลิ่นหอมอ่อน เมื่อเคี้ยวจะมีความนุ่ม โดยในข้าวเหนียวกะทิ พบปริมาณสาร พฤกษเคมีและสารอาหารอยู่ในปริมาณไม่มากนัก แต่ข้าวเหนียวกะทิ ถือเป็นราชาแห่งข้าวเหนียวเนื่องจากมีความหอมนุ่มนึ่งสุกมีความมันวาว กลิ่นหอม ข้าวคั้นตัวเร็วและไม่แข็ง และเมื่อนำมาทำข้าวเหนียวมูนจะมีความอร่อยจนได้รับการยอมรับจากผู้บริโภค และข้าวลิ้มผั่ว เป็นข้าวที่มีเมล็ดป้อมสั้นสีของข้าวเปลือกมีสีฟางแถบดำออกม่วง ส่วนสีของข้าวกล้อง มีสีม่วงดำ ส่วนสีของข้าวสารจะมีสีม่วงออกดำเช่นกัน เมื่อนึ่งสุกจะมีกลิ่นหอมเฉพาะไม่เหนียวและจับตัวกันเป็นก้อนและขณะเคี้ยวจะรู้สึกหนุบ หนับ กรอบนอกนุ่มใน และมีคุณค่าและประโยชน์เนื่องจากมีความโดดเด่นในเรื่องปริมาณสารพฤกษเคมีและสารอาหารในปริมาณที่สูงเมื่อเทียบกับข้าวสายพันธุ์อื่น โดยพบสารฟีนอลิก สารฟลาโวนอยด์ สารแอนโทไซยานิน สารลูทีน รวมถึงฤทธิ์ต้าน (ยับยั้ง) อนุมูลอิสระ และธาตุฟอสฟอรัส สูงที่สุดซึ่งทั้งสองเป็นสายพันธุ์ข้าวเหนียวที่มีความโดดเด่นในด้านสี กลิ่น รสชาติ คุณค่า เหมาะสมในการนำมาสื่อสารคุณค่าเพื่อการค้า

ขั้นที่ 2 ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกประเด็นที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านร่วมกัน โดยเลือกประเด็นอัตลักษณ์และคุณค่าในประเด็นพื้นที่ในการผลิตคือพื้นที่ตามทุ่งกุลาร้องไห้และมีการผลิตแบบปราณีต รวมถึงปริมาณความโดดเด่นและหลากหลายด้านสารพฤกษเคมีที่ในเมล็ดข้าว พร้อมทั้งการนำมาบริโภคและแปรรูปที่สอดคล้องกับวิถีบริโภคในยุคปัจจุบัน จากนั้นเชิญผู้เชี่ยวชาญมาร่วมพัฒนาบทสารคดี

ขั้นที่ 3 ส่งบทสารคดีให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อพิจารณาความเหมาะสมและครบถ้วนของบทสารคดี และปรับแก้บทตามคำแนะนำ ซึ่งสามารถพัฒนาบทสารคดีได้จำนวน 2 ตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 มีชื่อตอนว่า ข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ข้าวพื้นบ้านคุณภาพพื้นที่ตามมูล เป็นการนำเสนออัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ตั้งแต่สถานที่ผลิต สารอาหารและสารพฤกษเคมีที่พบในข้าว การปลูกข้าวพื้นบ้านและเกษตรกรที่ผลิตข้าวพื้นบ้านคุณภาพ เพื่อเชื่อมโยงข้าวสายพันธุ์พื้นบ้านจำนวน 2 สายพันธุ์คือ ข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และข้าวเหนียวกะทิ จากนั้นเป็นการนำเสนอพื้นที่ผลิตข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และกระบวนการขั้นตอนการผลิตข้าว และการเก็บเกี่ยวข้าวและคัดรวงข้าวเพื่อทำพันธุ์ในฤดูถัดไป การแปรรูปข้าวเหนียวดำลิ้มผัว

ตอนที่ 2 มีชื่อตอนว่า ข้าวเหนียวกะทิ ราชาแห่งข้าวเหนียวมูนราชินีสกล ตอนนี้มี การเชื่อมโยงการนำเสนอในตอนที่ 1 โดยเป็นการนำเสนอ พื้นที่การจัดจำหน่ายข้าวพื้นบ้านของเกษตรกรในอำเภอราชินีสกล และรายละเอียดของการผลิตข้าวเหนียวกะทิ ความโดดเด่นของข้าวสายพันธุ์นี้ และการแปรรูปข้าวเหนียวกะทิ และฉลากสรุปเพื่อเชื่อมโยงอัตลักษณ์และความโดดเด่นของข้าวทั้งสองสายพันธุ์ รวมถึงช่องทางการติดต่อซื้อขาย โดยกระบวนการขั้นตอนถ่ายทำสารคดีหลังจากพัฒนาบทสารคดีแล้วเสร็จ ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประสานนัดวันเวลา ผู้ให้สัมภาษณ์และร่วมถ่ายทำ เพื่อประชุมวางแผนถ่ายทำสารคดีร่วมกัน

ขั้นที่ 2 ประชุมวางแผนถ่ายทำสารคดีสำรวจพื้นที่ในการถ่ายทำ และจัดเตรียมพื้นที่

ขั้นที่ 3 ถ่ายทำสารคดี

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบความครบถ้วนของเนื้อหาและความเที่ยงตรงของเนื้อหาตามบทสารคดี

ขั้นที่ 5 เรียบเรียงข้อมูลตัดต่อลงเสียง ทำกราฟิก

ขั้นที่ 6 ตรวจสอบเนื้อหาทั้งหมด

ขั้นที่ 7 ประเมินผลสารคดีโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 4 การวางแผนขั้นตอนการถ่ายทำสารคดี และถ่ายทำสารคดีโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมาร่วมวางแผนและถ่ายทำสารคดี โดยมีขั้นตอนของการถ่ายทำประกอบด้วย ขั้นตอนการเตรียมงาน ขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนหลังการ

2. การเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน

การเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันผู้วิจัยได้ทำการสอบถามประชากรเป้าหมายจำนวน 200 คน ด้วยแบบสอบถามผ่านโปรแกรม Google ไดรฟ์ โดยส่งให้ข้อมูลผ่านการสนทนาใน application Facebook หรือ application Line โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามทำแบบสอบถามก่อนชมสารคดีและส่งผลการประเมินแล้วเสร็จ จากนั้นผู้วิจัยได้ส่งวีดิทัศน์สารคดีข้าวพื้นบ้าน ผ่านช่องทางใน application Facebook หรือ application Line ให้กับผู้ตอบแบบสอบถามชมสารคดี จากนั้นจึงให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคำถามในประเด็นเดิมเพื่อประเมินเปรียบเทียบประเด็นการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าและการตัดสินใจซื้อของข้าวเหนียวกะทิและข้าวเหนียวดำลิ้มผั่วก่อนชมสารคดี และหลังชมสารคดี โดยกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสอบถาม ประกอบไปด้วยผู้บริโภคที่เป็น เด็ก เยาวชน วัยแรงงานและผู้สนใจ โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวนร้อยละ 74 เพศหญิงจำนวนร้อยละ 26 อายุส่วนใหญ่ ไม่เกิน 25 ปี จำนวนร้อยละ 60 และอายุ 45 - 54 ปี จำนวนร้อยละ 23 ตามลำดับ และส่วนใหญ่เป็น นักเรียน/นักศึกษา จำนวนร้อยละ 60 รองลงมาคือ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวนร้อยละ 29 ส่วนรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่ไม่เกิน 10,000 บาท จำนวนร้อยละ 59 และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,001 บาทขึ้นไป จำนวนร้อยละ 29 ตามลำดับ ซึ่งผลการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าและการตัดสินใจซื้อของข้าวเหนียวกะทิและข้าวเหนียวดำลิ้มผั่วที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันก่อนและหลังชมสารคดี ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าและการตัดสินใจซื้อของข้าวเหนียวกะทิและข้าวเหนียวดำลิ้มผั่วที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันก่อนและหลังชมสารคดี

ประเด็น	ผลการศึกษา	ก่อน		หลัง	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การรู้จักข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ	รู้	108	54.00	200	100.00
	ไม่รู้	92	46.00	0	0.00
รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ	รู้	60	30.00	200	100.00
	ไม่รู้	140	70.00	0	0.00
เคยบริโภคข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ	เคย	124	62.00	124	62.00
	ไม่เคย	76	38.00	76	38.00
เคยซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ	เคย	120	60.00	120	60.00
	ไม่เคย	80	40.00	80	40.00

ตารางที่ 1 ผลการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าและการตัดสินใจซื้อของข้าวเหนียวกะทิและข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันก่อนและหลังชมสารคดี (ต่อ)

ประเด็น	ผลการศึกษา	ก่อน		หลัง	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิบริโภค	ยังไม่ตัดสินใจ	118	59.00	26	13.00
	มี	60	30.00	170	85.00
	ไม่มี	22	11.00	4	2.00
การรู้จักข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มฟัว	รู้	102	51.00	200	100.00
	ไม่รู้	98	49.00	0	0.00
รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มฟัว	รู้	134	67.00	200	100.00
	ไม่รู้	66	33.00	0	0.00
เคยบริโภคข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มฟัว	เคย	120	60.00	120	60.00
	ไม่เคย	80	40.00	80	40.00
เคยซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มฟัว	เคย	110	55.00	110	55.00
	ไม่เคย	90	45.00	90	45.00
การตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มฟัวบริโภค	ยังไม่ตัดสินใจ	98	49.00	26	13.00
	มี	62	31.00	174	87.00
	ไม่มี	40	20.00	0	0.00

ข้อมูลจากตารางข้างต้น พบว่า ด้านการรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวเหนียวกะทิ พบว่า ก่อนชมสารคดี รู้จักข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ จำนวนร้อยละ 54 ไม่รู้จักข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ จำนวนร้อยละ 46 และการรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ ก่อนชมสารคดี พบว่า ไม่รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ จำนวนร้อยละ 70 รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ จำนวนร้อยละ 30 และหลังจากชมสารคดี พบว่า จำนวนร้อยละ 100 รู้จักข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ และรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ

ส่วนการเคยบริโภคข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ และเคยซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ ก่อนและหลังชมสารคดี พบว่า ส่วนใหญ่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 62 และไม่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 38 และส่วนใหญ่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 60 และไม่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 40

ด้านการตัดสินใจซื้อข้าว ข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ พบว่า ก่อนชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่ ยังไม่ตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิบริโภค จำนวนร้อยละ 59 แต่หลังจากชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีแนวโน้มการตัดสินใจซื้อถึงจำนวนร้อยละ 85 และมีเพียงร้อยละ 2 ที่ไม่ตัดสินใจซื้อ

ด้านการรับรู้สัญลักษณ์และคุณค่าของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว พบว่า ก่อนชมสารคดีผู้ตอบแบบสอบถามรู้จักข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว จำนวนร้อยละ 51 และไม่รู้จักรู้จักข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว จำนวนร้อยละ 49 การรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ก่อนชมสารคดีพบว่า ไม่รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว จำนวนร้อยละ 67 รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว จำนวนร้อยละ 33 และหลังจากชมสารคดีพบว่า จำนวนร้อยละ 100 รู้จักข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว

ส่วนการเคยบริโภคข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และเคยซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ก่อนและหลังชมสารคดีพบว่า ส่วนใหญ่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 60 และไม่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 40 และเคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 55 และไม่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 45

ด้านการตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว พบว่า ก่อนชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่ ยังไม่ตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัวบริโภค จำนวนร้อยละ 49 แต่หลังจากชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีแนวโน้มการตัดสินใจซื้อ ถึงจำนวนร้อยละ 87 และมีเพียงร้อยละ 13 ที่ไม่ตัดสินใจซื้อ

อภิปรายผลการวิจัย

ด้านการสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน พบว่า กระบวนการสร้างสารคดีอัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านเพื่อการค้าที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบันสามารถพัฒนาบทสารคดีได้จำนวน 2 ตอน โดยตอนที่ 1 มีชื่อตอนว่า ข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ข้าวพื้นบ้านคุณภาพพื้นที่ทามมูล เป็นการนำเสนออัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ตั้งแต่สถานที่ผลิต สารอาหารและสรรพคุณเคมีที่พบในข้าว การปลูกข้าวพื้นบ้านและเกษตรกรที่ผลิตข้าวพื้นบ้านคุณภาพ เพื่อเชื่อมโยงข้าวสายพันธุ์พื้นบ้านจำนวน 2 สายพันธุ์คือ ข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และข้าวเหนียวกะทิ จากนั้นเป็นการนำเสนอพื้นที่ผลิตข้าวข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และกระบวนการขั้นตอนการผลิตข้าว และการเก็บเกี่ยวข้าวและคัดรวมข้าวเพื่อทำพันธุ์ในฤดูถัดไป การแปรรูปข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และตอนที่ 2 มีชื่อตอนว่า ข้าวเหนียวกะทิ ราชแห่งข้าวเหนียวมูนราชสีห์ ตอนนี้มีเนื้อหาการนำเสนอในตอนที่ 1 โดยเป็นการนำเสนอ พื้นที่การจัดจำหน่ายข้าวพื้นบ้านของเกษตรกรในอำเภอราชสีห์ และรายละเอียดของการผลิตข้าวเหนียวกะทิ ความโดดเด่นของข้าวสายพันธุ์นี้ และการแปรรูป

ข้าวเหนียวกะทิ และฉลากสรุปเพื่อเชื่อมโยงอัตลักษณ์และความโดดเด่นของข้าวทั้งสองสายพันธุ์รวมถึงช่องทางการติดต่อซื้อขายและมีกระบวนการขั้นตอนถ่ายทำสารคดีหลังจากพัฒนาบทสารคดีแล้วเสร็จประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอน ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ด้านการเผยแพร่สารคดีประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวพื้นบ้านที่ตอบสนองการบริโภคในปัจจุบัน พบว่า การรับรู้อัตลักษณ์และคุณค่าของข้าวเหนียวกะทิ พบว่าหลังจากชมสารคดีการรู้จักข้าวเหนียวกะทิ การรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิเพิ่มมากขึ้น โดยรู้จักข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวกะทิ และรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวกะทิ จำนวนร้อยละ 100 เช่นเดียวกับการรู้จักข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์จากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และรู้จักคุณค่าและประโยชน์ของข้าวเหนียวดำลิ้มผัว จำนวนร้อยละ 100

ส่วนการเคยบริโภคข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ และเคยซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ ก่อนและหลังชมสารคดี พบว่า ส่วนใหญ่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 62 และไม่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 38 และ ส่วนใหญ่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 60 และไม่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 40 การตัดสินใจซื้อข้าว ข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิ ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังไม่ตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวกะทิหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวกะทิบริโภค จำนวนร้อยละ 59 แต่หลังจากชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีแนวโน้มการตัดสินใจซื้อถึงจำนวนร้อยละ 85 และมีเพียงร้อยละ 2 ที่ไม่ตัดสินใจซื้อ ส่วนการเคยบริโภคข้าวเหนียวดำลิ้มผัว หรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว และเคยซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว ก่อนและหลังชมสารคดี พบว่า ส่วนใหญ่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 60 และไม่เคยบริโภค จำนวนร้อยละ 40 และเคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 55 และไม่เคยซื้อบริโภค จำนวนร้อยละ 45 และการตัดสินใจซื้อข้าว ข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัว พบว่า ก่อนชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่ ยังไม่ตัดสินใจซื้อข้าวเหนียวดำลิ้มผัวหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเหนียวดำลิ้มผัวบริโภค จำนวนร้อยละ 49 แต่หลังจากชมสารคดี ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีแนวโน้มการตัดสินใจซื้อถึงจำนวนร้อยละ 87 และมีเพียงร้อยละ 13 ที่ไม่ตัดสินใจซื้อ สอดคล้องกับ นุจรี เตชะสุกิจ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการสื่อสารทางการตลาดที่มี อิทธิพลต่อพฤติกรรม การตัดสินใจซื้อน้ำหอมต่างประเทศ พบว่า ประสิทธิภาพการสื่อสารทางการตลาด ด้านการกระตุ้นใจ, ด้านการระลึกถึงสินค้า และด้านความสัมพันธ์กับลูกค้า ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อน้ำหอมต่างประเทศที่นัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05 ด้านการแจ้งข้อมูลข่าวสารไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ ด้านรูปแบบวิธีการ การสื่อสารทางการตลาดผ่าน สื่อโฆษณาทางอินเทอร์เน็ต มีผลต่อการตัดสินใจซื้อน้ำหอมต่างประเทศมากที่สุด ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจุฑารัตน์ ทินบัว (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสำคัญและการรับรู้เครื่องมือการสื่อสาร การตลาดแบบครบวงจรที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมคอลลาเจนของผู้บริโภคในเขต กรุงเทพมหานคร การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 400 ราย พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 20-30 ปี

มีระดับการศึกษาไม่เกินปริญญาตรี มีอาชีพเป็นพนักงาน บริษัทเอกชนมีรายได้ต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาท จากผลสำรวจพบว่าสื่อที่เป็นหลักในการเลือกซื้อ สินค้ามาจากอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้การเลือกซื้อเพื่อเพิ่มความเชื่อถือจึงเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ตามดารา นักแสดง นักร้อง หรือผู้ที่มีชื่อเสียง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเพิ่มความงามให้กับตัวเอง และยังสอดคล้องกับ กตัญญู คณิตศาสตรานนท์ (2558) ที่ระบุว่า การรับรู้คุณภาพสินค้าส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทผักกอร์ แกนิกและสื่อสารทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทผักกอร์แกนิก นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า การรับรู้คุณภาพสินค้าและการสื่อสารทางการตลาด ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ควรนำผลการศึกษาวិจัยไปเผยแพร่ต่อยอดกับผู้เกษตรกรกลุ่มอื่น เพื่อให้รับรู้และเข้าใจและเป็นทางเลือกในการผลิตข้าวพื้นบ้านและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ข้าวพื้นบ้าน
2. ควรมีการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อสื่อสารใน กลุ่มเกษตรกร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการรับรู้และพัฒนาช่องทางการ สื่อสารต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. นักวิจัยที่ทำการวิจัยต่อยอด ควรขยายประเด็นการศึกษาวิจัยการสื่อสารอัตลักษณ์และคุณค่าข้าวพื้นบ้านสายพันธุ์อื่นเพื่อสร้างการรับรู้และส่งผลต่อการตัดสินใจบริโภคข้าวพื้นบ้านสายพันธุ์อื่นต่อไป
2. นักวิจัยที่จะทำการวิจัยต่อเนื่องควรมีการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการ ดำเนินการวิจัยเพื่อให้สามารถพัฒนาการผลิตข้าวให้มีความคุ้มค่าและได้คุณภาพแก่เกษตรกรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กตัญญู คณิตศาสตรานนท์. (2558). การรับรู้คุณภาพและการสื่อสารทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ ประเภทผักกอร์แกนิกของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร [การค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2554). สถิติสำหรับงานวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 6). ธรรมสาร.
- จุฑารัตน์ ทินบัว. (2556). ความสำคัญและการรับรู้เครื่องมือการสื่อสารการตลาดแบบครบวงจรที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารเสริมคอลลาเจนของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ชญาณุช วีรสาร. (2560). การผลิตภาพยนตร์สารคดีด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพ. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 37(2), 19-30.

- ชุติมา เมฆวัน. (2562). การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตข้าวของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ชุติมา เมฆวัน. (2562). แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ข้าวพื้นบ้าน ที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีบริโภคของผู้บริโภคในปัจจุบัน ในพื้นที่ อำเภอรามันศรีสะเกษ. จังหวัดศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ณัฐชัฐดา วิจิตรจามรี. (2566). ทฤษฎีการสื่อสาร *Communication Theories*. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ. (2564). การพูดเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- นุจรี เตชะสุกิจ. (2557). ประสิทธิภาพการสื่อสารทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อน้ำหอมต่างประเทศ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ปรีชา มีแจ้ง. (2551). การพัฒนาทักษะการเขียนสารคดีโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 26 จังหวัดลำพูน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. นานมีบุ๊คส์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2556). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิชาติ ศรีสะอาด และพัชรี สำโรงเย็น. (2557). สุดยอด...นวัตกรรมข้าวพันธุ์ใหม่ ลดต้นทุน – เพิ่มผลผลิตต้านทานโรค ระบาด AEC. นาคาอินเตอร์มีเดีย.

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

Guidelines for developing community enterprise networks with community
participation of the border community in Sisaket Province

เสถียร สีชื่น^{1*}

Sathian Seechuen^{1*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ¹

Sisaket Rajabhat University¹

*Corresponding Author: sathian.s@sskru.ac.th

Received: January 27, 2025

Revised: May 31, 2025

Accepted: June 10, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาบริบทวิสาหกิจชุมชนชายแดนในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเองชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ 3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักตรรกะเทียบเคียงกับแนวคิด ทฤษฎีควบคู่กับบริบท และใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ชื่อผลิตภัณฑ์คือ “ข้าวเกรียบมันเทศหอม” สมาชิก มีนิสัยดี มีความเข้าใจ และพร้อมที่จะเข้าร่วมพัฒนาอาชีพของตนเอง วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกตเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจในท้องถิ่น ด้วยการร่วมมือกันของสมาชิกและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ความสำเร็จของกลุ่มมาจากการจัดการที่ดี การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด รวมถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำงานและการบริหาร การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเช่นนี้สามารถเป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่น ๆ ในการสร้างอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเองชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการคิดและวางแผน การมีส่วนร่วมในการร่วมปฏิบัติ การรับประโยชน์ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนสิ้นสุด 3) แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชน ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน การพัฒนาความสัมพันธ์เครือข่าย การแลกเปลี่ยนความรู้ ประโยชน์ร่วมกัน การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก และการช่วยเหลือเกื้อกูล

คำสำคัญ: เครือข่าย, วิสาหกิจชุมชน, ส่วนร่วม, ชุมชนชายแดนศรีสะเกษ

Abstract

The objectives of this research are: 1. To study the context of border community enterprises in the border area of Sisaket Province. 2. To study community participation in the development of community enterprises for self-reliance in border communities in Sisaket Province. 3. To study development guidelines. Community enterprise network with community participation Sisaket Province border The research uses a qualitative research process. with emphasis on interviews and group discussion Analyze data using logic and concepts. Theory coupled with context and use descriptive statistics.

The results of the research found that 1) Community enterprise context of the Ban Non Ket Ros Dee Rice Krispies Group, Bueng Malu Subdistrict, Kantharalak District, Sisaket Province, product name is "Khao Khriap Man Ket Thong" members have good personalities, understanding and are ready to join in developing their own careers. Ban Non Ket Ros Dee Rice Cracker Group Community Enterprise It is a good example for developing careers and the local economy. With the cooperation of members and support from outside agencies. The group's success comes from good management. Product development and marketing Including the participation of members in work and administration. Developing community enterprises like this It can be a guideline for other communities. To create additional careers, increase income, and create sustainability for the community. 2) Community participation in developing community enterprises for self-reliance in border communities in Sisaket Province. Community participation in thinking and planning Participation in joint practice mutual benefit and participation from the beginning to the end of the process. 3) Guidelines for developing community enterprise networks with community participation. Sisaket Province border found that there is a feeling of shared ownership. Developing network relationships knowledge exchange mutual benefit Reliance on external agencies and assistance.

Keywords: network, community enterprise, participation, Sisaket border community

บทนำ

การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาได้ช่วยให้สังคมไทยก้าวหน้าในหลายด้าน เช่น การสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้ ซึ่งทำให้จำนวนคนยากจนลดลง บริการทางการศึกษาและสาธารณสุขขยายตัวถึงมากขึ้น อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมยังคงมีความซับซ้อน โดยเฉพาความแตกต่างของรายได้และคุณภาพการบริการภาครัฐในพื้นที่ห่างไกลและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส นอกจากนี้ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมยังมีข้อจำกัด รวมทั้งมีปัจจัยเสี่ยงที่อาจทำให้ความเหลื่อมล้ำรุนแรงขึ้น เช่น การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ภาระพึ่งพิงต่อวัยแรงงานสูงขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่สามารถเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนและลดความเหลื่อมล้ำได้ โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม (วิสาหกิจชุมชน) และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และภาครัฐ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในการพัฒนา การมีส่วนร่วมเหล่านี้จะช่วยพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน นอกเหนือจากการทำงานด้านเกษตรกรรม

จังหวัดศรีสะเกษเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้ครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชนภายนอกเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาและยั่งยืนในระยะยาวจากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การพัฒนาและสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ หมู่บ้านและชุมชนทั่วไปแต่ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนดำเนินและสร้างกิจกรรมด้านพัฒนาอาชีพชุมชนเฉพาะสมาชิกกลุ่มเท่านั้นยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวิสาหกิจชุมชนภายนอกชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถพัฒนาและเกิดความยั่งยืน จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนภายนอก เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนพัฒนาและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทวิสาหกิจชุมชนชายแดนในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเองชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยใช้พื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจชุมชนโนนเกต ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยได้ศึกษาบริบทวิสาหกิจชุมชนชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง และศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดน แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้ใช้แนวทางการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ต้องศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกจากกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเฉพาะเจาะจง

2. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

2.1 กลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และกำหนดพื้นที่แบบเจาะจงเพื่อให้สะท้อนภาพของรายละเอียดของประเด็นที่ต้องการการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนคณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นตัวแทนและพร้อมให้ข้อมูล ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) เพื่อตรวจสอบคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม และเป็นบุคคลที่มีบทบาทในวิสาหกิจชุมชน และรู้ข้อมูลของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างดี ที่จำเป็นเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย โดยจัดกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ
 - 1.1) เป็นผู้นำชุมชนที่เสียสละเพื่อชุมชน
 - 1.2) รู้ข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี
 - 1.3) มีภาวะความเป็นผู้นำ
- 2) ประชาชน จำนวน 8 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ
 - 2.1) เป็นผู้มีความรู้
 - 2.2) รู้ข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี
 - 2.3) เสียสละเพื่อส่วนรวม
- 3) คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน จำนวน 8 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ
 - 3.1) เสียสละเพื่อส่วนรวม
 - 3.2) มีส่วนร่วมกิจการงานของชุมชนเป็นอย่างดี
 - 3.3) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่/แบ่งปันและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

- 4) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 6 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ
 - 4.1) ทราบข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างดี
 - 4.2) มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มและชุมชน
 - 4.3) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่/แบ่งปันและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
- 5) คณะกรรมการชุมชน จำนวน 5 โดยมีคุณสมบัติ คือ
 - 5.1) เป็นผู้นำชุมชนที่เสียสละเพื่อชุมชน
 - 5.2) รู้ข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี
 - 5.3) มีภาวะความเป็นผู้นำ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่สำคัญคือตัวผู้วิจัยเอง โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญและในการศึกษา สำหรับความเที่ยงตรงของข้อมูล ผู้วิจัยมีการตรวจสอบตลอดเวลา เพื่อให้ได้ ข้อมูลน่าเชื่อถือ โดยแบ่งเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนากลุ่ม ดังนี้

- ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพ การศึกษา บทบาท
- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน/กลุ่มวิสาหกิจ และตำแหน่งการมีส่วนร่วม
- แนวการสัมภาษณ์สภาพของวิสาหกิจชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการ และปัญหาและความต้องการ
- แนวการสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมวางแผน
- แนวการสนทนากลุ่ม แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ประกอบด้วย

- 1) การสังเกตการณ์ พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- 2) การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth) จำนวน 30 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ประชาชน จำนวน 8 คน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ จำนวน 8 คน คณะกรรมการชุมชน จำนวน 6 คน และคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 5 คน ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2
- 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตรวจสอบความครอบคลุม

4.2 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ตัวแทนของผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน ประชาชน จำนวน 3 คนสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ จำนวน 4 คน คณะกรรมการชุมชน จำนวน 4 คน และคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ไปพร้อมกับเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม จะมีการตรวจสอบข้อมูล โดยอาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกันโดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่าง เวลาต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างสถานที่ที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ และเชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหาประเด็นหลักตรรกะเทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎี ควบคุมกับบริบท และการตีความ (interpretation) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือ ปรากฏการณ์ที่มองเห็น และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยต้องคำนึงถึงบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วยว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพื่อให้ได้ผลการศึกษาตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

1. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต พ.ศ. 2545 โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกันทรลักษณ์ เพื่อสร้างอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยวกลุ่มข้าวเกรียบรสดีเริ่มต้นด้วยสมาชิก 45 คน ทุนรวม 9,000 บาท ในปี พ.ศ. 2555 สมาชิกบางส่วนลาออก ปัจจุบันเหลือ 30 คนได้รับการอบรมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2561 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์ และการตลาดออนไลน์ ชื่อผลิตภัณฑ์คือ "ข้าวเกรียบมันเทศทอง" วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม คือ สร้างอุตสาหกรรมในกลุ่ม สร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น เพิ่มรายได้ในยามว่างงาน สมาชิกส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน มีนิสัยดี มีความเข้าใจและพร้อมที่จะเข้าร่วมพัฒนาอาชีพของตนเอง วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วยการร่วมมือกันของสมาชิกและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ความสำเร็จของกลุ่มมาจากการจัดการที่ดี การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด รวมถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำงานและการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเช่นนี้ สามารถเป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นๆ ในการสร้างอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน ผลิตภัณฑ์/สินค้า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต

ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จะมีเอกลักษณ์รสชาติเฉพาะอร่อยไม่เหมือนใคร
กรรมวิธีการผลิต จากวัสดุในท้องถิ่น ดังภาพต่อไปนี้

รูปที่ 1 ข้าวเกรียบรสมันแดง

รูปที่ 2 ข้าวเกรียบรสมันม่วง

รูปที่ 3 ข้าวเกรียบรสมันเหลือง

รูปที่ 4 ข้าวเกรียบรสดีในถุงบรรจุภัณฑ์

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยสามารถจำแนก ได้ดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการคิดและวางแผน ในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจ ได้แก่ (1) การร่วมประชุมร่วมกันระหว่างประชาชนและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน อาทิ การจัดหาวัตถุดิบในการผลิตข้าวเกรียบรสดีของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ต้องอาศัยวัตถุดิบของประชาชนในพื้นที่ กลุ่มจะรับซื้อวัตถุดิบในพื้นที่นำมาผลิตข้าวเกรียบ ในการประชุมคิดวางแผนร่วมกันในชุมชน จะสอบถามว่าในส่วนของแต่ละครอบครัวมีวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตข้าวเกรียบนั้นมีอะไรบ้าง เช่น มันม่วง มันเหลือง พักทอง พืชผักต่าง ๆ ที่จะมาแปรรูปเป็นข้าวเกรียบรสดีได้ (2) การวางแผนรับซื้อผลผลิตจากชุมชนร่วมกัน ในราคากลางที่ชุมชนพึงพอใจ ข้าวเกรียบทอดราคาถุงละ 20 บาท ถ้าเป็นแบบแห้ง กิโลกรัมละ 60 บาท และกลุ่มวิสาหกิจก็สามารถรับได้ พุดคุยแลกเปลี่ยนตกลงราคาก่อนรับซื้อ และเน้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน (3) การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน อาทิ การเสนอแนะการปรับปรุง แปรรูปและบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์ ให้สามารถขยายการตลาดกลุ่มลูกค้าอื่น ๆ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนขายสินค้าได้ตลอดปี (4) การวางแผนร่วมกันในเรื่องของการพัฒนาชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะทั้งสองส่วนจะแยกจากกันไม่ได้ ต้องทำงานอาศัยพึ่งพากันเพราะอยู่ในชุมชนเดียวกัน (5) เวลาชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนมีกิจกรรม อยากให้ทั้งสมาชิกวิสาหกิจฯ และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกครั้งที่มีการกิจกรรมทั้งสองฝ่าย เพื่อเป็นการสานสัมพันธ์และทำงานร่วมกัน ให้เกิดงานที่มีประสิทธิภาพ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

2.2 การมีส่วนร่วมในการร่วมปฏิบัติ กิจกรรมส่วนใหญ่ในการปฏิบัติร่วมกันระหว่างชุมชนกับกลุ่มวิสาหกิจข้าวเกรียบรสดี ได้แก่ (1) ในช่วงที่มียอดสั่งซื้อข้าวเกรียบข้าวจำนวนมาก และสมาชิกในกลุ่มผลิตไม่สามารถผลิตได้ทันตามออเดอร์ ชุมชนจะร่วมมือกันเข้ามาช่วยผลิตข้าวเกรียบ เพื่อให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า การช่วยเหลือกันในลักษณะนี้ไม่ได้มีการจ้างงานแบบเป็นทางการ แต่จะตอบแทนกันด้วยการจัดเลี้ยงอาหาร กินข้าวร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระงานแล้วยังเป็นโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะ พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนอีกด้วย (2) กิจกรรมของชุมชน อาทิ กิจกรรมพัฒนาทำความสะอาดชุมชน งานบุญ ประเพณีของชุมชนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนก็เข้าร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมของชุมชนเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และได้นำข้าวเกรียบรสดีไปเป็นอาหารว่างของคบเคี้ยว (3) กิจกรรมของโรงเรียนในส่วนของชุมชนก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน ทำความสะอาดร่วมกัน ส่วนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวเกรียบรสดีนอกเหนือจากมีส่วนร่วมในการพัฒนาความสะอาดแล้ว ยังมีทุนการศึกษาให้กับเด็กเรียนดีและทุนอาหารกลางวันให้กับเด็กนักเรียนอีกด้วย เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.3 การรับประโยชน์ร่วมกัน การดำเนินงานที่จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ชุมชนเองหรือกลุ่มวิสาหกิจข้าวเกรียบเอง ไม่สามารถดำเนินการประสบความสำเร็จได้เพียงลำพัง ความสำเร็จนั้นเกิดจากการร่วมการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน และการมี กิจกรรมหรือแนวทางที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกวิสาหกิจและชุมชนที่มีส่วนร่วมร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีอาชีพมีรายได้ มีกำลังซื้อของจับจ่ายใช้สอยในชุมชน สมาชิกวิสาหกิจ ก็มาจากคนในชุมชน จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การรับประโยชน์ร่วมกันนั้น การมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้าวเกรียบรสดีนั้น ทำให้ชุมชนและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีอาชีพและรายได้ร่วมกัน เกิดการความสามัคคี ทำงานร่วมกัน แบ่งปัน เกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.4 การมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ในการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาวิสาหกิจกลุ่มข้าวเกรียบรสดีกับชุมชนนั้นพูดได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจข้าวเกรียบรสดีสามารถ พึ่งตนเองได้โดยใช้วัตถุดิบในชุมชนมาแปรรูปเป็นสินค้า สร้างรายได้เสริมให้ครัวเรือน สมาชิกในกลุ่ม ร่วมกันผลิต เรียนรู้ และบริหารจัดการ ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ช่วยลดรายจ่าย และส่งเสริมความสามัคคี ในชุมชน ทั้งยังเป็นต้นแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัด ศรีสะเกษ ดังนี้

3.1 การให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน อันดับแรกคือความร่วมมือของคนในชุมชนที่เข้ามาส่วนร่วมตั้งแต่เริ่ม ซึ่งความร่วมมือ ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้ว ไม่ควรลืมหรือละทิ้งชุมชน ควรดูแล และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องพัฒนาควบคู่กันไป

3.2 ความรู้สึกเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน จะทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถ เดินต่อไปได้อย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาและขยายเครือข่ายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะในส่วนนี้ การกระตุ้นให้คนในชุมชนรู้สึกและหวงแหนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการหนึ่งที่สร้างความรัก ความสามัคคีภายในชุมชน ผลประโยชน์ต่างตอบแทนซึ่งกันและ ร่วมรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้ เกิดอาชีพและรายได้ร่วมกัน

3.3 พัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย คือ การรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่ายวิสาหกิจ ชุมชน ทั้งภายนอกและภายในชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็ง เพราะจะเป็นจุดเริ่มของความร่วมมือการทำ ร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันของกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดจุดเด่นเฉพาะของการเครือข่าย วิสาหกิจชุมชนอย่างแน่นแฟ้น ส่งผลทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมืที่ยั่งยืน

3.4 การพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยน ปรัชญาหารือซึ่งกันและกัน เป็นแนวทางในการ พัฒนาร่วมกัน นำประสบการณ์ต่าง ๆ องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่เริ่มก่อนประสบผลสำเร็จ และหลังประสบผลสำเร็จ นำเอาเรื่องราวที่ผ่านมาแชร์ประสบการณ์และ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มนั้น และสามารถนำเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่นได้

3.5 ประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน การมองถึงประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือนอกจากจะได้เครือข่าย ได้เพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน เรายังได้ประโยชน์ร่วมกันอีกหลายอย่าง อาทิ แบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน หาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน แบ่งปันวัตถุดิบหรือสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน ที่สำคัญไปกว่านั้นคือการได้เพื่อนคู่คิดในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน

3.6 การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการทำงานของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเอง

3.7 การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและระหว่างกลุ่มและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ด้วยความจริงใจปราศจากอคติ อาทิ ช่วยเหลือวัตถุดิบ บุคลากร เงิน สิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้วัดความจริงใจของเครือข่ายเป็นอย่างดีในยามที่กลุ่มหรือเครือข่ายอยู่ในสถานการณ์ต้องการความช่วยเหลือ การช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาสภาพของเครือข่ายไว้ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพบริบทวิสาหกิจชุมชนชายแดนในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ความสำเร็จในการจัดตั้งและดำเนินการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2545 ด้วยความพยายามในการสร้างอาชีพเสริมให้กับชุมชนหลังฤดูเก็บเกี่ยว การที่กลุ่มมีสมาชิกตั้งต้นถึง 45 คน และทุนเริ่มต้น 9,000 บาท แสดงถึงความพร้อมและความสนใจของชุมชนในการสร้างรายได้เพิ่มเติม การที่กลุ่มยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน แม้สมาชิกบางส่วนลาออกแต่ยังคงมีสมาชิกเหลือ 30 คน แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

1.2 การพัฒนาและการฝึกอบรมการได้รับการอบรมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2561 เป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และการตลาดออนไลน์ นับว่าเป็นการยกระดับความรู้และทักษะของสมาชิก ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มสามารถแข่งขันในตลาดได้ดีขึ้น ผลิตภัณฑ์ “ข้าวเกรียบมันเทศทอง” ที่มีรสชาติอร่อยไม่เหมือนใคร และผลิตจากวัสดุในท้องถิ่นเป็นผลจากการพัฒนา

1.3 วัตถุประสงค์และความสำคัญ: วัตถุประสงค์หลักของกลุ่มคือการสร้างอุตสาหกรรมในกลุ่ม สร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพิ่มรายได้ในยามว่างงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการพัฒนาชุมชนในระยะยาว การที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนเอง และมีความพร้อมที่จะพัฒนาอาชีพของตนเองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน

1.4 ผลกระทบต่อชุมชน การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนนี้เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพในท้องถิ่น การที่กลุ่มสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับสมาชิก เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีความยั่งยืนและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

1.5 แนวทางสำหรับชุมชนอื่น: วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกต เป็นตัวอย่างที่ดีที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาอาชีพเสริม การเพิ่มรายได้ และการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน การที่กลุ่มมีการจัดการที่ดี มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด และการมีส่วนร่วมของสมาชิก เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จ

เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวเกรียบรสดีบ้านโนนเกตมีความสำเร็จและสามารถยืนระยะในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มฯ ได้สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกการได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกันทรลักษ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และหน่วยงานภาครัฐ เอกชนอื่น ๆ ภาครัฐ เครือข่าย เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทักษะ ความรู้ และการจัดการที่ดีให้กับสมาชิกความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิก

2) สมาชิกมีความพร้อมและมีความตั้งใจในการพัฒนาอาชีพของตนเอง การมีสมาชิกที่เข้าใจและพร้อมที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ

3) การบริหารจัดการภายในกลุ่มที่ดี ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีการจัดการที่เป็นระบบและมีความโปร่งใส ซึ่งส่งผลให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นและสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม

4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์และรสชาติที่ไม่เหมือนใคร รวมถึงการใช้วัสดุในท้องถิ่น เป็นจุดเด่นที่ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจและเป็นที่ต้องการของตลาดการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และการตลาดออนไลน์ช่วยให้ผลิตภัณฑ์สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่กว้างขึ้น เพิ่มยอดขายและรายได้ให้กับกลุ่มการสร้างรายได้และความยั่งยืนให้กับชุมชน

5) การสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกในช่วงว่างงาน ช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น การที่กลุ่มสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับสมาชิก เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีความยั่งยืนและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

6) การสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นการส่งเสริมให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอดและพัฒนา

สอดคล้องกับงานวิจัย (นวรรตน์ นิธิชัยนันต์ และคณะ, 2558) ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า การก่อเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนจากวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพและความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่เพื่อต้องการพึ่งพาตนเองในชุมชนและแผ่ไปยังภายนอกชุมชน ประกอบกับการได้รับสนับสนุนจากภาครัฐ จึงได้รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีหลักการดำเนินงานอย่างเป็นระบบโดยมีกฎระเบียบเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันที่ชัดเจน มีคณะกรรมการบริหารงานโดยถูกคัดเลือกจากมติของสมาชิกและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของกลุ่ม ภายใต้เงื่อนไขการเรียนรู้ด้วยตนเอง การแบ่งปันผลประโยชน์จากผลกำไรที่ได้จากการดำเนินงานในรูปสวัสดิการแก่สมาชิกและสาธารณะประโยชน์ในชุมชน

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มของชุมชนที่มีการพึ่งตนเองและมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะช่วยสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนอยู่บนพื้นฐานการแบ่งปันและเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นองค์กรที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและ ยึดหลักการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการคิด การตัดสินใจร่วมแก้ปัญหา โดยคนในชุมชน ร่วมกันจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และ อนุรักษ์เพ็ชร ประเสริฐ และคณะ (2554) กล่าวว่าวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า เป็นการประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตดำเนินการทั้งทางด้านการผลิต การค้าและการเงิน มีการใช้ปัจจัยการผลิตในชุมชนให้ออกดอกออกผลในทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างรายได้และอาชีพ ส่วนในด้านสังคม ช่วยให้เกิดการผสมผสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกชุมชน ด้วยการให้ครอบครัวและเพื่อนบ้านร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์ แบ่งสุขซึ่งกันและกัน ผ่านกระบวนการการประกอบการของชุมชน ในขณะที่ เสรี พงศ์พิศ (2548) วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการขนาดเล็กที่มีการจัดการทุนของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชนด้วยการนำความรู้ ภูมิปัญญาและ ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนมาผสมผสานกับความรู้ สากลนอกจากนี้เขายังได้เน้นให้เห็นลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนว่า เป็นวิธีคิดใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งคนในชุมชนได้ค้นพบทุนที่แท้จริงของตนเอง และเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มต่อทรัพยากรในชุมชนและส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนพึ่งพาตนเองได้

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในด้านการคิดและวางแผน การที่ชาวบ้านและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ร่วมกันประชุม เสนอแนะแนวทาง และวางแผนพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดการแบ่งปันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การทำความสะอาด งานบุญ และกิจกรรมโรงเรียน ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและเข้มแข็ง

2.3 การรับประโยชน์ร่วมกัน ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างชุมชนและวิสาหกิจ ทำให้สมาชิกมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองและสนับสนุนชุมชนได้

2.4 การมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนสิ้นสุด การที่วิสาหกิจชุมชนเกิดจากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในชุมชน ช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ การร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ ทำให้แนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการจริงของชุมชนการร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชน การแบ่งปันและพึ่งพากัน ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและมีความยั่งยืน การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น: ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

สอดคล้องกับงานวิจัย สอดคล้องกับ (กนกกาญจน์ เมืองแก้ว, 2561) ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งจะต้องมีรากฐานและพื้นฐานมาจากการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกและชาวบ้านในกลุ่มเป็นสำคัญ การดำเนินการร่วมกันนี้เป็นกระบวนการหนึ่งของการมีส่วนร่วมที่จะนำวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้ ในแต่ละกิจกรรมของวิสาหกิจ ชุมชนบ้านหนองสาหร่ายจะมีสมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันดำเนินงานหรือทำงานกันเป็นทีมในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์ชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีอาชีพและรายได้เสริมจากการรวมกลุ่มกันขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สมาชิกมีอาชีพ มีรายได้ นอกจากนี้การร่วมกันดำเนินงานนี้ยังเป็นการทำงานร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายอีกด้วย และยังแสดงให้เห็นการทำความร่วมมือกันที่แม้จะคิดเห็นไม่ตรงกันแต่ท้ายที่สุดก็เพื่อนำความคิดเห็นเหล่านั้นไปพัฒนาและแปรรูปสินค้าให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ ชุมชนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน การร่วมดำเนินการจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง และสอดคล้องกับ (รังสิตา บุญโชติ และคณะ, 2559) ศึกษาการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยรวม พบว่าอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยที่ 3.75 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านจัดอยู่ในระดับมาก และมีคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกันโดยการมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก เท่ากันทั้งสองด้าน คือ 3.80 รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมด้านติดตามประเมินผลค่าเฉลี่ย 3.79 การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรม ค่าเฉลี่ย 3.62

3. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

3.1 ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน: การร่วมกันในการวางแผนและการตัดสินใจทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถปรับตัวตามความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม การมีส่วนร่วมทั้งสมาชิกและชุมชนทำให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในการดำเนินกิจการต่อไป

3.2 ความรู้สึกเป็นเจ้าของ: สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนมีความรู้สึกเชื่อมั่นและเป็นเจ้าของกลุ่มธุรกิจนี้ ทำให้พวกเขาพัฒนาและขยายเครือข่ายอย่างยั่งยืน และสามารถขยายผลิตภัณฑ์ไปยังตลาดนอกชุมชนได้

3.3 การพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย: การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีภายในและภายนอกชุมชนช่วยเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดการร่วมมือและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 การพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยน: การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนช่วยเสริมสร้างฐานความรู้และเครือข่ายของกลุ่มได้

3.5 ประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน: การแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ร่วมกัน เช่น การแบ่งปันวัตถุดิบ การช่วยเหลือกันในการดำเนินการเป็นต้น

3.6 การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก: การร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนในการพัฒนาและการเติบโตของวิสาหกิจชุมชน

3.7 การช่วยเหลือกันและระหว่างกลุ่ม: การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถพึ่งพาอาศัยตนเองได้ และเพื่อให้สมาชิกและชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เหตุผลที่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องการอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน ให้คำปรึกษาหารือกัน และที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ

สอดคล้องกับ (นวรรตน์ นิธิชัยนันต์ และคณะ, 2558) ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า (1) การพัฒนาความสัมพันธ์ทางเครือข่ายเป็นการสร้างสัมพันธภาพทางเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งจะทำให้เกิดพันธมิตรภาพ และทำให้เกิดคุณลักษณะของการเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นการสร้างความร่วมมือซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายและการเป็นเครือข่ายมิตรภาพที่ดีอันจะส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันจะช่วยส่งเสริมซึ่งกันและในการสร้างความสำเร็จและอยู่ร่วมกันได้อย่างยืนยาว (2) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำความรู้มาพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีศักยภาพเกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการวิจัย โดยสร้างเครือข่ายกับสถาบันการศึกษา วิสาหกิจชุมชนต้นแบบ องค์กรเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ โดยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจให้มีศักยภาพและพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยได้อย่างมั่นคง (3) การร่วมมือกันในเครือข่าย ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีกระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทางการตลาดร่วมกัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และสร้างความสามัคคีเกิดขึ้นในกลุ่มและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันส่งผลต่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เทคโนโลยี และการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป และการบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ในตลาดที่กว้างขึ้น รวมถึงการพัฒนาแบรนด์ของสินค้าให้มีความเป็นเอกลักษณ์
2. สนับสนุนการตลาดแบบดิจิทัลและการขายออนไลน์อย่างมีระบบ เช่น การสร้างแพลตฟอร์มตลาดกลางให้กับวิสาหกิจชุมชน การอบรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การบริหารจัดการร้านค้าออนไลน์ และการพัฒนาเครือข่ายลูกค้า เพื่อขยายตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ
3. ควรมีนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทรัพยากร และประสบการณ์ ตลอดจนการรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรองเชิงพาณิชย์หรือการเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น พร้อมสนับสนุนการบริหารจัดการกลุ่มด้วยหลักธรรมาภิบาล

ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงลึกถึงปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน เช่น โครงสร้างการบริหาร ความสัมพันธ์ในชุมชน การสนับสนุนจากรัฐ รวมถึงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอื่นในพื้นที่ชายแดน
2. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนในเขตชายแดนหลายแห่ง เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) และถอดบทเรียนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทพื้นที่
3. วิจัยเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Facebook, Line, TikTok หรือ E-commerce ในการเพิ่มยอดขายของสินค้าชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์ และการวางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับสินค้าในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

- กนกกาญจน์ เมืองแก้ว. (2561). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2554) . ธุรกิจชุมชน: เส้นทางที่เป็นไปได้. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวรรตน์ นิธิชัยนันต์ และนภาพรณ พัฒนฉัตรชัย. (2558). การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

รังสิตา บุญโชติ. (2559). การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง. พ.ศ. 2560 – 2564. สำนักนายกรัฐมนตรี.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง. โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.

กระบวนทัศน์การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี

Sisaket Province Community Identity Management Paradigm
to Promote Tourism Historical and archaeological

ศิริวุฒิ วรรณทอง^{1*}

Siriwuth Wannathong^{1*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ¹

Sisaket Rajabhat University¹

*Corresponding Author: siriwuth.w@sskru.ac.th

Received: January 29, 2025

Revised: June 17, 2025

Accepted: June 18, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนทัศน์ในการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามเชิงเปิด ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดศรีสะเกษ มีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นจากแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ อารยธรรมขอม และวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาว และเขมร ซึ่งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนทัศน์การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนที่เหมาะสมควรตั้งอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) การเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว (3) การบูรณาการการอนุรักษ์กับการพัฒนาอย่างสมดุล และ (4) การสร้างสรรค์สื่อและกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนโดยอิงหลักการมีส่วนร่วมและการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ที่มีบริบททางวัฒนธรรมใกล้เคียง เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์การจัดการ, อัตลักษณ์ชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

This study aims to examine and analyze paradigms for managing community identity in Sisaket Province to promote historical and archaeological tourism. Employing a qualitative research methodology, data were collected from community leaders, local scholars, tourism entrepreneurs, and tourists through in-depth interviews, focus group discussions, and open-ended questionnaires. The findings reveal that Sisaket Province possesses distinctive community identities rooted in prehistoric archaeological sites, Khmer civilization, and the cultural convergence of Thai, Lao, and Khmer ethnic groups. These cultural assets represent significant potential for sustainable historical and archaeological tourism development.

An appropriate paradigm for managing community identity should be grounded in community participation and comprise four key components: (1) fostering deep understanding of local identity and its historical and archaeological value; (2) promoting community involvement in the planning and management of heritage tourism; (3) integrating heritage conservation with balanced tourism development; and (4) creating culturally reflective tourism media and activities. The study concludes that identity-based community management, grounded in participatory and sustainable principles, can be applied to other culturally similar areas to support both the preservation of cultural heritage and the sustainable development of local economies.

Keywords: Management Paradigm, Community Identity, Historical and Archaeological Tourism, Sisaket Province

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ซึ่งสะท้อนผ่านแหล่งอารยธรรมโบราณ เช่น ปราสาทหินสมัยขอม กลุ่มวัดวาอารามโบราณ ไปจนถึงวัฒนธรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ลาว เขมร ส่วย เยอ และอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ศรีสะเกษจะมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีความเฉพาะตัว ทว่าในทางปฏิบัติกลับพบว่า การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวดังกล่าวยังขาดทิศทางที่ชัดเจน ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น และชุมชน และขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือการขาดกระบวนการคนในการจัดการอัตลักษณ์ที่มองชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้างความหมาย (co-creator) มากกว่าจะเป็น

เพียงวัตถุในการจัดแสดงหรือแหล่งรายได้จากนักท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่หลายแห่งของ ศรีสะเกษยังอยู่ในกรอบของการมองอัตลักษณ์เชิงวัตถุหรือโบราณวัตถุ โดยละเลยมิติทางวัฒนธรรม ชีวิต และความทรงจำของคนในพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมหรือแผนพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จจากภายนอก (top-down) มากกว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดในระดับชุมชนเอง โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนและคนรุ่นใหม่

การทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้น เช่น งานของ ดุษฎี ช่วยสุข (2559) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาบ้านชีทวน ได้เสนอการวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในเชิง ประวัติศาสตร์ผ่านองค์ประกอบเชิงคุณค่า 7 ประการ ได้แก่ 1) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ 2) คุณค่าทาง โบราณคดี 3) ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย 4) ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์ 5) ความงามทางสถาปัตยกรรม 6) ความหายาก และ 7) คุณค่าทางสังคมและความผูกพันต่อท้องถิ่น ในขณะที่งานของนายคำม่วน พิลานอนเดช (2561) เรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ บ้านดอนโค เมืองชนะสมบุน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวประกอบด้วย 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาความรู้ด้านประวัติศาสตร์และทักษะบริการของมัคคุเทศก์และประชาชน ส่งเสริมความร่วมมือ ระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจ พื้นฟูอัตลักษณ์ และผลักดันการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก 2) ความปลอดภัย ในการท่องเที่ยวยกระดับมาตรฐานความปลอดภัย จัดตั้งอาสาสมัครดูแลนักท่องเที่ยว และมีหน่วย รักษาความปลอดภัยตลอด 24 ชั่วโมง 3) ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยว จัดกิจกรรมต่อเนื่อง ทั้งปี และตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน โดยเฉพาะอาหารพื้นบ้านจากปลาแม่น้ำโขง 4) ความต่อเนื่องของ กิจกรรมท่องเที่ยว พัฒนาแพ็คเกจการท่องเที่ยวทั้งแบบวันเดียวและหลายวัน พร้อมประชาสัมพันธ์ อย่างสม่ำเสมอ หรืองานของ กฤตกรณู ชติยะวงศ์ (2559) ที่ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของตำบลเขวาสบายน พบว่า สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้วันละ 20-40 คน โดยมีจุดเด่นคือการรักษา เอกลักษณ์การปั้นหม้อแบบดั้งเดิม และมีโบราณสถานสมัยขอมที่หาได้ยากระบบคมนาคมมีความสะดวก เพราะชุมชนตั้งอยู่ติดถนนสายหลัก ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก บ้านเชียงเหียนและบ้านเขาวงมีห้องน้ำ และร้านอาหาร ขณะที่บ้านหม้อยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าว ทั้งสามชุมชนยังไม่มีร้านขายของที่ระลึก จึงควรพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวแบบเข้าไปเย็นกลับ โดยเริ่มจากบ้านหม้อไปยังบ้านเชียงเหียน และบ้านเขาวง ข้อเสนอแนะคือควรกำหนดระบบประเมินผลการทำงานที่มีคณะกรรมการจากหลายระดับ เพื่อความโปร่งใสและเป็นธรรม

ดังนั้น ความจำเป็นในการสร้าง “กระบวนการทัศน์การจัดการอัตลักษณ์ชุมชน” ที่ส่งเสริมให้ชุมชน ตระหนักรู้คุณค่าของตนเอง มีส่วนร่วมในการนิยามและสื่อสารอัตลักษณ์ของตนอย่างมีพลังจึงเป็น สิ่งสำคัญยิ่ง การสร้างกระบวนการทัศน์ดังกล่าวไม่เพียงจะเป็นกลไกในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างยั่งยืน หากยังเป็นการฟื้นคืนบทบาทของชุมชนในการเป็นเจ้าของและ ผู้มีสิทธิ์ในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งในมิติทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์ร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการทัศน์ในการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการทัศน์การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี จังหวัดศรีสะเกษ” ดำเนินการภายใต้กรอบแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ลึกซึ้ง ครบคลุม และสะท้อนมิติทางวัฒนธรรม สังคม และโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการอัตลักษณ์ชุมชน อันจะนำไปสู่การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

1. พื้นที่ศึกษาของการวิจัย

พื้นที่ศึกษาของการวิจัยนี้ได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมุ่งเน้นไปยังแหล่งโบราณคดีและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ บริเวณปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่ ปราสาทศีขรภูมิ และแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท พื้นที่เหล่านี้ล้วนเป็นศูนย์กลางของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถูกคัดเลือกโดยอาศัยวิธีการแบบเจาะจงร่วมกับการเลือกแบบลูกโซ่ (snowball sampling) เพื่อเข้าถึงกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทหลากหลาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท้องถิ่น และนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยสะท้อนมุมมองและประสบการณ์ที่แตกต่างกันซึ่งมีนัยสำคัญต่อการจัดการอัตลักษณ์ของพื้นที่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

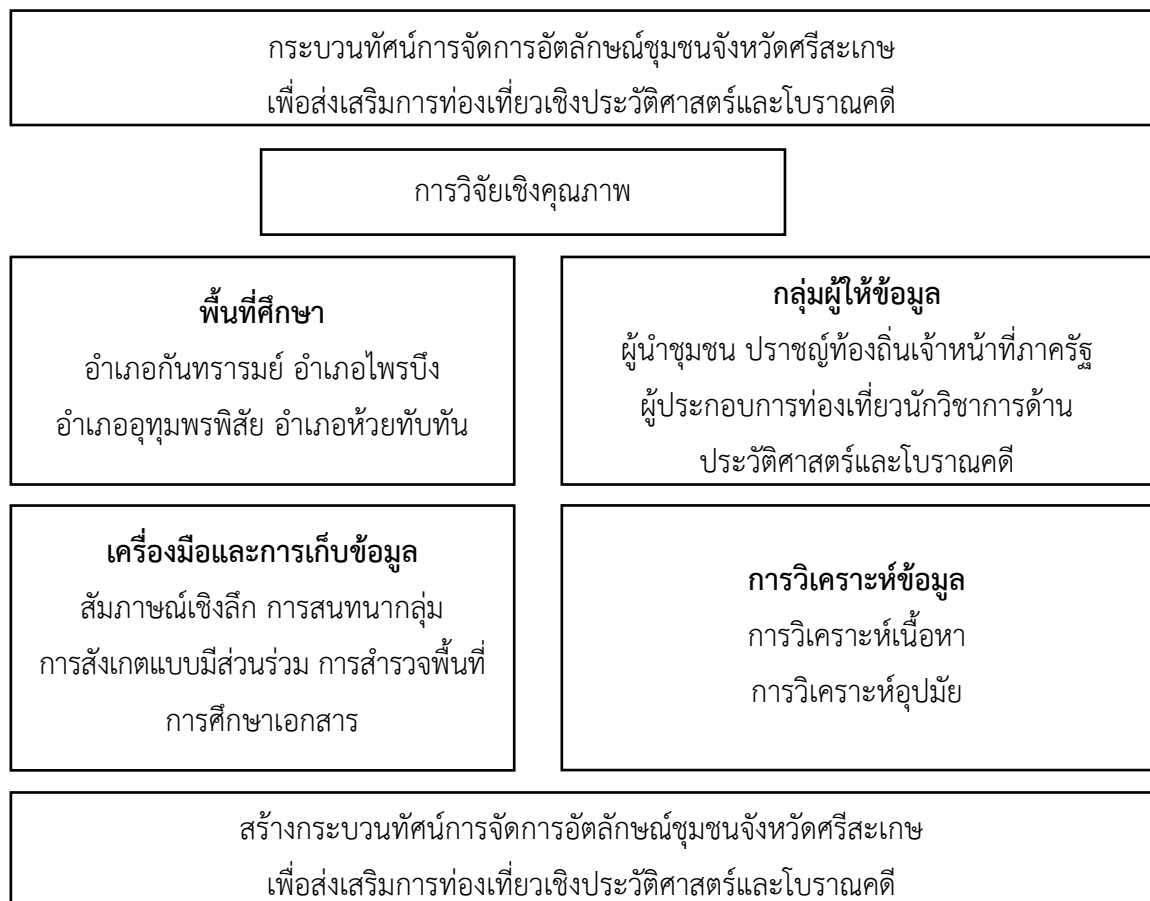
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสำรวจพื้นที่ รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและสถิติที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้แบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการพูดคุย สังเกต และลงพื้นที่ในชุมชน และข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ รายงานราชการ สถิติด้านการท่องเที่ยว และแหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ การใช้เครื่องมือหลากหลายชนิดมีเป้าหมายเพื่อให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์เชิงลึกในบริบทที่ซับซ้อนของชุมชน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเน้นวิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (inductive analysis) ที่เปิดโอกาสให้ข้อค้นพบเกิดขึ้นจากข้อมูลภาคสนามโดยตรง ไม่ยึดติดกับกรอบทฤษฎีตายตัว ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบ

สามเส้า (triangulation) โดยเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย และการใช้กรอบแนวคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งช่วยให้ข้อค้นพบมีมิติที่รอบด้านและลดอคติของผู้วิจัย ทั้งนี้ ตลอดกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับจริยธรรมทางวิชาการอย่างเคร่งครัด โดยการขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลก่อนดำเนินการสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูล รักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล และนำข้อมูลมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

โดยสรุป ระเบียบวิธีวิจัยที่เลือกใช้นี้มุ่งตอบโจทย์ในการเข้าถึงความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนและกระบวนการจัดการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ส่งเสริมความยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยกำหนดกรอบการศึกษาวิจัยดังนี้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบการศึกษาวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดดเด่น ซึ่งปรากฏผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การนำอัตลักษณ์เหล่านี้มาใช้เป็นทรัพยากรในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดียังคงประสบกับข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านโครงสร้างการจัดการระบบการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการวางแผนและแก้ไขอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

ปัญหาสำคัญประการแรก คือ การขาดการบูรณาการระหว่างอัตลักษณ์ชุมชนกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว แม้ว่าจังหวัดศรีสะเกษจะมีโบราณสถานที่สำคัญ อาทิ ปราสาทหิน วัดโบราณ และพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แต่ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับสถานที่เหล่านี้ยังไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือเผยแพร่อย่างครอบคลุมและน่าสนใจ ส่งผลให้ผู้มาเยี่ยมชมไม่สามารถเข้าถึงคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ อีกทั้ง ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในท้องถิ่นยังไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะผลักดันการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ประเด็นถัดมาเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและโบราณสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงบประมาณ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญ และองค์ความรู้เชิงเทคนิคในการอนุรักษ์โบราณสถานหลายแห่งอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพหรือสูญเสียนอกจากนี้ การขาดการดูแลรักษาที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น เช่น การขยายตัวของเมือง การย้ายถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ได้ส่งผลกระทบต่อภารกิจของอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ดี การจัดการอัตลักษณ์ท้องถิ่นในบริบทของการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีสามารถเป็นกลไกในการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น การสร้างงาน การเพิ่มรายได้ และในขณะเดียวกันยังเป็นการปลูกฝังความตระหนักรู้และความผูกพันของชุมชนต่อทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเอง

ในบริบทของจังหวัดศรีสะเกษ การส่งเสริมภาพลักษณ์ของจังหวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะตัวยังเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ โดยเฉพาะการเน้นย้ำถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยชี้ขาดต่อความสำเร็จของนโยบายด้านการท่องเที่ยวในระยะยาว

ดังนั้น การบูรณาการการทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน พร้อมกับการพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม จึงถือเป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของจังหวัด

บทความฉบับนี้มีเป้าหมายในการเสนอ “กระบวนทัศน์ใหม่” สำหรับการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนในบริบทของจังหวัดศรีสะเกษ โดยเน้นการเชื่อมโยงระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อแนวโน้มและความต้องการของสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของจังหวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีระดับประเทศและนานาชาติ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการสร้างรายได้อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน พร้อมกับธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในระยะยาว ดังต่อไปนี้

กระบวนทัศน์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

อัตลักษณ์ของชุมชนและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่หล่อหลอมความเป็นตัวตนของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาความต่อเนื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นท่ามกลางบริบทของโลกาภิวัตน์ที่เร่งเร้าให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง การเสริมสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อรากเหง้าและการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และความผูกพันระหว่างปัจเจกบุคคลกับมรดกทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่ความยั่งยืนในการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น (Ward, P., & Pente, E., 2017)

กระบวนทัศน์นี้เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชนในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ร่วมกันถึงคุณค่าและศักยภาพของอัตลักษณ์ชุมชน อันจะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาและจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างมีทิศทางและยั่งยืน โดยกระบวนการสำคัญในกระบวนทัศน์นี้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก (Fulton, K. A., 2019) ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเวทีประชาคมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การเปิดพื้นที่สาธารณะให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ และความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น เป็นแนวทางที่ช่วยกระตุ้นการทบทวนตนเองของชุมชน ส่งเสริมการรับรู้ถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้เกิดการถกทอความรู้ร่วมกันระหว่างรุ่นและกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำโครงการบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ควรดำเนินโครงการรวบรวมและจัดทำคลังข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยมีผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และให้เยาวชนเป็นผู้บันทึก จัดเก็บ และเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อที่เหมาะสม วิธีการดังกล่าวไม่เพียงแต่ส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น แต่ยังช่วยสร้างบทบาทของคนรุ่นใหม่ในการธำรงรักษาความทรงจำของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชน ซึ่งเกิดจากการออกแบบและดำเนินการโดยคนในพื้นที่เอง จะช่วยสะท้อนให้เห็นความหลากหลายและความลึกซึ้งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเชิงรูปธรรม อีกทั้ง การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนทุกช่วงวัย ยังช่วยให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นมีชีวิตชีวาและสามารถถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 4 การบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา การส่งเสริมการศึกษาท้องถิ่นผ่านการบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนในหลักสูตรการเรียนการสอนระดับโรงเรียน และการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนในพื้นที่จริง เช่น การศึกษาภาคสนาม ณ โบราณสถานหรือสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม จะช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้เรียนกับพื้นที่ของตนเอง ทั้งนี้ ควรสนับสนุนการใช้สื่อดิจิทัล เช่น เพจหรือกลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ ในการเผยแพร่ข้อมูล ประวัติ ภาพถ่าย และเรื่องเล่าของชุมชน เพื่อเข้าถึงเยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 5 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในชุมชนเพื่อเป็นภาคีท้องถิ่น ควรมีการจัดอบรมหรือหลักสูตรพัฒนาทักษะการเป็นภาคีท้องถิ่นให้แก่คนในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเหล่านี้มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้อย่างน่าสนใจ มีความถูกต้อง และมีความภาคภูมิใจในฐานะ “เจ้าบ้านทางวัฒนธรรม”

โดยสรุป กระบวนทัศน์นี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาและจัดการอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกันในระดับท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างระบบการถ่ายทอดความรู้ที่ครอบคลุมทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการศึกษา อันจะนำไปสู่การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืน

กระบวนทัศน์ที่ 2 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากยังเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น (Nasrolahi, A., 2023) อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จและความยั่งยืนของการจัดการการท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไม่เพียงช่วยสร้างความยั่งยืนแก่ทรัพยากรวัฒนธรรม แต่ยังช่วยยกระดับคุณค่าทางประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ทั้งในเชิงความรู้ อารมณ์ และปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถขับเคลื่อนได้ผ่านกลไกและกระบวนการหลากหลายรูปแบบ อาทิ การเป็นภาคีเครือข่ายท้องถิ่น การจัดกิจกรรมสาธิตภูมิปัญญา การมีบทบาทในการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งการร่วมตัดสินใจในระดับนโยบายในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงต้องอาศัยการออกแบบกระบวนการอย่างมีเป้าหมายและเป็นลำดับขั้น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างการรับรู้และการมีจิตสำนึกร่วมของชุมชน จุดเริ่มต้นของการส่งเสริมการมีส่วนร่วม คือ การสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพื้นที่ รวมทั้งศักยภาพทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวผ่านเวทีประชาคม การประชุมเชิงปฏิบัติการ หรือกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันจะนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและมีทัศนคติเชิงบวกต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรวัฒนธรรม (วรพงศ์ ผูกภู และคณะ, 2021)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถมีบทบาทอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดอบรมด้านการบริการ การสื่อสาร การเป็นภาคีเครือข่าย การจัดการโฮมสเตย์ การผลิตและออกแบบของที่ระลึก ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน ผ่านการจัดตั้งกลุ่มหรือสหกรณ์ท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยเพิ่มอำนาจในการจัดการทรัพยากรและเสริมสร้างอำนาจต่อรองในเชิงเศรษฐกิจ

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจ การเปิดโอกาสให้ตัวแทนจากชุมชนเข้าร่วมในการกำหนดทิศทางและออกแบบแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ถือเป็นหลักประกันสำคัญที่ทำให้แผนพัฒนา มีความสอดคล้องกับบริบท วัฒนธรรม และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในธุรกิจขนาดเล็กของชุมชน เช่น ร้านอาหารพื้นถิ่น ที่พักแบบโฮมสเตย์ และร้านจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการกระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 4 การอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม ชุมชนควรมีบทบาทเป็นแกนกลางในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พื้นฟู และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม อาทิ ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพิธีกรรมต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในการสร้างเนื้อหา การเล่าเรื่อง (storytelling) และการใช้สื่อท้องถิ่นในการประชาสัมพันธ์สามารถช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวในวงกว้าง

ขั้นตอนที่ 5 การบริหารจัดการผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนหลักของความยุติธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนการติดตามและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวทั้งในด้านบวกและลบ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงนโยบายและกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (ชนพล จันทรเรืองฤทธิ์, 2561)

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น การปลูกฝังจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนผ่านกิจกรรมทางการศึกษา พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น หรือกิจกรรมภาคสนาม ถือเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมให้เยาวชนเกิดความรู้สึกรักผูกพันและพร้อมที่จะสืบทอดภารกิจด้านการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในระยะยาว (Ginung, P., Wahyudin, C., Apriliyani, N. V., & Amalia, N., 2023)

กล่าวโดยสรุป กระบวนทัศน์ที่เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี มิใช่เพียงแนวคิดที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนเท่านั้น หากยังเป็นการธำรงรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรมของสังคม และสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มีความมั่นคงและเท่าเทียมในระยะยาว

กระบวนทัศน์ที่ 3 การบูรณาการระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยว

การบูรณาการระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีถือเป็นแนวทางเชิงยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญในบริบทของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แม้แนวคิดการอนุรักษ์และการพัฒนาจะดูเหมือนเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน หากแต่ในทางปฏิบัติ ทั้งสองสามารถผสานเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน โดยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน หากยังสามารถเป็นกลไกสนับสนุนการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมได้ในระยะยาว ทั้งนี้ ความสำเร็จของกระบวนการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือแบบบูรณาการจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการใช้อยู่อาศัยและการอนุรักษ์ ซึ่งสามารถแปลงเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง (Geng, Y., Zhu, H.-F., & Zhu, R., 2022) การดำเนินงานภายใต้กระบวนทัศน์นี้ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม การเสริมสร้างความรู้ ความตระหนัก และความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในหมู่ประชาชนในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ โดยสามารถดำเนินการผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และการส่งเสริมบทบาทของเยาวชนในการสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งทั้งหมดนี้มีส่วนช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาแผนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แผนการท่องเที่ยวควรตั้งอยู่บนหลักการของการเคารพต่อขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทั้งในเชิงสิ่งแวดล้อม กายภาพ และสังคม วางแนวทางการกำหนดเขตพื้นที่การท่องเที่ยวและเขตอนุรักษ์อย่างชัดเจน ตลอดจนมีระบบการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการขยะ น้ำเสีย และการควบคุมกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน อันเป็นการลดภาระและความเสื่อมโทรมของแหล่งมรดกในระยะยาว

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาเนื้อหาและประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพการสร้างเรื่องเล่า (narrative) และประสบการณ์ที่มีความหมายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเชื่อมโยงนักท่องเที่ยวกับบริบทวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยชุมชนควรพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง อาทิ เส้นทางเดินชมโบราณสถาน การสาธิตวิถีชีวิตดั้งเดิม การแสดงศิลปวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนและเสริมสร้างความภูมิใจในอัตลักษณ์ตนเอง

ขั้นตอนที่ 4 การเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการจัดการการท่องเที่ยวให้กับชุมชน การพัฒนาทักษะของคนในชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริการ การบริหารจัดการที่พัก ร้านอาหาร และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตลอดจนทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศ ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในระดับพื้นที่

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรไม่แสวงหากำไร และเครือข่ายการอนุรักษ์ต่าง ๆ มีความจำเป็นต่อการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ งบประมาณ เทคโนโลยี และการประชาสัมพันธ์ ทั้งยังช่วยเสริมพลังในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กระบวนการติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบและต่อเนื่องจะช่วยให้สามารถสะท้อนปัญหาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาคสนามอันนำไปสู่การปรับปรุงยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน โดยมุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการระหว่างการรักษาภูมิรดทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวมิได้เป็นทางเลือกที่ขัดแย้งกัน หากแต่เป็นแนวทางที่สามารถส่งเสริมซึ่งกันและกันได้ หากดำเนินการด้วยการวางแผนที่รอบคอบ มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว

กระบวนการที่ 4 กลยุทธ์การสื่อสารและการตลาดที่มีประสิทธิภาพในการนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูงในการสร้างรายได้ และเสริมสร้างเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านมรดกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ คือ การนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์การสื่อสารและการตลาดที่เหมาะสม เพื่อถ่ายทอดคุณค่าและความน่าสนใจของสถานที่นั้น ๆ ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างตรงประเด็น

การพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารและการตลาดในการนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนควรกำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (บุญแล วิจิตร, 2563) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งอาจดำเนินการผ่านแนวทางสำคัญดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ชุมชนควรเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดีของท้องถิ่นอย่างรอบด้าน เพื่อทำความเข้าใจอัตลักษณ์ที่แท้จริงของพื้นที่ และสามารถระบุจุดเด่นหรือองค์ประกอบเฉพาะที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา “เรื่องเล่า” (storytelling) ที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์สำคัญ โดยควรนำเสนอผ่านสื่อที่หลากหลายทั้งในรูปแบบออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ และในรูปแบบออฟไลน์ เช่น แผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ โดยเน้นการใช้ภาพถ่ายและวิดีโอที่มีคุณภาพสูง เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การรับรู้เชิงประสาทสัมผัสของนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแบรนด์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ชัดเจน เป็นอีกเครื่องมือสำคัญของการสื่อสารทางการตลาด โดยสามารถพัฒนาโลโก้ สโลแกน หรืออัตลักษณ์ทางภาพที่สะท้อนถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 4 การร่วมมือกับผู้มีอิทธิพลทางความคิด (Key Opinion Leaders) และผู้ผลิตเนื้อหาบนสื่อออนไลน์ (bloggers, influencers) โดยเชิญชวนให้บุคคลเหล่านี้เข้ามาสัมผัสประสบการณ์ในพื้นที่ และถ่ายทอดประสบการณ์นั้นผ่านช่องทางของตน จะช่วยขยายการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ และสร้างกระแสความสนใจในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว

ขั้นตอนที่ 5 การจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น เทศกาลประวัติศาสตร์ การแสดงศิลปวัฒนธรรม หรือนิทรรศการโบราณคดี จะเป็นโอกาสในการนำเสนอคุณค่าของชุมชนแก่สาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเชิงประสบการณ์ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม และขยายเครือข่ายสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนใกล้เคียง เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ การแบ่งปันทรัพยากร และการขยายผลสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น (Syientani, S., Salwa, S., & Hardi, H., 2023)

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์การสื่อสารและการตลาดที่มีประสิทธิภาพในการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน ย่อมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยยกระดับศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทั้งในด้านการดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมในระยะยาว

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า จังหวัดศรีสะเกษมีความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งสะท้อนผ่านมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย อาทิ แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อิทธิพลของอารยธรรมขอม และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย ลาว และเยอ อัตลักษณ์เหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูงในการนำไปใช้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี

การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดและกระบวนการที่ที่เหมาะสม โดยผลการวิจัยเสนอองค์ประกอบหลัก 4 ประการในการจัดการ ได้แก่ (1) การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่ออัตลักษณ์ชุมชนและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพื้นที่ (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยว (3) การบูรณาการระหว่างอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และ (4) การพัฒนาเครื่องมือสื่อสารและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ยิ่งไปกว่านั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวควรตั้งอยู่บนหลักของความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา โดยเฉพาะการรักษาความแท้ดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตชุมชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพ

ท้ายที่สุด การวิจัยเสนอว่ากระบวนการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดศรีสะเกษนี้สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อสนับสนุนการอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาว อันเป็นแนวทางสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่เสนอกรอบกระบวนการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดร่วมสมัยด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” (Community-Based Tourism: CBT) และ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” (Sustainable Tourism) ซึ่งเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ และการรักษาคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ควบคู่กับการสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชน

ประเด็นแรกที่ควรอภิปรายคือ การวางกรอบองค์ประกอบทั้งสี่ประการ ได้แก่ (1) ความเข้าใจอัตลักษณ์ท้องถิ่น (2) การมีส่วนร่วมของชุมชน (3) การบูรณาการอนุรักษกับการพัฒนา และ (4) การพัฒนาสื่อและกิจกรรมสร้างสรรค์ ล้วนสะท้อนถึงหลักการของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางและมีบทบาทสำคัญในทุกกระบวนการ ทั้งการวางแผน การตัดสินใจ และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบจากบนลงล่าง (top-down) ที่รัฐหรือภาคเอกชนเป็นผู้ชี้นำ

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่อง การอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนา ยังเชื่อมโยงโดยตรงกับหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมทั้ง 3 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความแท้ดั้งเดิมของแหล่งโบราณคดี วิถีชีวิตชุมชน และมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการรักษา “ของเก่า” แต่เป็นการยกระดับ “ทุนวัฒนธรรม” ให้กลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่ชุมชนมีอำนาจควบคุม และสามารถได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

ในเชิงยุทธศาสตร์ การเน้นการพัฒนาเครื่องมือสื่อสารและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการตระหนักถึงบริบทของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่ต้องการประสบการณ์เชิงลึก (experiential tourism) มากกว่าการบริโภคเพียงผิวเผิน การผลิตสื่อ การจัดกิจกรรม หรือการนำเสนอเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีมิติร่วมสมัย ย่อมเป็นทางเลือกที่ตอบสนองทั้งความต้องการของนักท่องเที่ยว และเป้าหมายการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้กระบวนการที่เสนอดังกล่าวเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะทักษะด้านการจัดการ การสื่อสาร และการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว ตลอดจนความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐและภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทสนับสนุนในเชิงโครงสร้าง

การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีตามกรอบกระบวนการที่เสนอ สอดคล้องกับหลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม และการพัฒนาในมิติที่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาว ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบททางวัฒนธรรมใกล้เคียงกันได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. จังหวัดศรีสะเกษมีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นซึ่งสะท้อนผ่านแหล่งโบราณคดีและวัฒนธรรมหลากหลายเชื้อชาติ การพัฒนาและจัดการอัตลักษณ์เหล่านี้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี จึงจำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่ครอบคลุมและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ ดังนั้น ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงนโยบายที่สำคัญ จึงควรมีการเน้นทั้งในด้านการวิจัยและการปฏิบัติจริงอย่างสมดุลและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

2. ในเชิงวิชาการ การศึกษาวิจัยควรขยายขอบเขตเพื่อเจาะลึกบทบาทของชุมชนในกระบวนการจัดการอัตลักษณ์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของกลุ่มประชากรและการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ อย่างละเอียด รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน การศึกษาที่เน้นการบูรณาการองค์ความรู้จากหลายสาขาวิชา เช่น มานุษยวิทยา โบราณคดี และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จะเสริมสร้างความรู้และแนวทางปฏิบัติที่หลากหลายและเหมาะสมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การวิจัยควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีและฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่กับการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาช่วยในการสร้างสื่อและกิจกรรมท่องเที่ยวที่ทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ ในขณะเดียวกัน ต้องมีการประเมินผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ให้มีความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในระยะยาว

3. หน่วยงานภาครัฐควรจัดทำนโยบายที่ส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านมาตรการสนับสนุนด้านทรัพยากร การฝึกอบรม และการส่งเสริมเครือข่ายชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความรับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดระบบบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยวางแผนเชิงรุกในการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมควบคู่กับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมการสร้างแบรนด์และประชาสัมพันธ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจนผ่านช่องทางดิจิทัล จะช่วยขยายฐานนักท่องเที่ยวและเพิ่มการรับรู้ในวงกว้าง ท้ายที่สุด การสนับสนุนทุนวิจัยและการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การจัดการอัตลักษณ์ชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดศรีสะเกษประสบผลสำเร็จในระยะยาว การสร้างความรู้และทักษะของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ หรือการสื่อสารการตลาด จะช่วยให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง "กระบวนการจัดการอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดศรีสะเกษเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี" สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความรู้ความกรุณาและการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่ได้ให้ความไว้วางใจและอุดหนุนทุนวิจัยในครั้งนี้ การสนับสนุนดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้เกิดขึ้นได้ แต่ยังเป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นในการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และตรวจสอบคุณภาพของงานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ศรีกระจำจ่าง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรา ปรารักษ์เวช และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ จันทน์

ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นอันทรงคุณค่า ช่วยให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เอมอร แสนภูวา ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการทำวิจัย ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการดำเนินงานวิจัย

ความสำเร็จของงานวิจัยนี้ยังเกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลและแบ่งปันประสบการณ์อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อและน้ำใจไมตรีที่มอบให้ตลอดระยะเวลาของการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และผู้ช่วยวิจัยทุกท่านที่คอยให้กำลังใจให้การสนับสนุน และช่วยเหลือในด้านต่างๆ จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี คุณูปการและคุณความดีอันใดที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามและมีได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กฤตภรณ์ ขัตติยวงศ์. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: ศึกษากรณีตำบลเขวาสานเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม [งานนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คำม่วน พิลาวงศ์. (2561). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ้านดอนโค เมืองชะนะสมบูรณ์ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ดุขฎิ ช่วยสุข. (2559). การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาบ้านชีทวน. วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 4(2), 296-309.
- ธนพล จันทร์เรืองฤทธิ์ (2561). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนริมทะเลจันทบุรี อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- บุญแล วิจิตร. (2563). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรี. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- วรพงศ์ ผูกู, ฐิติ ฐิตีจำเริญพร, อิศรี แพทย์เจริญ, ศศิประภา โปธา, พัชรนันท์ บัวมะลิ, ศุภรัตน์ นามมนตรี, อธิเมศร์ ขจรพัฒนภิรมย์, ประดิษฐ์ ฤทธิมา, นฤปนาถ ลุ่มพล และนงลักษณ์ สมมุติ. (2021). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนรากฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลง: บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.)

- Geng, Y., Zhu, H.-F., & Zhu, R. (2022). Coupling Coordination between Cultural Heritage Protection and Tourism Development: The Case of China. *Sustainability*, 14(22), <https://doi.org/10.3390/su142215421>
- Ginung, P., Wahyudin, C., Apriliyani, N. V., & Amalia, N. (2023). Community participation in increasing tourism villages. *Qardhul Hasan: Media Pengabdian kepada Masyarakat*. <https://doi.org/10.30997/qh.v9i1.7635>
- Nasrolahi, A. (2023). *Local people's participation in cultural heritage conservation and management*. In *Advances in civil and industrial engineering*. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-8253-7.ch022>
- Fulton, K. A. (2019). Community identity and shared practice at Actuncan, Belize. *Latin American Antiquity*, 30(2), 266–286. <https://doi.org/10.1017/LAQ.2019.18>
- Syientani, S., Salwa, S., & Hardi, H. (2023). Community as a medium for promoting cultural tourism (Study on Ternate Heritage Society Community). *Journal of the Community Development in Asia*, 6(1). <https://doi.org/10.32535/jcda.v6i1.2125>
- Taladsub, P. (2023). The collaborative governance to Chiang Khan tourism development. *Ramkhamhaeng Journal of Public Administration*, 6(2), 64–97.
- Ward, P., & Pente, E. (2017). Let's change history!: Community histories and the co-production of historical knowledge. In L. Fraser, M. Hill, S. Murray, & G. Ryan (Eds.), *History making a difference: New approaches from Aotearoa*. (pp. 94–112). Cambridge Scholars Publishing.

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลคลองไก่อเลื้อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ

Guideline for Life Quality Development of the Elderly in Khlong Kai Thuen Subdistrict,
Khlong Hat District, Sa Kaeo Province through Elderly School Learning Activities

พิมพร จรัสแสงสุขศรี¹, เพ็ญศรี ชิตบุตร^{2*}, ฤทัยกานต์ ปิตดอน³, จักรินทร์ คุ่มห้างสูง⁴ และชาลินี ต่างพันธ⁵

Pimporn Charoensangsuk¹, Pensri Chittabut^{2*}, Ritthaikarn Pitdon³,

Chakrin Khumhangsong⁴ and Chalini Tangpan⁵

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์^{1 2 3 4 5}

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage^{1 2 3 4 5}

*Corresponding Author: pensri@vru.ac.th

Received: November 21, 2024

Revised: June 19, 2025

Accepted: June 21, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในตำบลคลองไก่อเลื้อน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยด้วยการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีการคัดเลือกผู้สูงอายุจำนวน 30 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงในการเข้าร่วมให้ข้อมูล ผลการวิจัย การศึกษาสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปมีจำนวน 811 คน โดยจำแนกกลุ่มตามศักยภาพ ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง และสถานการณ์มีแนวโน้มสูงขึ้น เนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ส่งผลต่อการแต่งงานและมีลูกในกลุ่มคนรุ่นใหม่

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รองลงมาคือด้านความมั่นคงในชีวิต ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านการศึกษา ทั้งนี้เพราะ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในผู้สูงอายุต้องมีรายได้ให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและใช้ในการรักษาโรคประจำตัว

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ การให้บุตรหลานของผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการอบรมหรือฟังบรรยายด้านอาหารและโภชนาการเพื่อสุขภาพและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ และการจัดทำโครงการดูแลแบบมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายดูแลระยะยาวแบบยั่งยืน ให้ครอบคลุมตำบลและเชื่อมต่อระหว่างหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, ประเภทผู้สูงอายุ

Abstract

This research aimed to study 1) the situation of aging society in Khlong Kai Thuen Subdistrict; 2) factors related to the development of the quality of life of the elderly and; 3) possible guidelines for improvements on the quality of life of the elderly through activities in the elderly school. This research was conducted using semi-structured interviews and surveys to collect data on the elderly's quality of life. A total of 30 elderly participants were selected using a purposive selection method. The study on the situation of the elderly society in Khlong Kai Thuen Subdistrict, Khlong Hat District, Sa Kaeo Province, found that there are 811 elderly who are aged 60 years and over, which can be distinguished into groups according to their capabilities: the socially-active group, the homebody group, and the bedridden group. Such a situation tends to be increasing due to the poor economic situation affecting marriage and childbearing of the younger generations.

As for factors related to possible improvement on the quality of life of the elderly, it is found that the most impactful factor is economics, followed by social security, societal factors, and education. For the elderly to have a good quality of life, having enough income for daily expenses and for treating chronic diseases is the utmost necessity.

This research also found that there are several possible guidelines to help improve the quality of life of the elderly, such as through activities in the elderly schools that allow the offsprings of the elderly to participate in training or lecturing sessions regarding food and nutrition for the elderly, or organizing participatory care projects in different villages, collaborating with various agencies, and creating sustainable long-term caring networks that cover the whole sub-districts and effectively connect different agencies.

Keywords: Elderly school, Quality of life of the elderly, Elderly group

บทนำ

ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ภายในปี พ.ศ. 2568 องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้นิยามผู้สูงอายุ (Old person) หมายถึง ประชากรเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) มีจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ ระดับสังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์ จำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ และระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (สุภัค ไชยวรรณ และคณะ, 2559)

จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุในปี 2565 ประเทศไทยมีประชากรตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย 66 ล้านคน ในจำนวนนี้มีประชากรสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 13 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) และในปี 2566 ประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุเกิน 60 ปี มีจำนวน 13,043,792 คน หรือคิดเป็น 19.74% จากประชากรทั้งหมด 66,061,517 คน มีจำนวนผู้สูงอายุเพศชายรวม 5.7 ล้านคน และเพศหญิงรวม 7.2 ล้านคน ซึ่งมีเปอร์เซ็นต์มากกว่าร้อยละ 10 ขึ้นไป ทำให้ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (ไทยรัฐออนไลน์, 2566) ทิศทางการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นจึงเป็นการเตรียมพร้อมและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในวัยสูงอายุของประชากรไทย เช่น นโยบายส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ นโยบายการส่งเสริมทักษะอาชีพใหม่ หรืออาชีพทางเลือก และรายได้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย นโยบายเรื่องหลักประกันรายได้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ และการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง เป็นต้น

จากการศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในตำบลคลองไก่อเลื้อย อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว จำนวน 11 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรรวมทั้งหมด 4,453 คน มีผู้สูงอายุ จำนวน 811 คน และจากการประเมินผู้สูงอายุตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน สามารถแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มติดสังคม คือ กลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมได้ และช่วยเหลือชุมชนได้ 2) กลุ่มติดบ้าน คือ กลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้าง แต่เคลื่อนไหวได้ไม่ค่อยสะดวก และ 3) กลุ่มติดเตียง คือ กลุ่มที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ผู้พิการ ทุพพลภาพ และปัญหาสุขภาพที่พบในกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลคลองไก่อเลื้อยส่วนมากจะมีปัญหาเกี่ยวกับโรคเบาหวาน โรคความดัน และโรคไขมันในเส้นเลือด การมองเห็น การเคลื่อนไหวและความคิดเชิงซ้ำ ความจำแย่ลง มวลกระดูกลดลง และอาจส่งผลต่อสภาพด้านจิตใจ ทำให้เกิดอารมณ์แปรปรวนได้ง่าย และรู้สึกโดดเดี่ยว ทั้งนี้ ในการดูแลผู้สูงอายุยังคงเป็นหน้าที่ของญาติผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกันในครัวเรือนเป็นหลัก

จากสถานการณ์แนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุในสังคมไทย เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไก่อเลื้อนได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น เพราะตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรที่ปรากฏขึ้นและจำนวนผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรังและมีปัญหาด้านสุขภาพ สุขภาพจิต อยู่ในภาวะซึมเศร้าจากการถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพังผู้สูงอายุเหล่านี้ เพื่อให้ประชาชนในวัยสูงอายุมีความพร้อมในการดำรงชีวิตผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลคลองไก่อเลื้อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ในการฝึกอบรมควบคู่กับการฝึกปฏิบัติให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพกายสุขภาพใจ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสุขภาพกายสุขภาพใจที่ดี และเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน และกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลบริบทพื้นที่ สถานการณ์จำนวนผู้สูงวัยในพื้นที่ โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ด้วยวิธีการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองไก่อเลื้อนและการสอบถามจากเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สามารถให้ข้อมูลได้ในส่วนข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน และโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่าง ๆ และแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต กิจกรรมการพัฒนาของโรงเรียนผู้สูงอายุ ตลอดจนการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลผู้สูงอายุ โดยคัดเลือกผู้สูงอายุที่มีรายชื่อในโรงเรียนผู้สูงอายุของตำบลคลองไก่อเลื้อน จำนวน 30 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

- 2.1 เป็นผู้สูงอายุที่มีรายชื่อในโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลคลองไก่อเลื้อน
- 2.2 เป็นผู้สูงอายุที่สามารถสื่อสารได้ดี มีสติสัมปชัญญะครบถ้วน และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุได้อย่างสม่ำเสมอ
- 2.3 ยินยอมเข้าร่วมกิจกรรมและให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย
- 2.4 หากข้อมูลไม่ครบถ้วนผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้

เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแบบสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตามมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ ในการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และวิธีการสังเกตการณ์การร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพกายและใจ กิจกรรมการพัฒนาทักษะความรู้ กิจกรรมการส่งเสริมโอกาสทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม และนำข้อมูลมาสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลคลองไก่อเลื้อย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดสระแก้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับการสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยสรุปจัดกลุ่มประเด็นที่เหมือนกัน จัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็น โดยพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มาในแต่ละครั้งมีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้หรือไม่ และหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อให้ได้ข้อสรุปมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งมีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

สรุปผลการวิจัย

1. สถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดสระแก้ว

การศึกษาสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไก่อเลื้อย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดสระแก้ว พบว่า ผู้สูงอายุมี จำนวน 811 คน ซึ่งมีการประเมินผู้สูงอายุตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน สามารถแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คือ กลุ่มติดสังคม หมายถึง กลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคม และช่วยเหลือชุมชนได้ จำนวน 736 คน คิดเป็นร้อยละ 90.75 กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มติดบ้าน หมายถึง กลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้าง แต่เคลื่อนไหวได้ไม่ค่อยสะดวก จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 7.89 และ กลุ่มที่สาม คือ กลุ่มติดเตียง หมายถึง กลุ่มที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ผู้พิการ ทุพพลภาพ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 1.36 (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ 3 หมอ, 2567)

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลคลองไก่อเลื้อยทำพิธีเปิด เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2567 มีคำขวัญ คือ กายดี จิตใจดี ชีวิตดี สังคมดี มีความสุข โดยมีผู้สูงอายุสนใจสมัครเข้าเรียนทั้งสิ้น จำนวน 30 คน ทั้งนี้ ได้รับเกียรติจาก มว.อ.ดร. นิติศาสตร์ นิติศาสตร์โยธิน และนายพลวัฒน์ หอมล่อ ท้องถิ่นอำเภอลืออำนาจ เป็นที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลคลองไก่อเลื้อย ผู้ใหญ่บ้านตำบลคลองไก่อเลื้อย ผู้อำนวยการโรงเรียน

บ้านคลองไถ่เถื่อน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขatangอ้อ ผู้อำนวยการโรงเรียนทับทิมสยาม05 ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองไถ่เถื่อน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเขatangอ้อ เป็นกรรมการ (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไถ่เถื่อน, 2567) และมีการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 กลุ่มวิชา ได้แก่ หมวดสุขภาพ หมวดสังคม หมวดเศรษฐกิจ และหมวดสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละหมวดจะมีเนื้อหาและกิจกรรมที่มีการใช้แรงและเคลื่อนไหวที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งศึกษาปัจจัย 4 ด้าน ตามเกณฑ์มาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัจจัยด้านความมั่นคงในชีวิต ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคม ผลการศึกษาแบ่งรายหัวข้อ ดังนี้

ปัจจัยด้านความมั่นคงในชีวิต มีองค์ประกอบ คือ สุขภาพ ครอบครัวยุคใหม่และการอยู่อาศัย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พบว่า ผู้สูงอายุในตำบลคลองไถ่เถื่อนอาศัยอยู่กับครอบครัวมีคนเดียวเมื่อเจ็บป่วย และสภาพที่อยู่อาศัยมีความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนมากมีปัญหาทางด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นอันดับแรก โรคที่พบมากในกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดัน และโรคไขข้อในเส้นเลือด การมองเห็น การเคลื่อนไหว และความคิดเชิงซ้ำ ความจำแย่งลง มวลกระดูกลดลง ซึ่งอาการเจ็บป่วยเหล่านี้ส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดอารมณ์แปรปรวนได้ง่าย และรู้สึกโดดเดี่ยวในบางครั้งที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างของชุมชนได้เนื่องจากข้อจำกัดด้านสุขภาพ ดังนั้น โรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองไถ่เถื่อน จึงกำหนดกิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรับประทานอาหารครบ 5 หมู่ และการบริหารออกกำลังกายด้วยตนเองอย่างง่าย เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน

ปัจจัยด้านการศึกษา มีองค์ประกอบ คือ การศึกษาและการเรียนรู้ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ในห้องเรียนผู้สูงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาแต่อาศัยประสบการณ์ในชีวิตในการพยายามฝึกอ่าน ฝึกเขียน ทำให้ผู้สูงอายุความพร้อมด้านความรู้ความเข้าใจในการอ่านออก เขียนหนังสือได้ และสามารถร่วมเรียนรู้ในห้องเรียนได้เป็นอย่างดี แต่ยังมีกลุ่มส่วนน้อยที่มีข้อจำกัดในการอ่านและเขียนหนังสือ และมองว่าเป็นอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ในส่วนของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จะเข้าถึงข้อมูลได้จากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้าน ทั้งนี้ โรงเรียนได้จัดการเรียนให้ผู้สูงอายุรู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อให้สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย อยู่ในหมวดวิชากฎหมาย การเข้าถึงและรับสิทธิประโยชน์สวัสดิการผู้สูงอายุ ร้อยละ 100 ของผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจการเข้าถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่ผู้สูงอายุจะได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และร้อยละ 90 มีความเข้าใจกฎหมายเบื้องต้นที่สามารถนำความรู้ไปอธิบายกับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวได้

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ มีองค์ประกอบ คือ การมีงานทำและรายได้ และการมีหลักประกันด้านการออม พบว่า ผู้สูงอายุบางคนยังต้องใช้แรงงานเพื่อการหาเงินในการดำรงชีพ เช่น ยังคงต้องทำนา ทำไร่ เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัว เนื่องจากผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ไม่มีเงินออมไว้สำหรับการใช้จ่ายเมื่ออายุถึงช่วงวัย 60 ปี ขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และไม่มีเงินรายได้จากส่วนอื่น นอกจากเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยในแต่ละเดือน โรงเรียนผู้สูงอายุจึงการสอนการจัดทำบัญชีครัวเรือน บัญชีรายรับ-รายจ่าย เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ในด้านการออมเงิน การฝากเงินธนาคาร การฝากเงินกองทุนผู้สูงอายุ ทำให้เข้าใจในด้านวางแผนด้านการเงินในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการเตรียมความพร้อมเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพด้านการเงิน และมีการฝึกเสริมทักษะด้านอาชีพ งานฝีมือต่าง ๆ ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อเป็นกิจกรรมในการส่งเสริมฝีมือ ส่งเสริมให้เกิดการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุในช่วงเวลาว่างและยังเป็นการสร้างงานให้เกิดรายได้ในผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมที่ไม่ต้องออกแรงหรือใช้กำลังมากเกินไป และเป็นกิจกรรมในร่ม ให้เหมาะสมกับสมรรถนะของผู้สูงอายุ

ปัจจัยด้านสังคม มีองค์ประกอบ คือ การปฏิบัติศาสนกิจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับคนวัยอื่น จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เช่น งานบุญประเพณีของหมู่บ้าน เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เข้าวัดทำบุญตามวันสำคัญทางศาสนา และผู้สูงอายุยังกล่าวว่าการเข้าวัดทำบุญช่วยให้จิตใจเราสงบขึ้นและการไปวัดก็ช่วยให้ได้พบปะผู้คน และได้เข้าสังคมทำให้คลายความเหงาลงไปได้ ทั้งนี้ ในด้านการเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับคนวัยอื่น เห็นได้จากการที่ผู้สูงอายุเป็นปราชญ์ที่มีความรู้และเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ สามารถให้คำแนะนำในด้านการดำเนินงานบริหารหมู่บ้านแก่ผู้นำชุมชนและคนในวัยอื่น ๆ ได้ และการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำให้เกิดสังคมใหม่ของผู้สูงอายุ ได้ร่วมทำกิจกรรมใหม่ ๆ ร้อยละ 100 ของผู้สูงอายุ มีการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านจิตใจและร่างกายในวัยผู้สูงอายุได้ดี จากการสังเกตการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ และทุกครั้งที่ในการเข้าเรียนในหลักสูตรด้านสุขภาพจะสังเกตเห็นเสียงหัวเราะ รอยยิ้ม และการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนกับครูวิทยากรที่มาให้ความรู้ตลอดทั้งคาบ

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ พบว่า ในการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบันมีการดำเนินงานผ่านการจัดโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลคลองไก่อี้น มีรูปแบบการดำเนินงานและจัดกิจกรรมเป็นรุ่น ๆ มีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองไก่อี้นร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ภาคการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้าน กิจกรรมของโรงเรียนมีการให้ความรู้และให้นักเรียนผู้สูงอายุนำกลับไปปฏิบัติที่บ้าน แนวทางที่เหมาะสมและควรมีการพัฒนาต่อไป คือ ควรให้บุตรหลานของ

ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการอบรมหรือฟังบรรยายด้านอาหารและโภชนาการเพื่อสุขภาพและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ หรือการจัดทำโครงการดูแลแบบมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน ประสานความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เพื่อออกเยี่ยมเยียนให้ความรู้คำแนะนำแก่กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุได้ และสร้างเครือข่ายดูแลระยะยาวแบบยั่งยืน ให้ครอบคลุมตำบลและเชื่อมต่อระหว่างหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในตำบลคลองไผ่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ผลจากการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ในตำบลคลองไผ่เถื่อน มีจำนวนทั้งหมด 811 คน การจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้ประยุกต์เกณฑ์การประเมินความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดัชนีบาร์ธเอลเอดีแอล (Barthel ADL Index) ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง จะเห็นได้ว่าแนวโน้มของผู้สูงอายุในสังคมสูงวัยขึ้น ทั้งนี้เพราะอัตราการเกิดในประเทศไทยลดลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่แต่งงานหรือครอบครัวในยุคใหม่มีลูกน้อยลง เพราะค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรสูงขึ้น จึงส่งผลต่อโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไปและก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ ที่กล่าวว่า ความสูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับเวลาของการมีชีวิต และสัมพันธ์โดยตรงกับความเจริญและความเสื่อมถอยของร่างกายมนุษย์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกองค์ประกอบของมนุษย์ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Changes) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Changes) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Changes) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบเสื่อมถอย และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุเผชิญกับความลำบากในการดำเนินชีวิต เกิดการเสื่อมในร่างกายทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย หรือเรียกว่าสภาวะเปราะบาง ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของและนำไปสู่การเกิดสภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ (วิไลวรรณ ทองเจริญ, 2545) และทฤษฎีการสูงอายุ ที่เชื่อว่าการสูงอายุ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงในร่างกายที่มีอยู่ 2 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 40 ปี ซึ่งมีลักษณะเป็นไปในทางเจริญงอกงาม (Growth) เมื่อพ้นวัยผู้ใหญ่แล้วจะเข้าสู่ระยะที่สองคือ ช่วงหลังอายุ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเสื่อมโทรม และไม่เจริญงอกงาม (degenerative Change) (ภานุ อดกลั่น, มปป.)

2. การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รองลงมาคือด้านความมั่นคงในชีวิต ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านการศึกษา ทั้งนี้เพราะ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในผู้สูงอายุต้องมีรายได้ให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและใช้ในการรักษาโรคประจำตัว ดังนั้น การมีรายได้ที่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายมีส่วนช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ในวัยสูงอายุดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ สาธิมาน มากชูชิต และคณะ (2566) ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเทศบาลชุมชนเทศบาลยะลา พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลนครยะลา คือ อายุ อาชีพหลักในปัจจุบัน แหล่งที่มาของรายได้และรายได้หลักต่อเดือน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากการมีรายได้ที่แน่นอน ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุดีขึ้น

3. การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ผลจากการวิจัย พบว่า แนวทางที่เหมาะสมและควรมีการพัฒนาต่อไป คือ ควรให้บุตรหลานของผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการอบรมหรือฟังบรรยายด้านอาหารและโภชนาการเพื่อสุขภาพและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ หรือการจัดทำโครงการดูแลแบบมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน ประสานความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เพื่อออกเยี่ยมเยียนให้ความรู้คำแนะนำแก่กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุได้ และสร้างเครือข่ายดูแลและเยี่ยมเยียนแบบยั่งยืน ให้ครอบคลุมตำบลและเชื่อมต่อระหว่างหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุเดิมเป็นการดำเนินงานในด้านการจัดหลักสูตรในโรงเรียน เน้นการให้ความรู้และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และกาดูแลสุขภาพอย่างง่ายให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมในระยะเวลาสั้น ๆ ต่อหนึ่งหลักสูตร ดังนั้นควรมีการพัฒนาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยเครือข่าย และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของกมลพร กัลยาณมิตร (2565) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เปลี่ยนภาระเป็นพลัง ร่วมพัฒนาสังคมมีการดำเนินการสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างระบบคุ้มครองและสวัสดิการผู้สูงอายุ 2) การส่งเสริมการมีงานทำและมีรายได้ของผู้สูงอายุ 3) การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ (ด้านการงานและการศึกษา) 4) ระบบสุขภาพเพื่อรองรับสังคมสูงวัย 5) สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และ 6) การส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความแข็งแกร่งขององค์กรผู้สูงอายุ และประการสุดท้ายการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า การส่งเสริมสถาบันครอบครัว และบทบาทของชุมชน การทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วน การสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีงานทำ และมีกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสม และสอดคล้องกับงานวิจัยของชาวลิต นาคสวัสดิ์ และอภิชัย คุณิพงษ์ (2563) เรื่อง การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาวแบบมีส่วนร่วม ของเครือข่ายประชาสังคมตำบลไพรทอง อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว พบว่า รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ มีองค์ประกอบหลัก 3 ข้อ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินการหลักในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของตำบลจะต้องมีการฝึกอบรมอาสาสมัคร

ผู้ดูแลผู้สูงอายุ (Care giver) จัดทำแผนการดูแลผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล (Care plan) และอาสาสมัครผู้ดูแลผู้สูงอายุต้องผ่านการอบรมหลักสูตรการดูแลผู้สูงอายุของกรมอนามัย 70 ชั่วโมง จึงจะสามารถทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงแบบเชิงรุกที่บ้านตามแผนการดูแลผู้สูงอายุ 2) รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ มี 4 กระบวนการย่อย ได้แก่ กระบวนการที่ 1 การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของคณะกรรมการดูแลผู้สูงอายุ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านหินกอง องค์การบริหารส่วนตำบลไพรทอง และอาสาสมัครผู้ดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการที่ 2 คือ การอบรมพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครผู้ดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการที่ 3 การดำเนินการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน และกระบวนการที่ 4 การติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหินกอง และองค์การบริหารส่วนตำบลไพรทอง และ 3) ผลลัพธ์ที่ยืนยันความสำเร็จของการดำเนินการดูแลผู้สูงอายุในตำบลไพรทองได้รับการดูแลจากอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ครบถ้วนตามแผนการดูแลสุขภาพรายบุคคล และมีกลไกการหนุนเสริมและพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไผ่เถื่อนทำโครงการในการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและสร้างเครือข่ายของผู้ดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม
2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองไผ่เถื่อนควรจัดทำโครงการในการพัฒนาวิธีการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพที่ซับซ้อน
3. ผู้นำในแต่ละชุมชนควรจัดให้มีพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมทางกายและการเข้าถึงของชุมชนของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไผ่เถื่อนสามารถนำผลการศึกษานี้ไปพัฒนาในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุในตำบล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและนำไปสู่การเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ
2. โรงเรียนผู้สูงอายุในตำบลใกล้เคียง หรือในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกันสามารถนำผลการศึกษานี้ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณองค์การบริหารส่วนตำบลคลองไผ่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ที่ให้เข้าร่วมในการให้ข้อมูลของโรงเรียนผู้สูงอายุและให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ และขอขอบคุณกลุ่มผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถามสัมภาษณ์ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กมลพร กัลยาณมิตร. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เปลี่ยนภาระเป็นพลัง ร่วมพัฒนาสังคม.

วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 7(2), 31-46.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์ จำกัด (มหาชน).

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ 3 หมอ. (2567). รายงานข้อมูลตำบลคลองไก่อี้น.

https://3doctor.hss.moph.go.th/main/rp_village?region=6&prov=Mjc=&provn=4LiQ4Lij4Liw4LmB4LiB4LmJ4Lin&amid=2702&rn=4LiE4Lil4Lit4LiH4Lir4Liy4LiU&tamid=270205&tamname=4LiE4Lil4Lit4LiH4LmE4LiB4Lml4LmA4LiW4Li34Lml4Lit4LiZ

ชาวลิต นาคสวัสดิ์ และ อภิชัย คุณิพงษ์. (2563). การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาวแบบมีส่วนร่วม ของเครือข่ายประชาสังคมตำบลไทรทอง อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว.

วารสารสุขภาพภาคประชาชนภาคกลาง, 34(2), 30 – 37.

ไทยรัฐออนไลน์. (2567, 13 พฤษภาคม). 10 อันดับ จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศไทย.

<https://www.thairath.co.th/lifestyle/lifestyle45plus/2731867#>

ภานุ อดกลั่น. (มปป.). (2568, 17 มิถุนายน). ทฤษฎีการสูงอายุ.

http://110.164.51.230/manage/Research_pic/20121111035019.pdf#:~:text=การ

สูงอายุ%20มีคำที่ใช้เรียกได้หลายคำ%20Ageing%2C%20Geriatric%2C%20Gerontology%

วิไลวรรณ ทองเจริญ. (2545). การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสรีรวิทยาในผู้สูงอายุ. ใน จันทนา รัตนทิวชัย และวิไลวรรณ ทองเจริญ (บรรณาธิการ), หลักการพยาบาลผู้สูงอายุ, กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์, 69 – 75.

สาธิตาน มากชูชิต และคณะ. (2566). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลนครยะลา โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566, 142 – 159.

สุภัค ไชยวรรณ และคณะ. (2567, 13 พฤษภาคม). โลกเปลี่ยน คลังปรับ : “เจาะยุทธศาสตร์การคลังไทย”.

<https://www.fpo.go.th/main/getattachment/General-information-public-service/FPO-symposium/8496/CNT0016242-5.pdf.aspx>

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองไก่อี้น. (2567, 17 มิถุนายน). พิธีเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลคลองไก่อี้น.

<https://www.khlongkaithuean.go.th/news->

[detail?hd=1&dolP=1&checkIP=chkIP&id=1853&checkAdd=chkAd&dum=43169_y](https://www.khlongkaithuean.go.th/news-detail?hd=1&dolP=1&checkIP=chkIP&id=1853&checkAdd=chkAd&dum=43169_y)

เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก: การเดินทางจากจุดเริ่มต้นสู่ยุคดิจิทัลในปัจจุบัน

Technology Changing the World:

A Journey from the Beginning to the Digital Era Currently

อมลวรรณ อุ่แก้ว¹ และ สลิลรดา รัตน์พล^{2*}

Amonwan Aukaew¹ and Salinrada Ratpholthi^{2*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์^{1 2}

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage^{1 2}

*Corresponding Author: salinrada.rat@vru.ac.th

Received: November 21, 2024

Revised: June 22, 2025

Accepted: June 26, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของเทคโนโลยีจากยุคพาลีโอลิธิก ถึงยุคปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย 3) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคต ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกัน พัฒนาการของเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในหลายด้านของชีวิตมนุษย์ โดยเริ่มตั้งแต่การใช้เครื่องมือพื้นฐานในยุคโบราณ การประดิษฐ์เครื่องจักรกลในยุคกลาง และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 – 19 ซึ่งนำมาซึ่งการพัฒนาเครื่องจักรและการขนส่งที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในศตวรรษที่ 20 – 21 เทคโนโลยี ได้เข้าสู่ยุคดิจิทัล และมีการพัฒนาคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และการสื่อสารทางโทรศัพท์มือถือ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารและการทำงานของมนุษย์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีความก้าวหน้าในด้านการแพทย์และสุขภาพ รวมถึงเทคโนโลยีการถ่ายภาพทางการแพทย์และการรักษาด้วยชีววิทยา ซึ่งในยุคปัจจุบันและอนาคตการพัฒนาเทคโนโลยีมีความรวดเร็วและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) และเครือข่ายการสื่อสาร 5G/6G ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน แต่ยังมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมโลกอีกด้วย

คำสำคัญ: เทคโนโลยี, พัฒนาการของเทคโนโลยี, การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

Abstract

This research aims to 1) study the development of technology from the Paleolithic period to the present, 2) study the changes of technology in each era, 3) study the current and future situation of technology, and 4) study the importance of technology by collecting data from reliable online sources. The research results found that the development of technology in each era is different. The development of technology is a process that causes changes and developments in many aspects of human life. Starting from the use of basic tools in ancient times, the invention of machinery in the Middle Ages, and the Industrial Revolution in the 18th and 19th centuries, which led to the development of more efficient machinery and transportation. In the 20th and 21st centuries, technology has entered the digital age and developed computers, the Internet, and mobile communications, which have greatly changed the way people communicate and work. There are also advances in medicine and health, including medical imaging technology and biological therapies. In the present and future, the development of technologies is faster and more diverse, such as artificial intelligence (AI), machine learning, and 5G/6G communication networks. The development of these technologies will not only affect our daily lives, but also have the potential to change the global economic and social structure.

Keywords: Technology, Technological development, Technological change

บทนำ

เทคโนโลยีถือเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนหลักที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์ ด้วยความก้าวหน้าและการพัฒนาที่ต่อเนื่อง เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายด้านของชีวิตประจำวัน ตั้งแต่การทำงาน การศึกษา การสื่อสาร ไปจนถึงสุขภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยีจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาของสังคมมนุษย์อย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ด้วยความสามารถในการเพิ่มประสิทธิภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจ การปรับปรุงสุขภาพและการศึกษา รวมถึงการสร้างเชื่อมโยงและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เทคโนโลยีจึงเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถก้าวไปข้างหน้าและสร้างสรรค์อนาคตที่ดีขึ้น เทคโนโลยีได้ปฏิวัติชีวิตของผู้บริโภคและธุรกิจ เปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค มีการเติบโตของตลาดออนไลน์ อีคอมเมิร์ซ การทำธุรกิจทั้งในและระหว่างประเทศ การนำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ช่วยให้บริหารจัดการและจัดเก็บข้อมูลของตนได้ง่ายขึ้น เทคโนโลยีได้พัฒนาสังคม และเศรษฐกิจให้เติบโต การสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ การประชุมเสมือนจริง การติดตามการจัดส่งและการจัดซื้อโดยใช้ทางเทคโนโลยี การตรวจสอบการส่งมอบสินค้าและ

ปริมาณสินค้าคงคลัง เทคโนโลยีช่วยให้บริษัทผลิตสินค้าได้ถูกลง สามารถค้นหาแหล่งวัตถุดิบได้ง่ายขึ้น ทั้งในและต่างประเทศ ลดต้นทุนการขนส่ง และต้นทุนการผลิตสินค้า มีการคาดการณ์การเติบโตของการพัฒนาเทคโนโลยีโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศมหาอำนาจอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาและจีน รวมทั้งกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วในแถบยุโรปซึ่งให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก (SICHI, 2567)

จากการศึกษาสถานการณ์ของเทคโนโลยี พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในคริสต์ศตวรรษ ที่ 21 มีแนวโน้มที่จะพัฒนาคอมพิวเตอร์ให้มีความสามารถใกล้เคียงกับมนุษย์หรือเรียกว่าเทคโนโลยี AI เช่น ภาษาสื่อสารของมนุษย์ โครงข่ายประสาทเทียม ระบบจำลองเสมือนจริง โดยพยายามนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ลดข้อผิดพลาดและป้องกันไม่ให้นำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องหรือผิดกฎหมาย (โปรซอฟท์ เอชซีเอ็ม, 2567)

นอกจากนี้ศูนย์วิจัยกรุงศรี เผยให้เห็นแนวโน้มของธุรกิจบริการดิจิทัลและซอฟต์แวร์ โดยรายได้ของธุรกิจบริการดิจิทัลและซอฟต์แวร์โดยรวมคาดว่าจะเติบโตต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 19.0 – 20.0 ในช่วงปี 2566 – 2568 จากแนวโน้มการทำธุรกรรมของผู้บริโภคที่เน้นความสะดวกสบายและมุ่งสู่ระบบไร้สัมผัสผ่านออนไลน์บน Mobile platform ในช่วง Post-COVID รวมถึงการเร่งลงทุนปรับโครงสร้างองค์กรในภาคธุรกิจที่เน้นขับเคลื่อนมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้น อุตสาหกรรมดิจิทัลเติบโตอย่างรวดเร็วตั้งแต่ช่วงก้าวเข้าสู่ทศวรรษ 2000 ซึ่งเป็นยุคของการปฏิวัติเพิ่มผลิตภาพในภาคอุตสาหกรรมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล (Industry 4.0) ต่อยอดจากยุคแห่งการพัฒนาธุรกิจด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศในช่วง 30 ปีก่อนหน้า แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมดิจิทัลส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Advanced economies) ส่งผลให้ผลผลิตมวลรวมที่แท้จริงต่อหัวของกลุ่มประเทศดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด (ธเนศ มัทธนาลัย, 2567)

จาก The digital economy report ปี 2564 (ล่าสุด) ของ UNCTAD มูลค่าธุรกรรมบนแพลตฟอร์มดิจิทัลของโลก ส่วนใหญ่กระจุกตัวในสหรัฐฯ และจีน ในสัดส่วนสูงเกือบร้อยละ 90 ของมูลค่าตลาด (Market capitalization) ในกลุ่มแพลตฟอร์มรายใหญ่โดยรวมของโลก ด้วยเงินทุนของ startups ในการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลของทั้ง 2 ประเทศรวมกันถึงร้อยละ 94 ของทั่วโลกในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะสหรัฐฯ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ Silicon Valley แหล่งรวมตัวของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มดิจิทัลรายใหญ่ (Tech. giants) ได้แก่ Microsoft, Apple, Amazon, Facebook (Meta) และ Alphabet ส่วนในจีน ได้แก่ Tencent (Shopee, WeChat, JD.com, JOOK) และ Alibaba ทั้งสหรัฐฯและจีน จึงสามารถสร้างผลกำไรจากการใช้เทคโนโลยีเพื่อวิเคราะห์ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ในห่วงโซ่มูลค่าด้านข้อมูล (Data value chain) จากเครือข่ายแพลตฟอร์มทั่วโลกในการพัฒนาช่องทางการให้บริการดิจิทัลรูปแบบใหม่ ๆ จำนวนมาก เช่น แอปพลิเคชันในการสั่งอาหารที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์เป็นอย่างมากและสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ไปจากเดิม (พรพรรณ ต้นเจริญ และอริสสา สะอาดนักร, 2563)

จากบริบทของโลกที่กำลังเข้าสู่ยุค Industry 4.0 ซึ่งขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีดิจิทัล ไทยยังมีปัจจัยหลายด้านที่ต้องพัฒนาเพื่อสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมดิจิทัลให้สามารถแข่งขันได้ ภาครัฐได้มีนโยบายขับเคลื่อนประเทศไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างจริงจังภายใต้แผนระดับชาติ “Digital Thailand” โดยออกพระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2560 และจัดตั้งคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อสร้างระบบนิเวศสนับสนุนการปรับเปลี่ยนธุรกิจสู่ดิจิทัล (Digital transformation) ทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจ โดยมีหน่วยงานสนับสนุนภาครัฐที่ร่วมขับเคลื่อนเชิงบูรณาการ (พรพรรณ ตันเจริญ และอริสสา สะอาดนัก, 2563)

เนื้อเรื่อง

1. พัฒนาการของเทคโนโลยี

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเทคโนโลยี พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของสังคมมนุษย์มาตลอดประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การคิดค้นเครื่องมือพื้นฐานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ไปจนถึงการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ ในปัจจุบัน เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน การสื่อสาร และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (Finnomena, 2561)

ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาเทคโนโลยี มนุษย์เริ่มใช้เครื่องมือพื้นฐานเพื่อช่วยในการทำงานและการดำรงชีวิต เช่น การใช้หินขัดและเครื่องมือโลหะ ซึ่งช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น การคิดค้นและการพัฒนาเครื่องมือเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้มนุษย์สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น แต่ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและวัฒนธรรม (Finnomena, 2561)

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 และ 19 เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์เทคโนโลยี โดยการคิดค้นเครื่องจักรกลและการใช้พลังงานจากไอน้ำทำให้กระบวนการผลิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากชนบทไปยังเมือง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว (Finnomena, 2561)

เข้าสู่ศตวรรษที่ 20 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานและการสื่อสาร การคิดค้นคอมพิวเตอร์และการพัฒนาอินเทอร์เน็ตทำให้ข้อมูลสามารถแลกเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้สร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้กับมนุษย์ และยังมีผลกระทบต่อการศึกษา การแพทย์ และการบริหารจัดการ ช่วงเวลาที่ถือว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังกล่าวอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2293 – 2393 โดยเริ่มขึ้นก่อนในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมที่มีเมืองขึ้นรองรับผลิตภัณฑ์อยู่ทั่วโลกแล้วจึงได้ขยายไปทั่วยุโรป การปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มจากการประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำขึ้นมาใช้ในการปั่นและทอผ้าฝ้ายและทอผ้าขนสัตว์ในแลงแคชเชอร์ที่ตั้งอยู่ตอนกลางของสกอตแลนด์และที่บริเวณภาคตะวันตกของยอร์กเชอร์ (Yorkshire) โรงงานที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำเหล่านี้ เกือบทั้งหมดมักตั้งอยู่ในเมือง ทำให้ชุมชนเมืองเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งจากการอพยพของแรงงานจากชนบทและการแต่งงานเร็วขึ้น

ของคนที่มีการได้ประจําเพิ่ม นอกจากอุตสาหกรรมสิ่งทอแล้ว อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้าก็เกิดขึ้น ซึ่งแม้จะขยายตัวช้ากว่า แต่ก็ได้กลายเป็นตัวสําคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุคที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2373 เป็นต้นมา แต่นักประวัติศาสตร์กลับเห็นว่าบทบาทของการตลาดความมั่นคงทางการเมืองและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการจัดการที่เริ่มขึ้นในสมัยนั้น เป็นหัวใจของการขยายตัวอย่างรุนแรงที่แท้จริงของอุตสาหกรรม และในกระบวนการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังกล่าว ยังทำให้เกิดนักประดิษฐ์ที่มีชื่อเสียงเกิดขึ้นหลายคน เช่น อาร์คไรท์ โบลตัน โคร์ต ครอมพ์ตัน ฮาร์กรีฟส์ เคย์ และวัตต์ นอกจากนี้ กฎหมายเกี่ยวกับการผังเมือง รวมทั้งการจัดสร้างสวนสาธารณะก็เป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้เช่นกัน (Finnomena, 2561)

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีกำลังเข้าสู่ยุคของปัญญาประดิษฐ์ (AI) และการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการค้าทางซิป การขนส่ง การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการตัดสินใจและการจัดการข้อมูล เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่ได้เพียงแค่เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย พบว่า ในยุคสมัยก่อนการพัฒนาเครื่องมือและวัตถุตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชี่ยวชาญเทคโนโลยี แต่ในปัจจุบันความรู้ในแขนงต่าง ๆ ได้ถูกค้นพบและกำหนดเป็นทฤษฎีอย่างมากมาย ดังนั้น การพัฒนาทางเทคโนโลยีจึงอยู่บนพื้นฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการออกแบบเชิงวิศวกรรม ประวัติศาสตร์ของเทคโนโลยีแบ่งออกเป็น 9 ยุค ได้แก่ (สุทิพย์ ประทุม และสร้อยณี อุเสินยาง, 2565)

2.1 ยุคพาลีโอลิธิค (Paleolithic Age) ยุคหินเก่า (The Old Stone Age) ช่วงเวลา 2.6 ล้านปีก่อน จนถึงปลายสมัยไพลสโตซีนประมาณ 10,000 ปีก่อน มีการปรับปรุงเรื่องอาหารและเพิ่มความปลอดภัยเพื่อทำให้มีการเพิ่มจำนวนประชากร วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ ขวานหิน เข็มที่ทำจากกระดูก เตาไฟ มนุษย์ยุคนี้จะเร่ร่อนเคลื่อนย้ายตามแหล่งอาหาร มีที่อยู่อาศัยชั่วคราว

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคพาลีโอลิธิค หรือยุคหินเก่า มีการสร้างขวานหิน เตาไฟ มนุษย์มีการย้ายถิ่นฐานตามแหล่งอาหาร มีเริ่มมีการสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว

2.2 ยุคเมโซลิธิค (Mesolithic Age) ยุคหินกลาง (The Middle Stone Age) ช่วงเวลา 10,000 - 4,000 ก่อนคริสตกาล เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรรม นำไปสู่การตั้งรกรากหรือชุมชน วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ งานเครื่องหนัง อุปกรณ์ตกปลา แวดวงหิน มนุษย์ยุคนี้เริ่มรู้จักการล่าสัตว์ และมีการสร้างที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคเมโซลิธิค หรือยุคหินกลาง มนุษย์เริ่มรู้จักการเลี้ยงสัตว์ และทำการเกษตร มีการสร้างอุปกรณ์เพื่อล่าสัตว์ และสร้างที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

2.3 ยุคนีโอลิธิค (Neolithic Age) เป็นยุคหินใหม่ (The New Stone Age) ช่วงเวลา 4,000 - 2,300 ก่อนคริสตกาล มีการจัดหาอาหารตลอดทั้งปี มีการแบ่งแรงงานและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไปกระตุ้นทำให้เกิดการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ เครื่องถักทอผ้า เคียว เครื่องปั้นดินเผา มนุษย์ยุคนี้เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร ที่อยู่อาศัยสร้างด้วยหิน ไม้ มีความคงทน ตัวอย่างการออกแบบเชิงวิศวกรรม ได้แก่ ชาวอียิปต์สร้างพีระมิด ชาวเมโสโปเตเมียใช้แผ่นดินเหนียวในการบันทึกเป็นเอกสารเกี่ยวกับระบบชลประทาน ชาวบาบิโลเนียใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ เช่น ใช้พีชคณิตในการคำนวณเพื่อการขุดเจาะอุโมงค์

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ในยุคนีโอลิธิค หรือยุคหินใหม่ มนุษย์ได้สร้างสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมา เช่น เครื่องทอผ้า เคียว เครื่องปั้นดินเผา มีการออกแบบเชิงวิศวกรรมเกิดขึ้น และเริ่มมีการทำชลประทานเพื่อทำการเกษตร

2.4 ยุคเมโซลิธิค (Mesolithic Age) เป็นยุคหินกลาง (The Middle Stone Age) ช่วงเวลา 10,000 - 4,000 ก่อนคริสตกาล เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรรม นำไปสู่การตั้งรกรากหรือชุมชน วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ งานเครื่องหนัง อุปกรณ์ตกปลา แวดวงหิน

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า ในยุคเมโซลิธิค หรือยุคหินกลาง มีการเลี้ยงสัตว์ ทำการเกษตร และอาศัยอยู่กันแบบชุมชน มีการสร้างเครื่องหนัง อุปกรณ์ตกปลา และเครื่องมือที่ทำจากหิน

2.5 ยุคเหล็ก (Iron Age) สถาปัตยกรรมในยุคนี้ถูกสร้างจากเหล็กหรือเหล็กกล้า ช่วงเวลา 700 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 450 เริ่มมีการปกครองทางทหาร มีวัฒนธรรม นำไปสู่การผลิตอาวุธที่ทำจากเหล็ก มีเครื่องโอบีตเหล็กทำให้มนุษย์สามารถเพิ่มผลผลิตทางอาหาร วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ อาวุธหรือเครื่องมือการเกษตรที่ทำจากเหล็ก แบบร่างหรือต้นฉบับร่างที่เขียนด้วยมือ ตัวอย่างการออกแบบเชิงวิศวกรรม ได้แก่ ชาวกรีกสร้างธนูที่มีคันติดกับด้าม และเครื่องยิงก้อนหินเพื่อป้องกันและขยายอาณาเขต ชาวโรมันสร้างระบบท่อระบายน้ำ ระบบสุขาภิบาล และมีการสร้างถนนเพื่อการคมนาคม

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคหินมีการปกครองทางทหาร มนุษย์รู้จักผลิตอาวุธที่ทำจากเหล็ก มีระบบท่อระบายน้ำ ระบบสุขาภิบาล และการคมนาคมเกิดขึ้น

2.6 ยุคกลาง (Middle Age) เป็นยุคหลังจากอาณาจักรโรมันล่มสลาย ถูกแบ่งออกเป็นยุคกลางเริ่มต้นยุคกลางสูงสุด และยุคกลางตอนปลาย ช่วงเวลา : ค.ศ. 450 - ค.ศ. 1400 ยุคกลางตอนต้นถูกเพิ่มความกดดันจากการถูกบุกรุกซึ่งนำไปสู่การลดลงของจำนวนประชากร ยุคกลางสูงสุด มีการเริ่มระบบศักดินา มีประชากรเพิ่มขึ้น และเริ่มมีนวัตกรรมด้านการเกษตร ยุคกลางตอนปลาย เกิดภัยพิบัติ ข้าวยากหามาแกแวง และเกิดสงคราม ประชากรล้มตายหนึ่งในสามของที่มีอยู่ วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ เหล็กหล่อ ปืนใหญ่ นาฬิกาเชิงกล เข็มทิศ ตัวอย่างการออกแบบเชิงวิศวกรรม ได้แก่ กังหันลมที่ถูกผลิตโดยเครื่องจักรกล และแท่นพิมพ์ไม้เพื่อส่งข้อมูลข่าวสารและความรู้

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคกลางต้นตอนประชากรถูกลดจำนวนลง ยุคกลางสูงสุด มีการใช้ระบบศักดินา ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิม เกิดนวัตกรรมทางการเกษตร มีการสร้างเหล็กหล่อ ปืนใหญ่ นาฬิกา เข็มทิศ กังหันลม และมีการสร้างแท่นพิมพ์ไว้เพื่อส่งข่าวสาร

2.7 ยุคเรอเนสซองส์ (The Renaissance) เป็นยุคการฟื้นฟูอิทธิพลของสถาปัตยกรรมคลาสสิก และมีการแบ่งปันทางด้านการคิด ช่วงเวลา : ค.ศ. 1400 - ค.ศ. 1750 มีการสร้างเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ เกิดจากการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของนักวิทยาศาสตร์ วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ กล้องโทรทรรศน์ กล้องจุลทรรศน์เทอร์มอมิเตอร์ ตัวอย่างการออกแบบเชิงวิศวกรรม ได้แก่ ลีโอนาร์โด ดา วินชี เกิดที่ประเทศอิตาลี ค.ศ. 1452 เริ่มต้นด้วยการเป็นจิตรกรมีการแกะสลัก ระบายสี ออกแบบอาวุธ ตึก และเครื่องจักร และกาลิเลโอ กาลิเลอี เกิดปี ค.ศ. 1564 เป็นนักฟิสิกส์นักดาราศาสตร์ และนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงในเรื่องการปรับปรุงกล้องโทรทรรศน์ สังเกตการเคลื่อนที่ของดาว

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคเรอเนสซองส์ มีการสร้างเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มากมาย เช่น กล้องโทรทรรศน์ ถือกำเนิดนักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงหลายคน มีการออกแบบอาวุธ ตึก และเครื่องจักรเกิดขึ้น

2.8 ยุคอุตสาหกรรม (The Industrial Age) เป็นยุคที่มีการเริ่มใช้เครื่องจักรที่มีความซับซ้อน มีโรงงานเกิดขึ้น และมีความเป็นสังคมเมือง ช่วงเวลา ค.ศ. 1750 – ค.ศ. 1950 ปฏิวัติอุตสาหกรรม เกิดศูนย์กลางของเมืองเกิดระบบเศรษฐกิจพึ่งพากัน การแผ่ขยายของเศรษฐกิจทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ คือ เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ เครื่องบิน วิทยุ โทรทัศน์โทรศัพท์ และจรวด ตัวอย่างการออกแบบเชิงวิศวกรรม ได้แก่ เจมส์ วัตต์ ปรับแต่งเครื่องจักรไอน้ำ เพื่อนำมาใช้ในทางปฏิบัติ และอเลสซานโดร โวลตา ค้นพบหลักการการทำงานของแบตเตอรี่

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคอุตสาหกรรม เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้มีนวัตกรรมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ เครื่องบิน เป็นต้น

2.9 ยุคข้อมูลข่าวสาร (The Information Age) เป็นยุคแห่งการรวบรวม จัดการ แก้ไข และแบ่งปันข้อมูล ข่าวสาร ช่วงเวลา ค.ศ. 1950 – ปัจจุบัน ข้อมูล ข่าวสารมีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว และมีการเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว วัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนี้ ได้แก่ วงจรไฟฟ้าที่ซับซ้อน คอมพิวเตอร์ พลังงานนิวเคลียร์กล้องดิจิทัลการพัฒนาทางเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่มีวิวัฒนาการ วิวัฒนาการของเทคโนโลยีจำเป็นต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างเทคโนโลยีในอนาคตต่อไป

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าในยุคข้อมูลข่าวสาร หรือยุคปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก มีการสร้างวงจรไฟฟ้าที่มีความซับซ้อน ถือกำเนิดคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย ถือเป็นยุคที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมากที่สุด

3. สถานการณ์ของเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคต

จากการศึกษาสถานการณ์ของเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคต พบว่า บทบาทความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมากเทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน เทคโนโลยีสามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพมีความแม่นยำยิ่งขึ้น เทคโนโลยีทำให้การติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็วและมีการเดินทางเชื่อมโยงถึงกันทำให้ประชากรในโลกสามารถติดต่อสื่อสารและรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา (สุทิพย์ ประทุม และสรุณณิ อุเสินยาง, 2565) เทคโนโลยีจึงทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสื่อสาร เรื่องการใช้เทคโนโลยีเข้ามาในการเรียนการสอนแบบออนไลน์ การซื้อของโดยไม่ต้องไปที่ห้างร้าน เป็นต้น

ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพ เทคโนโลยีทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก การเดินทางเชื่อมโยงถึงกันทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา (กิตติมา วงกา, ม.ป.ป.)

พัฒนาการของเทคโนโลยีทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไป ในอดีตโลกมีกำเนิดมาประมาณ 4,600 ล้านปี เชื่อกันว่าพัฒนาการตามธรรมชาติทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตถือกำเนิดบนโลกประมาณ 500 ล้านปีที่แล้ว ยุคไดโนเสาร์มีอายุอยู่ในช่วง 200 ล้านปี สิ่งมีชีวิตที่เป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์พัฒนามา คาคะเนว่าเมื่อห้าแสนปีที่แล้วมนุษย์สามารถส่งสัญญาณทางสื่อสารระหว่างกันและพัฒนามาเป็นภาษามนุษย์สามารถสร้างตัวหนังสือ และจารึกไว้ตามผนังถ้ำ เมื่อประมาณ 5,000 ปีที่แล้ว กล่าวได้ว่า มนุษย์ต้องใช้เวลานานพอสมควรในการพัฒนาตัวหนังสือที่ใช้แทนภาษาพูด และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่ามนุษย์สามารถจัดพิมพ์หนังสือได้เมื่อประมาณ 5,000 ปีที่แล้ว กล่าวได้ว่าฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่ามนุษย์สามารถจัดพิมพ์หนังสือได้เมื่อประมาณ 500 ถึง 800 ปีที่แล้ว เทคโนโลยีเริ่มเข้ามาช่วยในการพิมพ์ทำให้การสื่อสารด้วยข้อความและภาษาเพิ่มขึ้นมาก เทคโนโลยีพัฒนามาจนถึงการสื่อสารกัน โดยส่งข้อความเป็นเสียงทางสายโทรศัพท์ได้ประมาณร้อยกว่าปีที่แล้ว และเมื่อประมาณห้าสิบปีที่แล้ว ก็มีการส่งภาพโทรทัศน์และคอมพิวเตอร์ทำให้มีการใช้สารสนเทศในรูปแบบข่าวสารมากขึ้น ในปัจจุบันมีสถานที่วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการกระจายข่าวสาร มีการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเพื่อรายงานเหตุการณ์สด เห็นได้ชัดว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก บทบาทของการพัฒนาเทคโนโลยีรวดเร็วขึ้นเมื่อมีการพัฒนาอุปกรณ์ทางด้านคอมพิวเตอร์และส่วนประกอบ จะเห็นได้ว่าในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมาจะมีผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งมีคอมพิวเตอร์เข้าไปเกี่ยวข้องให้เห็นอยู่ตลอดเวลา (กิตติมา วงกา, ม.ป.ป.)

ลักษณะสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยพื้นฐานของเทคโนโลยีย่อมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้ แต่เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ของสังคมสมัยใหม่อยู่มากลักษณะเด่นที่สำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศมีดังนี้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ในการประกอบการทางด้านเศรษฐกิจ การค้า และการอุตสาหกรรม จำเป็นต้องหาวิธีในการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน คอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารเข้ามาช่วยทำให้เกิดระบบอัตโนมัติ พัฒนาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จาก การพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ การใช้ตารางคำนวณ และใช้อุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคมแบบต่าง ๆ เป็นต้น (จุฑารัตน์ ใจบุญ, ม.ป.ป.)

ปัจจุบันคอมพิวเตอร์ได้พัฒนาไปจากยุคแรกที่เครื่องมีขนาดใหญ่ทำงานได้ช้า ความสามารถต่ำและใช้พลังงานสูง เป็นการนำเทคโนโลยีวงจรรวมขนาดใหญ่ (Very Large Scale Integrated Circuit, VLSI) ในการผลิตไมโครโพรเซสเซอร์ (Microprocessor) ทำให้ประสิทธิภาพของส่วนประมวลผลของเครื่องพัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาหน่วยความจำให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นแต่มีราคาถูกลง ซึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพในการทำงานของคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลในปัจจุบัน โดยที่คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล ในขณะนี้มีความสามารถเท่าเทียมหรือมากกว่ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ในสมัยก่อน ตลอดจนการนำคอมพิวเตอร์ชนิดลดชุดคำสั่ง (Reduced Instruction Set Computer) หรือ RISC มาใช้ในการออกแบบหน่วยประมวลผล ทำให้เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถทำงานได้เร็วขึ้นโดยใช้คำสั่งพื้นฐานง่าย ๆ นอกจากนี้พัฒนาการและการประยุกต์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ทั้งสาขาวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลให้เครื่องคอมพิวเตอร์มีการประมวลผลตามหลักเหตุผลของมนุษย์หรือระบบปัญญาประดิษฐ์ โดยปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence ; AI) เป็นการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ให้มีความสามารถที่จะคิดแก้ปัญหา และให้เหตุผลได้เหมือนอย่างการใช้ภูมิปัญญาของมนุษย์จริง ปัจจุบันที่นักวิทยาศาสตร์ในหลายสาขาวิชาได้ศึกษา และทดลองที่จะพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ให้สามารถทำงานที่มีเหตุผล โดยการเลียนแบบการทำงานของสมองมนุษย์ ซึ่งความรู้ทางด้านนี้ถ้าได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้งานต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น ระบบผู้เชี่ยวชาญเป็นระบบคอมพิวเตอร์ ที่ถูกพัฒนาขึ้น เพื่อให้มีความสามารถในการแก้ปัญหาได้อย่างผู้เชี่ยวชาญ และหุ่นยนต์ (Robotics) เป็นการพัฒนาล้ำประดิษฐ์ให้สามารถปฏิบัติงานและใช้ทักษะการเคลื่อนไหวได้ใกล้เคียงกับการทำงานของมนุษย์ (โปรซอฟท์ เอชซีเอ็ม, 2567)

4. ความสำคัญของเทคโนโลยี

ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรที่เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน ทำให้การเข้าถึงข้อมูลมีความรวดเร็ว การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพ และช่วยประหยัดต้นทุนในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เชื่อมต่อในระบบอินเทอร์เน็ต เช่น การรับส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การมีเว็บไซต์สำหรับเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ เป็นต้น แม้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจะมีประโยชน์และสามารถช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงสูง และอาจก่อให้เกิดภัยอันตรายหรือสร้างความเสียหายต่อการปฏิบัติราชการได้เช่นกัน (เย็น ภู่วรรณ, ม.ป.ป.)

บทบาทความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมากเทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพเทคโนโลยีทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันสะดวกการเดินทางเชื่อมโยงถึงกันทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา (ยีน ภู่วรรณ, ม.ป.ป.)

เทคโนโลยี ทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมสารสนเทศทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบแห่งชาติไปเป็นเศรษฐกิจโลกที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของโลกผูกพันกับทุกประเทศ ความเชื่อมโยงของเครือข่ายสารสนเทศทำให้เกิดสังคมโลกาภิวัตน์เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้องค์กรมีลักษณะผูกพัน มีการบังคับบัญชาแบบแนวราบมากขึ้น หน่วยธุรกิจมีขนาดเล็ก และเชื่อมโยงกันกับหน่วยธุรกิจอื่นเป็นเครือข่าย การดำเนินธุรกิจมีการแข่งขันกันในด้านความเร็ว โดยอาศัยการใช้ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารโทรคมนาคมเป็นตัวสนับสนุน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลได้ง่าย และรวดเร็ว (SICHI, 2567)

ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐานสามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมาก มีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งให้บริการด้านข้อมูล ข่าวสาร ด้วยกลไกอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันสะดวก รวดเร็วตลอดเวลา ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์ในการทำงาน (ยีน ภู่วรรณ, ม.ป.ป.)

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์และแนวโน้มเทคโนโลยีในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและหลากหลาย โดยที่เทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่มีผลกระทบอย่างมากต่อวิถีชีวิตการทำงาน และการพัฒนาของสังคม การติดตามและการปรับตัวให้เข้ากับแนวโน้มเหล่านี้จะช่วยให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างเต็มที่และรับมือกับความท้าทายที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผล

พัฒนาการของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกัน พัฒนาการของเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในหลายด้านของชีวิตมนุษย์ โดยเริ่มตั้งแต่การใช้เครื่องมือพื้นฐานในยุคโบราณ การประดิษฐ์เครื่องจักรกลในยุคกลาง และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 – 19 ซึ่งนำมาซึ่งการพัฒนาเครื่องจักรและการขนส่งที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในศตวรรษที่ 20 – 21 เทคโนโลยี ได้เข้าสู่ยุคดิจิทัล และมีการพัฒนาคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และการสื่อสารทางโทรศัพท์มือถือ

ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารและการทำงานของมนุษย์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีความก้าวหน้าในด้านการแพทย์และสุขภาพ รวมถึงเทคโนโลยีการถ่ายภาพทางการแพทย์และการรักษาด้วยชีววิทยา ซึ่งในยุคปัจจุบันและอนาคตการพัฒนาเทคโนโลยีมีความรวดเร็วและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) และเครือข่ายการสื่อสาร 5G/6G ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน แต่ยังมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมโลกอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของสังคมมนุษย์มาโดยตลอด ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และวัฒนธรรม ตั้งแต่การคิดค้นเครื่องมือพื้นฐานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ไปจนถึงการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานการสื่อสาร และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีพ การขนส่ง การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการตัดสินใจและการจัดการข้อมูล เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่ได้เพียงแค่เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย สรุปเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงโลกอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดโอกาสและความท้าทายในการพัฒนาเทคโนโลยีควรควบคู่ไปกับจริยธรรม การศึกษา และควมมีนโยบายส่งเสริมที่ยั่งยืนเพื่อให้เกิดผลดีต่อสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

กิตติพร วงกา. (ม.ป.ป.). *นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ*.

<https://myweb.cmu.ac.th/550210261/เทคโนโลยีสารสนเทศ.htm>

จุฑารัตน์ ใจบุญ. (ม.ป.ป.). *ลักษณะสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ*.

<https://krujumjaiboon.wordpress.com/>

SICHI. (2567, 23 กุมภาพันธ์). *เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก*. <https://www.jrit-ichi.com/cutting/2024/02/23/2165/>

ธเนศ มัทธนาลัย. (2567, 4 กันยายน). *แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2566-2568: ธุรกิจบริการดิจิทัลและซอฟต์แวร์*. <https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/services/digital-software/io/io-digital-software-21#>

โปรซอฟท์ เอชซีเอ็ม. (2567, 4 กันยายน). *แนวโน้มของเทคโนโลยีสารสนเทศในอนาคต*.

<https://www.prosofthcm.com/Article/Detail/16795>

Finnomena. (2561, 13 ธันวาคม). การปฏิวัติอุตสาหกรรม ครั้งที่ 4: เทคโนโลยีพลิกโลก.

<https://www.finnomena.com/nuthjira/the-fourth-industrial-revolution/>

พรพรรณ ตันเจริญ และอริสสา สะอาดนัก. (2563). การยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อการเลือกใช้แอปพลิเคชันของธุรกิจขนส่งอาหารของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
ยีน ภู่วรรณ. (ม.ป.ป.). ไอทีกับแนวโน้มโลก.

https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet1/network/tech_it.html

สุทิพย์ ประทุม และสรัญญ์ อุเสินยาง. (2565). การยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศในยุควิถีชีวิตใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์.

อดิพล บุญแสง, ชีรพงศ์ ขลุ่ยเอียด, สุภาวรรณ ศรียา, สุพร ดำรงค์ และกนกพร วงศ์สวัสดิ์. (ม.ป.ป.). เทคโนโลยีสารสนเทศในอนาคต. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

https://junesupapon.blogspot.com/p/blog-page_12.html

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2568

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ISSN 2730-4124 (Online)

SSKRU Research and Development Journal

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความหรือบทความวิจัย (Instructions for Authors)

วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มีนโยบายในการส่งเสริม เผยแพร่ เชื่อมโยง และกระตุ้นการผลิต ผลงานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาวิชาการด้าน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยรูปแบบผลงานที่วารสารจะรับพิจารณา มี 2 ประเภท คือ บทความ วิชาการ และบทความวิจัย

บทความวิชาการและบทความวิจัยที่จะนำมาตีพิมพ์ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย ราชภัฏศรีสะเกษนี้ จะได้รับการตรวจสอบทางวิชาการ (Peer Review) ก่อน เพื่อให้วารสารมีคุณภาพใน ระดับมาตรฐานสากลและนำไปอ้างอิงได้

ส่วนประกอบของบทความ

1. บทความวิชาการ

ในการเขียนบทความวิชาการ ควรชี้ประเด็นที่ต้องการนำเสนอให้ชัดเจนและมีลำดับเนื้อหาที่ เหมาะสม บทความวิชาการควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ชื่อเรื่อง (Title) ใช้คำที่สั้น กระชับ และมีความหมายชัดเจน ให้เขียนเป็นระดับ กลุ่มคำไม่ใช่ระดับประโยค และต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยพิมพ์ ชื่อเรื่องเป็นภาษาไทยก่อน และตามด้วยชื่อเรื่องภาษาอังกฤษในบรรทัดต่อมา แต่ให้เขียนชื่อเรื่องเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้นในกรณีที่ บทความเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ความยาวระหว่าง 8-15 คำ

2. บทคัดย่อ (Abstract) สรุปเนื้อหาของบทความให้ได้ใจความชัดเจน ให้เขียนทั้ง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเขียนเป็นภาษาไทยก่อน ความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ หรือระหว่าง 150-200 คำ ให้เขียนบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่บทความเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือ ภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

3. คำสำคัญ (Keyword) ระบุงคำสำคัญของเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ เป็นคำ สืบค้นในระบบฐานข้อมูลได้บทคัดย่อ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ ให้เขียนคำ สำคัญเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่บทความเขียนเป็น ภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

4. บทนำ (Introduction) นำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของเนื้อหา รวมทั้งระบุถึงขอบเขต เนื้อหาของบทความ

5. เนื้อหา (Body of text) ระบุเนื้อหาหลักของบทความ โดยแบ่งออกเป็นประเด็น ย่อย ๆ และมีการจัดเรียงลำดับหัวข้อตามรายละเอียดของเนื้อหา

6. การอ้างอิง (References) อ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา (In-text citation) โดยใช้ระบบนาม-ปี (Author-Year) ตามรูปแบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 (7th edition) และเอกสารอ้างอิงทุกรายการที่ปรากฏในบทความต้องมีรายชื่อปรากฏอยู่ในรายการเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ (References) ด้วย

2. บทความวิจัย

ให้นำเสนอผลการวิจัยที่ค้นพบอย่างเป็นระบบ โดยบทความวิจัยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ชื่อเรื่อง (Title) ใช้คำที่สั้นกระชับ และมีความหมายชัดเจน ให้เขียนเป็นระดับกลุ่มคำไม่ใช่ระดับประโยค และต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยพิมพ์ ชื่อเรื่องเป็นภาษาไทยก่อน และตามด้วยชื่อเรื่องภาษาอังกฤษในบรรทัดต่อมา แต่ให้เขียนชื่อเรื่องเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่บทความเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ความยาวระหว่าง 8-15 คำ

2. บทคัดย่อ (Abstract) สรุปสาระสำคัญของงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูล และผลการวิจัย ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวแต่ละภาษาไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ หรือระหว่าง 150-200 คำ ให้เขียนบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่บทความเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

3. คำสำคัญ (Keywords) ระบุมคำสำคัญของเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้เป็นคำสืบค้นในระบบฐานข้อมูลได้บทคัดย่อ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ ให้เขียนคำสำคัญเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่บทความเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

4. บทนำ (Introduction) ระบุถึงความสำคัญของปัญหาที่ศึกษา วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และประโยชน์โดยรวมที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย

5. วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objective) ระบุวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยให้ชัดเจน และสะท้อนถึงภาพรวมทั้งหมดของงานวิจัย

6. วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology) ระบุวิธีวิจัยที่ครอบคลุมถึงประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือวิจัย ขั้นตอนการเก็บข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

7. ผลการวิจัย (Results) ระบุผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

8. อภิปรายผล (Discussion) นำเสนอผลการวิจัยโดยอ้างอิงถึงทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนผลการวิจัยที่ค้นพบหรือเห็นแย้งที่สมเหตุสมผล

9. ข้อเสนอแนะ (Recommendations) เสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

10. การอ้างอิง (References) ใช้การอ้างอิงตามรูปแบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 (7th edition)

การอ้างอิงเอกสาร

1. การอ้างอิงในเนื้อหา

ตัวอย่างการอ้างอิงในเนื้อหา

1. (ผู้แต่ง, ปีพิมพ์: เลขหน้า) วิทยาลัยข้อความที่อ้างอิง เช่น

(สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2549:200-205)

(McCartney & Phillips, 2006: 498-499)

(Murphy, 1999: 85)

กรณีที่ปรากฏเลขหน้าให้ลงแค่ชื่อผู้แต่งกับปีพิมพ์ไว้ในวงเล็บเดียวกัน เช่น

(สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2549)

2. ผู้แต่ง (ปีพิมพ์: เลขหน้า) กรณีมีการระบุชื่อผู้แต่งในเนื้อหาแล้ว ไม่ต้องระบุไว้ในวงเล็บท้ายข้อความที่อ้างอิงอีก เช่น

ลดาพร บุญฤทธิ์ (2539: 49) ได้ศึกษาถึง.....

Kanokon Boonsarngsuk (2002: 14) studied.....

2. การอ้างอิงเอกสารส่วนท้ายเรื่อง

ตัวอย่างรายการอ้างอิงตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิงกรณีที่เป็นหนังสือ

ไชยยัง รุจจนเวท. (2530). 20 ปีสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. บริษัท ไปยาลใหญ่ ศรีเอทีพีเฮาส์.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิงกรณีที่เป็นวารสาร

กรัณท์รัตน์ บุญช่วยธนาลิทธิ์ และจุฑารัตน์ เสรีวัตร. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการส่งเสริมสุขภาพ ด้วยการแพทย์แผนไทยในนักศึกษา คณะการแพทย์แผนตะวันออกมหาวิทยาลัยรังสิต. วารสาร การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 8(1), 76-80.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิงกรณีที่เป็นวิทยานิพนธ์

ธัญพร วณิชฤทธา. (2550). การจัดการความรู้ในชุมชน: กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

เว็บเพจ มีผู้แต่งหรือหน่วยงานรับผิดชอบ

ผู้แต่ง. (ป/ห/วัน/เดือนที่เผยแพร่). ชื่อบทความ. ชื่อเว็บไซต์ (URL)

สุรัชย์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. (2554, 21 มิถุนายน). จัดระเบียบสำนักงานทนายความ. <http://Si Sa Ket.lawyerscouncil.or.th/2011/index.php?name=knowledge>

ตัวอย่างการเขียนเอกสารการประชุมวิชาการ

ชื่อ/สกุล. (ปี). ชื่อบทความ. ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก.),ชื่อหัวข้อการประชุม. ชื่อการประชุม(น. เลขหน้า).
ฐานข้อมูล.

พัชรภา ตันติชูเวช. (2553). การศึกษาทั่วไปกับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในประเทศมาเลเซีย
และสิงคโปร์ ศึกษาโดยเปรียบเทียบกับประเทศไทย. ใน ศิริชัย กาญจนวาสี (บ.ก.),การขับเคลื่อน
คุณภาพการศึกษาไทย. การประชุมวิชาการและเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับชาติ (น. 97-102).
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

**หลักเกณฑ์การเขียนบทความวิชาการหรือบทความวิจัย
เพื่อตีพิมพ์ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ**

1. ส่งบทความวิจัยฉบับเต็มในรูปแบบของ Word File จำนวน 1 ชุด เป็นแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Office Word 2010 ขึ้นไป พร้อมแนบไฟล์สแกน PDF แบบเสนอผลงานวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ส่งบทความผ่านทางเว็บไซต์ <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/sskru-research> หรือส่งมาที่ E-mail: rdi-journal@sskru.ac.th (ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เลขที่ 319 ถนนไทยพันทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 33000 โทรศัพท์: 089-191-4008 / 091-013-2310)
2. เป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เกี่ยวกับสาขา การบริหารจัดการ การศึกษา บริหารธุรกิจ สังคมวิทยา จิตวิทยาการบริหาร เศรษฐศาสตร์ การบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ ปรัชญา นิติศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ
3. ความยาวของบทความโดยนับรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิงและประวัติผู้เขียน จำนวน 15 – 20 หน้าขนาดกระดาษ A4
4. แบบอักษร (Font) บทความ
 - 4.1 ให้พิมพ์ด้วยตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดอักษร 16 และพิมพ์เนื้อหาในลักษณะคอลัมน์เดียว (One column) กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเป็นแบบระยะพิมพ์เดียว (Single space) ระยะขอบบน – ซ้าย 3.18 เซนติเมตร และระยะขอบล่าง – ขวา 2.54 เซนติเมตร
 - 4.2 ชื่อบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ด้วยตัวหนา โดยชื่อบทความภาษาไทย ใช้ขนาดอักษร 18 ชื่อบทความภาษาอังกฤษ ใช้ขนาดอักษร 16 จัดอยู่กึ่งกลาง กรณีเป็นภาษาอังกฤษให้ใช้อักษรตัวแรกเป็นตัวใหญ่สำหรับคำหลักต่าง ๆ
 - 4.3 ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (และอาจารย์ที่ปรึกษา) ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และให้ใช้หมายเลขกำกับชื่อผู้เขียนหรืออาจารย์ที่ปรึกษา พิมพ์ด้วยตัวหนาโดยใช้ขนาดอักษร 14 จัดอยู่กึ่งกลาง
 - 4.4 ชื่อสาขาวิชา คณะ และสถาบันการศึกษาต้นสังกัด ให้พิมพ์ที่บรรทัดล่างต่อจากชื่อผู้วิจัย จัดอยู่กึ่งกลาง พิมพ์อักษรเป็นตัวบางขนาด 12 ใช้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และให้ใช้หมายเลขกำกับ
 - 4.5 หมายเหตุ ใส่ * ข้างหลังชื่อผู้ประสานงาน (Corresponding Author) หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานกับผู้อื่นที่มีชื่อในผลงาน ในการเตรียมต้นฉบับบทความ หรือ ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ และประสานงานในการตอบสนองข้อคำถามและข้อวิจารณ์

5. เป็นบทความภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ในกรณีที่บทความภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและลงนามรับรองจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษก่อนส่งให้บรรณาธิการ
6. ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ใดมาก่อนหรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
7. บทความต้องมีสาระสังเขป (บทคัดย่อ) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4 หรือระหว่าง 150 – 200 คำ ในกรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ให้เขียนบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น
8. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามระบบการอ้างอิงเอกสารและหลักเกณฑ์การนำเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
9. ผลการพิจารณาให้ตีพิมพ์บทความ ให้ถือมติของกองบรรณาธิการเป็นที่สิ้นสุด
10. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนให้ผู้เขียน

วิธีการจัดส่งบทความ

ท่านสามารถส่งบทความได้ 2 วิธี

1. ส่งแบบเสนอผลงานวิชาการและไฟล์ข้อมูลบทความ ผ่านทางเว็บไซต์ วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/sskru-resarch>
2. ส่งบทความมาที่ E-mail: rdi-journal@sskru.ac.th หรือกองบรรณาธิการวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 319 ถนนไทยพินทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 33000 โทรศัพท์: 089-191-4008 / 091-013-2310 สำหรับบทความที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว จะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป

แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์
ในวารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ตำแหน่งทางวิชาการ.....

สถานที่ทำงาน.....

ชื่องานวิจัย (ภาษาไทย).....

.....

ชื่องานวิจัย (ภาษาอังกฤษ).....

.....

สถานที่ติดต่อที่สะดวก

ชื่อหมู่บ้าน/หน่วยงาน.....

เลขที่..... หมู่..... ตรอก/ซอย.....

ถนน..... แขวง/ตำบล.....

เขต/อำเภอ..... จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์.....

โทรศัพท์..... มือถือ.....

ประเภทของผลงานวิชาการ

☐ บทความวิจัย

☐ บทความวิชาการ

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความ

ผลงานนี้ยังไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และจะไม่นำไปเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น ๆ นับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่งผลงานต้นฉบับนี้และข้าพเจ้าได้ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตรวจสอบความถูกต้องของ Abstract และบทความภาษาอังกฤษแล้ว

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
319 ตำบลโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ 33000
โทร : 045-643600-5 ต่อ 9409 - 9410